

SOSIAALINEN TUKI
LASTENSUOJELUN PERHESIJOITUKSEN KONTEKSTISSA
- **sijaisvanhemmat asiantuntijoina**

SEIJA LEHTIMÄKI

Tampereen yliopisto, Pori

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Sosiaalityön pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2017

Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

LEHTIMÄKI, SEIJA: Sosiaalinen tuki lastensuojelun perhesijoituksen kontekstissa - sijaisvanhemmat asiantuntijoina
Pro gradu -tutkielma, 87 s., 6 liitesivua
Sosiaalityö
Ohjaaja: Timo Toikko
Toukokuu 2017

Tämän laadullisen tutkimuksen tavoitteena on tutkia sosiaalisen tuen asemaa lastensuojelun perhesijoituksissa. Tutkimuksessa selvitetään, minkälaista tukea sijaisvanhemmat pitävät tärkeänä perhesijoituksen tukemisessa ja keneltä he saavat tai toivovat saavansa tukea. Tavoitteena on tuoda esiin sijaisvanhempien asiantuntemus, jotta sitä voitaisiin hyödyntää perhehoidon tukea kehitettäessä. Teoreettisen viitekehyksen muodostaa sosiaalisen tuen käsite. Tutkimusaineisto on kerätty sähköisellä kyselytutkimuksella, joka lähetettiin kahden perhehoitajien yhdistyksen jäsenille. Kyselyyn vastasi 41 perhehoitajaa. Aineiston analyysi on tehty sisällönanalyysinä.

Sijaisvanhemmat kohtaavat haasteita useimmiten joko sijoitettujen lasten tai heidän biologisten vanhempinsa kanssa. He ovat oikeutettuja saamaan tehtävänsä sosiaalitoimen järjestämää tukea mutta tuki toteutuu vaihtelevasti riippuen sijaisperheen asuinpaikkakunnasta. Tärkeimpänä tukimuotona pidetään sosiaalityöntekijän tukea, jota ei ole kuitenkaan riittävästi saatavilla. Sosiaalityöntekijöiltä odotetaan tiiviimpää yhteydenottoa sijaisperheisiin ja sijaislapsiin, parempaa tiedon- saantia ja tasa-arvoista tiimityöskentelyä sijaisvanhempien kanssa. Käytännössä tukea saadaan eniten läheisiltä. Tärkeitä tukimuotoja ovat myös koulutus ja vertaistuki, joissa korostuvat tiedollinen ja emotionaalinen tuki.

Perhesijoituksia varten on kehitetty hyviä tukimuotoja mutta sosiaalityöntekijöiden tuki uhkaa jäädä toissijaiseksi. Sosiaalityön suuret asiakasmäärät eivät anna mahdollisuuksia keskittyä tarpeeksi sijaisperheiden tukemiseen. Riittävä tuki on kuitenkin tärkeää, jotta sijoitukset kestäisivät, ja jotta sijaisperheitä olisi tulevaisuudessakin riittävästi. Sijaisvanhempien mielestä rahallinen korvaus ei ole tärkeimpien tukimuotojen joukossa, vaan he korostavat emotionaalista ja tiedollista tukea.

Avainsanat: perhehoito, sijaisvanhemmuus, sosiaalinen tuki, voimaantuminen

University of Tampere
Faculty of Social Sciences

LEHTIMÄKI, SEIJA: Social Support within the Context of the Foster Care in Child Welfare – Foster Parents as Consultants

Master's Thesis, 87 pages, 6 appendix pages

Social Work

Supervisor: Timo Toikko

May 2017

The purpose of this qualitative study was to explore the social support of the foster care in child welfare. The key issues were to find out what kind of support foster parents consider the most important, and by whom they wish to be supported or are supported. The aim is to reveal the expertise of the foster parents in order to utilize it, in improving foster care support. The frame of reference of this study is the concept of social support. The data was gathered through internet survey which was sent to the members of the two organisations for foster parents. The data was analyzed by using content analysis.

The most stressful events for the foster parents are the conflicts with the foster child and their biological parents. The foster parents are entitled to the support of the child welfare agencies but the enacted support varies depending on their whereabouts. The most important support is the support provided by the social worker. Unfortunately, it is not available to the extent needed. The foster parents expect more contacts from the social workers, more information and equal team work with the social workers. In addition, they expect more contacts with the foster children as well. In their everyday life most of the support is provided by the closest persons. Training, as well as peer support, is an important form of social support. They consist of informational and emotional support.

More sophisticated forms of social support have been developed and the support of the social workers seems to become secondary. Social workers have too many customers in order to be able to concentrate adequately in supporting the foster families. However, with the intention of foster care retention and recruiting new foster families, it is important to provide them with sufficient support. According to the foster parents, financial support is not among the most important forms of support, but those involving emotional and informational support.

Key words: foster care, foster parenting, social support, empowerment

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA	3
3 PERHEHOITO LASTENSUOJELUN SIJASHUOLLON MUOTONA	8
3.1 Huostaanotto ja sijaishuoltopaikan valinta	8
3.2 Perhehoito	8
3.3 Sijaisvanhemmuus	11
3.3.1 Pride-valmennus.....	13
3.3.2 Sijaisvanhemmuudessa tarvittavat valmiudet	14
3.3.3 Sijaisperheiden tukeminen	15
4 SOSIAALINEN TUKEA.....	20
4.1 Sosiaalisen tuen määrittelystä	21
4.2 Sosiaalisen tuen muodot.....	26
4.3 Sosiaalisen tuen tasot	28
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	31
5.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoite.....	31
5.2 Tutkimustehtävä.....	31
5.3 Tutkimuksen kohderyhmä.....	32
5.4 Aineiston keruu	33
5.5 Aineiston analyysi.....	35
5.6 Tutkimuksen eettinen tarkastelu	36
5.7 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi	37
6 TULOKSET	39
6.1 Vastaajien taustasta	39
6.2 Tukea vaativia tilanteita sijaisvanhempien mukaan.....	41
6.2.1 Haasteet lapsen kanssa	41
6.2.2 Hankalat tilanteet biologisten vanhempien kanssa	45
6.2.3 Muita tukea vaativia tilanteita.....	47
6.3 Tärkeimmät tukimuodot sijaisvanhempien mielestä.....	49
6.3.1 Sosiaalityöntekijän tuki – tärkein tuki	50
6.3.2 Muu ammatillinen tuki.....	52
6.3.3 Vertaistuki.....	53
6.3.4 Muita tukimuotoja.....	54
6.4 Sijaisvanhempien saamat tukimuodot.....	56
6.4.1 Läheisiltä saatu tuki	57
6.4.2 Lastensuojelusta saatu tuki.....	58
6.4.3 Vertaistuki.....	59
7 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	61
7.1 Perhesijoitus ja sosiaalinen tuki	61
7.2 Sosiaalityöntekijä perhesijoituksen tukijana.....	63
8 POHDINTA	69
LÄHTEET.....	71
LIITTEET	76
Liite 1: Kysely perhehoidon sijaisvanhemmille.....	76
Liite 2: Vastaajien mielipiteet perhehoidon tuesta I (n=41).	80
Liite 3: Vastaajien mielipiteet perhehoidon tuesta II (n=41).	81
TAULUKOT	
Taulukko 1: Vastaajien ikäjakauma.....	39
Taulukko 2: Perhehoitajien kokemus.....	40

Taulukko 3: Tärkeimmät tukimuodot.....	50
Taulukko 4: Saadut tukimuodot.....	57

1 JOHDANTO

Perhesijoitus on nykyisen lastensuojelulain mukaan ensisijainen sijaishuollon muoto. Perhettä pidetään lapsen luonnollisena kasvuympäristönä, koska perheessä lapsella on mahdollisuus pitkäaikaisiin ihmissuhteisiin, joissa hänellä on mahdollisuus kiinnittyä turvallisesti. Turvallinen kiintymyssuhde antaa lapselle mahdollisuuden kasvaa ja kehittyä.

On sanottu, että sijaisvanhemmuus on tehtävä, josta ei tarvitse selviytyä yksin. Se on vaativa tehtävä niin kuin vanhemmuus aina on. Sijaisvanhemmuudella on omat erityiset haasteensa, kuten sijoitettavien lasten suurempi tuen ja rajoittamisen tarve sekä lasten ja heidän biologisten vanhempiensa yhteydenpidon tukeminen (Valkonen 2008, 105).

Viime vuosina ovat lisääntyneet suunnittelemattomat pitkäaikaisten perhesijoitusten purkautumiset, kun vaikeudet sijaisvanhempien ja murrosikään tulleen sijaislapsen välillä ovat kasvaneet ylittämättömiksi (Perhehoitoliitto 2016). Vaikeuksiin on ehkä haettu apua mutta usein liian myöhään. Sijoituksen suunnittelematon purkautuminen on lähes aina jonkinlainen pettymys sekä sijaisvanhemmille että sijaislapselle. Aluksi voidaan kokea helpotusta, mutta yleensä jonkin ajan kuluttua pintaan nousee surun, ikävän ja pettymyksen tunteita. Erityisesti sijaislapselle sijoitus pois perheestä on uusi hylkääminen ja uusi traumaattinen tapahtuma hänen elämässään.

Tässä pro gradu -tutkielmassa on tarkoituksena selvittää, minkälaista tukea sijaisvanhemmat pitävät tärkeänä perhesijoituksen tukemisessa. Erilaiset tutkimukset esimerkiksi kehityspsykologian alalta antavat tietoa, jota voidaan hyödyntää tuen kehittämisessä mutta yhtä tärkeää olisi kuulla sijaisvanhempia. Sanotaan, että asiakas on omien asioidensa asiantuntija. Myös sijaisperheistä voidaan sanoa, että he ovat parhaita asiantuntijoita kertomaan omasta tuen tarpeestaan.

Sosiaalisen tuen käsite muodostaa tämän laadullisen tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen, jonka avulla hahmotetaan tuen antamisen ja vastaanottamisen edellytyksiä ja merkitystä. Teoreettinen viitekehys auttaa myös soveltamaan saatua tietoa käytäntöön. Tutkimus on tehty sähköisenä kyselytutkimuksena kahden sijaisvanhempien yhdistyksen jäsenille joulukuussa 2016. Vastaukset on analysoitu sisällönanalyysin keinoin.

Seuraavassa luvussa selostan joitakin aikaisempia tutkimuksia, jotka liittyvät perhesijoituksen

tukemiseen. Kolmannessa luvussa taustoitan tutkimusta kertomalla perhehoidosta lastensuojelun sijaishuollon muotona. Neljännessä luvussa käsitellään sosiaalista tukea. Tämän jälkeen kerron tutkimuksen toteuttamisesta, jonka jälkeen esittelen tutkimuksen tuloksia kuudennessa luvussa. Tämän jälkeen seuraa yhteenvetoa ja johtopäätöksiä omana lukunaan sekä viimeiseksi pohdinta.

2 AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA

Suomalaisia tutkimuksia perhesijoituksen tukemisesta löytyi melko vähän. Pro gradu -tutkimuksia on tehty jonkin verran perhesijoituksesta mutta niissä on tutkittavana ollut jokin muu aihe kuin sijoituksen tukeminen. Niissä on tutkittu esimerkiksi sijaisperheen arkea tai sijaisperheen roolia erilaisissa palveluissa. Sijaisvanhempien tukemista on niissä lähinnä vain sivuttu.

Valtakunnallinen perhehoidon asiantuntijaliitto Perhehoitoliitto ry on tutkinut sijaisperheiden saamaa tukea viimeksi vuonna 2016. Tutkimus toteutettiin kyselytutkimuksena perhehoitoliiton jäsenille. Tutkimuksen mukaan tukea saadaan liian vähän eikä se ole aina ollut tarpeita vastaavaa. Sijoittajataho eli kunnat tai kuntayhtymät ovat huonosti perillä sijoitetun lapsen tai sijaisperheen yksilöllisistä tarpeista, jolloin tuki ei kohdennu oikein. Perhehoitoliiton tutkimuksen mukaan tarvitaan enemmän resursseja sijaisperheiden tukemiseen, jotta perheitä, lapsia ja heidän arkeaan voitaisiin tuntea paremmin. Tällöin tuki voisi olla suunnitelmallisempaa ja tehokkaampaa. Nykyään tuen saamiseen vaikuttaa paljon se, millä paikkakunnalla sijaisperheet asuvat. Eri kuntien tai kuntayhtymien resurssit tuen järjestämiseen vaihtelevat eri puolilla Suomea. (Perhehoitoliitto 2016.)

Perhehoitolain mukaiset tukimuodot: koulutus, työnohjaus, yhteistyö vastuusosiaalityöntekijän kanssa, taloudellinen tuki sekä perhehoitajien vapaat toteutuvat vaihtelevasti. Koulutus toteutuu useimmin, mutta perhehoitajien vapaat toteutuvat erittäin huonosti. Ilman toimivaa sijaishoitajajärjestelmää lomien järjestäminen onnistuu usein vain sijaisvanhempien läheisten tai sijaislasten tukiperheiden avulla. Lakisääteisyystään huolimatta kaikki työnohjausta toivoneet eivät olleet sitä saaneet. (Perhehoitoliitto 2016.)

Perhehoitoliiton tutkijan Tarja Janhusen vuosina 2004–2005 perhehoitajille tekemässä kyselytutkimuksessa selvitettiin pitkäaikaisten perhesijoitusten purkautumisen yleisyyttä ja niihin johtaneita syitä. Tämän tutkimuksen pohjalta Janhunen on laatinut selvityksen Helsingin kaupungin perhehoidon työntekijöiden kanssa perhesijoitusten suunnittelemattomista purkautumisista osana Helsingin perhehoidon sosiaalityön sisällön kehittämishanketta vuosina 2004–2008. Hankkeen tavoitteena oli kehittää työmenetelmiä sijoitetun lapsen, sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien tukemiseen. (Janhunen 2007, 7; Mikkonen 2015.)

Yleisimmät syyt purkautumisiin olivat sijaisvanhempien jaksamattomuus ja sijaislasten oireilu, jotka usein seuraavat kehämäisesti toisiaan. Myös yhteistyövaikeudet sijaisvanhempien ja syntymävanhempien välillä sekä sijaislasten kaltoinkohtelu sijaisperheessä on ollut syynä suunnittelematto-

miin purkautumisiin. Hankkeen tuloksena perhesijoitusten alkuvaiheen tukea tiivistettiin ja perhehoidon sosiaalityöhön kehitettiin psykologista ja terapeuttista työtettä sekä vertaisryhmätoimintaa sijoitetuille lapsille, sijaisvanhemmille ja biologisille vanhemmille. (Mikkonen 2015.)

Kansainvälisiä tutkimuksia sijaisperheiden tukemisesta löytyi huomattavasti enemmän. Sijaisvanhemmuutta on tutkittu paljon muun muassa Yhdysvalloissa, Kanadassa, Australiassa ja Iso-Britanniassa. Tutkimuksissa on selvitetty muun muassa, mitä ominaisuuksia sijaisvanhemmat odottavat sosiaalityöntekijöiltä (Fisher, Gibbs, Sinclair & Wilson 2000), sijaisvanhempien ja sosiaalityöntekijöiden suhdetta ja sen kehittymistä (Maclay, Bunce & Purves 2006) sekä sijaisvanhempien kokemuksia saamastaan tuesta (Cavazzi, Guilfoyle & Sims 2010).

Seuraavaksi kerron tarkemmin kolmesta tutkimuksesta, jotka ovat keskittyneet sijaisvanhempien tarpeisiin (MacGregor, Rodger, Cummings & Leschied 2006), sijoitusten pysyvyyden ennustettavuuteen, (Eaton & Caltabiano 2009) sekä sijaisvanhempien näkemyksiin sijoitusten onnistumista edistävästä ja estävästä tekijöistä (Buehler, Cox & Cuddeback 2003).

Eaton ja Caltabiano (2009) ovat tutkineet tekijöitä, jotka vaikuttavat sijoitusten kestoon. Heidän tutkimuksensa mukaan sijaisvanhempien tyytyväisyys omaan tilanteeseen ja omistautuminen lapsiin vaikuttivat sijoituksen kestoon. Tyytyväisyys omaan tilanteeseen taas riippuu siitä, millaista tukea he saavat tehtävänsä. (Eaton & Caltabiano 2009, 215.)

Tutkimus tehtiin kyselytutkimuksena 185 sijaisperheelle, jotka olivat toimineet sijaisperheinä 9 kuukautta – 41 vuotta. Tutkimuksessa käytettiin sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista metodologiaa. Kysely koostui kolmesta Likert-asteikollisesta kysymyssarjasta, joilla kysyttiin sijaisvanhempien kokemuksia kontrollista, tuesta ja tyytyväisyydestä sijaisvanhemmuuteen sekä heidän suunnitelmiaan sijaisvanhemmuuden jatkamisesta tai lopettamisesta. Kvalitatiivisen aineiston saamiseksi esitettiin kolme avointa kysymystä. Kokonaistuloksena sijaisvanhempien tyytyväisyys sekä emotionaaliseen että aineelliseen tukeen oli alhaisempi kuin mikä sen pitäisi olla heidän mielestään. Valtion lastensuojelun työntekijöiden tukeen oltiin tyytymättömämpiä kuin lastensuojelupalveluja tuottavien yritysten työntekijöiden tukeen. Omalta perheeltä tai puolisolta saadun ja toivotun tuen välinen ero oli pienin, toiseksi pienin ero oli ystäviltä saadun ja toivotun tuen välillä. Suurinta tyytymättömyyttä tunnettiin tuen määrässä, koulutuksessa, toimintatavoissa ja yhteistyössä lastensuojelun työntekijöiden kanssa. Ystäviltä saatua tukea pidettiin parempana kuin viranomaisilta saatua tukea. (Eaton & Caltabiano 2009, 219, 221.)

Haastatelluilta kysyttiin heidän aikomustaan jatkaa sijaisvanhempana toimimista ja luonnollisesti. Mitä tyytymättömpiä sijaisvanhemmat olivat saatuun tukeen, sitä useammin he ilmoittivat harkitsevansa sijaisvanhemmuuden päättämistä. Se, mikä oli ratkaisevaa päätöksenteossa, oli kuitenkin lapsiin sitoutumisen aste. Sijoitusta haluttiin jatkaa, vaikka saatuun tukeen olisi oltu hyvinkin tyytymättömiä, jos sitoutuminen lapsiin oli kuitenkin vahvaa. Vastajat olivat kirjoittaneet avointen kysymysten vastauksiin esimerkiksi: ”lapset ovat tärkein syy jatkaa sijaisvanhempana” ja ”olen 150 prosenttisesti sitoutunut lapsiin, heidän tarpeensa ovat tärkeintä minulle”. Jotkut sijaisvanhemmat olivat kertoneet lopettavansa sijaisvanhempana toimimisen, kun joku tietty lapsi lähtee heidän hoivastaan. (Eaton & Caltabiano 2009, 223–224.)

Tutkimuksensa perusteella Eaton ja Caltabiano (2009) toteavat sijaisvanhemmuuden jatkamisen riippuvan ainakin neljästä tekijästä: kontrollista, tuesta, tyytyväisyydestä ja omistautuneisuudesta. Vaikka kontrollilla ja tuella ei todettu suoraa yhteyttä sijaisvanhempana jatkamiseen, ne kuitenkin ennustivat huomattavissa määrin tyytyväisyyttä sijaisvanhemmuuteen. Tyytyväisyys ja omistautuminen lapsiin sen sijaan ovat yhteydessä sijaisvanhempana jatkamiseen. Eatonin ja Caltabianon mukaan uusien sijaisvanhempien saamiseksi ja jo sijaisvanhempina toimineiden kannustaminen jatkamaan tehtävässään vaatii lisää tietoa siitä, mikä motivoi sijaisvanhempia. Sen tiedon avulla voidaan kehittää tukimuotoja sijoituksen tukemiseen. (Eaton & Caltabiano 2009, 225–226.)

MacGregor, Rodger, Cummings ja Leschied (2006) tutkivat kanadalaisten sijaisvanhempien tarpeita, heidän motivaatiotaan, saamaansa tukea ja aikomuksiaan jatkaa sijaisvanhempina. Tutkimuksessa haluttiin kuulla sijaisvanhempien kokemuksia heidän näkökulmastaan. Tutkimus toteutettiin muodostamalla tutkittavista yhdeksän keskusteluryhmää, joissa oli yhteensä 54 osallistujaa. Tutkittavien keski-ikä oli 45 vuotta ja he olivat toimineet sijaisvanhempina keskimäärin kahdeksan vuotta. Heille kerrottiin tutkimuksen tavoitteena olevan kerätä tietoa sijaisvanhempien rekrytoimiseen ja sijoitusten pysyvyyden tukemiseen. Kaikille ryhmille annettiin samat kysymykset keskustelun aiheiksi. Heiltä kysyttiin muun muassa, miksi he ovat ryhtyneet sijaisvanhemmiksi, mitä vahvuuksia ja heikkouksia on heidän sosiaalitoimelta saamassaan tuessa ja miten tukea pitäisi parantaa, jotta sijoitukset kestäisivät. Tutkimus oli osa laajempaa tutkimusta, jossa oli tehty kysely postitse 655 vastaajalle. Ryhmäkeskustelut järjestettiin tarkempien vastauksien saamiseksi kyselyssä esitettyihin kysymyksiin. Ryhmissä vastaukset ovat monipuolisempia, koska osallistujat saavat ajatuksiaan toisiltaan, mikä tuottaa aineistoon sellaisia yksityiskohtia, jotka eivät välttämättä tule esiin yksilöhaastatteluissa. (MacGregor, Rodger, Cummings & Leschied 2006, 355–356.)

Tämän kanadalaistutkimuksen tulokset vahvistivat aiempien tutkimusten tuloksia siitä, että sijaisvanhempia motivoi ja kannustaa halu vaikuttaa lapsen elämään. Tällainen sisäinen motivaatio on tärkein syy jatkaa sijaisvanhemmuutta. Samanlaisia tuloksia ovat saaneet myös Buehler, Cox ja Cuddeback (2003) tutkimuksessaan onnistuneeseen sijoitukseen johtavista ja niitä estävistä tekijöistä sijaisvanhempien kertomina. Ulkoinen motivaatio, kuten esimerkiksi palkkio, ei ole yhtä merkittävä. Myös Kirtonin (2003) tutkimuksen mukaan rahallinen korvaus ei ole tärkeä motiivi sijaisvanhemmuuteen. Sijaisvanhemmat pitivät kuitenkin riittävää taloudellista tukea välttämättömänä, jotta he voivat kustantaa lapsen tarvitsemat vaatteet, terveyspalvelut, harrastukset ja muut menot. (MacGregor ym. 2006, 363–364.)

Sijaisvanhemmat odottivat myös saavansa vahvaa tukea. He toivoivat avointa ja vilpitöntä suhdetta sosiaalityöntekijään, joka arvostaisi heidän näkemyksiään, niin että he voisivat tuntea tekevänsä tiimityötä lapsen hyväksi. He odottivat sosiaalityöntekijältä emotionaalista tukea ja lisäksi he toivoivat koulutusta ja lomaa sijaisvanhemmuudesta. MacGregor, Rodger, Cummings ja Leschied (2006) toteavat, että sijaisvanhemmat kestävät haastavien lasten aiheuttamaa turhautumista paremmin, jos he tuntevat kuuluvansa lastensuojelutiimiin. Sijaisvanhemmat voisivat tuntea saavansa arvostusta muilta lasten asioiden kanssa työskenteleviltä, jos sijaisvanhemmat voisivat enemmän vaikuttaa lasta koskeviin päätöksiin ja jos he voisivat olla mukana kouluttamassa uusia sijaisvanhempia. (MacGregor ym. 2006, 364.)

Tutkimukseen osallistuneet totesivat, että he eivät saa sosiaalityöntekijältä kaikkea tarvitsemaansa tukea, vaan että he saavat monenlaista tukea myös muilta sijaisvanhemmilta. Vertaisryhmiä oli perustettu vaihtelevasti eri piirikuntiin Kanadassa ja tutkimuksessa huomattiin enemmän tyytymättömyyttä omaan rooliin niillä sijaisvanhemmilla, joilla ei ollut ollut mahdollisuutta saada vertaistukea. (MacGregor ym. 2006, 365.)

MacGregorin, Rodgerin, Cummingsin ja Leschiedin (2006) mukaan sijaisvanhempien jaksamista tukee heidän oma sisäinen motivaationsa auttaa lapsia selviytymään ja nähdä lapsissa tapahtuva edistys, mutta jaksamista heikentää riittämätön tuki. Lastensuojelun haaste sijaisvanhempien tukemisessa on löytää keinoja, joilla voidaan maksimoida sijaisvanhempien tyytyväisyyttä ja iloa tekemästään työstä lasten parissa. Samalla tulee voida tarjota riittävää tukea erilaisissa muodoissa. (MacGregor ym. 2006, 365.)

Tutkimusten tulokset ovat hyvin yhteneviä. Sijaisvanhempia motivoi lasten hyväksi tehtävä työ, josta he saavat iloa ja elämänsisältöä. Tehtävä ei ole kuitenkaan helppo ja sijaisvanhemmat toivovat

enemmän tukea tehtävässään. Tukea toivotaan saatavan erityisesti sosiaalitoimelta mutta riippumatta maasta tai maanosasta, samanlaisia puutteita vaikuttaa olevan kaikkialla. Sosiaalityöntekijää ei tavoiteta tai yhteistyö on puutteellista. Sijaisvanhemmat toivovat enemmän arvostusta, osallisuutta päätöksentekoon lapsen asioissa ja lomaa. Eniten tukea saadaan omalta perheeltä, ystäviltä ja muilta sijaisvanhemmilta.

3 PERHEHOITO LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLLON MUOTONA

Tässä luvussa kerrotaan lyhyesti, millä perusteilla huostaanottoon ja lapsen sijoittamiseen kodin ulkopuolelle pitää ryhtyä. Sen jälkeen kerrotaan perhehoidossa järjestettävästä sijaishuollosta, jonka jälkeen perehdytään tarkemmin sijaisvanhemmuuteen ja sijaisvanhempien tukemiseen.

3.1 Huostaanotto ja sijaishuoltopaikan valinta

Huostaanotto ja sijoitus ovat viimesijaisia lastensuojelun keinoja, niihin voidaan ryhtyä vain tietyin perustein. Lastensuojelulain mukaan lapsi on otettava huostaan ja järjestettävä hänen tarpeitaan vastaava sijaishuoltopaikka, kun 1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai 2) lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään. Näiden lisäksi edellytetään, että avohuollon tukitoimet eivät ole sopivia tai mahdollisia lapsen riittävän huolenpidon toteuttamiseksi tai ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi. Lisäksi sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. (Lastensuojelulaki 417/2007, 40 §.)

Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee ottaa huomioon huostaanoton perusteet, lapsen yksilölliset tarpeet sekä hoidon jatkuvuuden turvaaminen. Lapsella tulee olla myös mahdollisuus pitää yllä läheissuhteitaan sijaishuoltopaikasta käsin. Mahdollisuuksien mukaan tulee myös huomioida lapsen kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta. (Lastensuojelulaki 417/2007, 50 §.)

Hallitusohjelmassa 2007–2010 asetettiin tavoitteeksi sijaishuollon painopisteen siirtäminen perhehoitoon (Ketola 2008, 11). Vuoden 2007 lastensuojelulakiin tehtiin muutos, joka tuli voimaan vuoden 2012 alussa. Muutoksen mukaan lasten sijaishuolto tulee järjestää ensisijaisesti perhehoitona. Laitoshuoltoa järjestetään vain, jos lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa (Lastensuojelulaki 417/2007, 50 §).

3.2 Perhehoito

Perhehoito on ympärivuorokautista hoidon ja huolenpidon järjestämistä perhehoitajan yksityiskodissa. Sen tavoitteena on antaa perhehoidossa olevalle mahdollisuus kodinomaiseen hoitoon, lähei-

siin ihmissuhteisiin sekä edistää hoidettavan perusturvallisuutta ja sosiaalisia suhteita. (Perhehoitolaki 263/2015, 1 §, 3 §.) Myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on oikeus perheeseen, jota pidetään sen kaikkien jäsenten ja erityisesti lapsen hyvinvoinnin ja kasvun luonnollisena ympäristönä (Unicef 1989).

Perhehoito ei ole mikään uusi, tämän ajan ilmiö, vaan sitä on lähes aina pidetty ensisijaisena hoitomuotona lapsille. Perhehoidolla on takanaan pitkä historia, joka on sisältänyt erilaisia vaiheita alkaen 1800-luvun elätehoidosta, jossa huono-osaiset lapset annettiin kotiin, joka pyysi vähiten korvausta. Lainsäädäntöön lisättiin 1920- ja 1930-luvuilla säännöksiä sijoituspaikaksi suunniteltujen kotien tarkastamisesta sekä sijaisvanhempien huolenpitotaitojen arvioimisesta. Hyvin pitkään perhehoito ei ehkä kuitenkaan saanut sille kuuluvaa arvostusta, mikä on näkynyt muun muassa vaatimattomina hoitopalkkioina sekä vähäisenä muuna tukena. (Ketola 2008, 15–16.)

Ainakin osittain, vähäisen tai jopa kokonaan puuttuneen ennaltaehkäisevän työn vuoksi huostaanotot ja sijoitukset ovat Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) tilastojen mukaan lisääntyneet lähes koko ajan vuosien 1991–2013 aikana, mikä on rasittanut kuntatalouksia (THL 2014, 1). Viimeistään 1990-luvun laman jälkeen hyvin monissa kunnissa taloudelliset vaikeudet ovat jatkuvasti kasvaneet, ja menojen hillitsemiseksi on jouduttu tekemään erilaisia säästötoimenpiteitä. Todennäköisesti tämä on ainakin osaltaan vaikuttanut siihen, että perhehoitoon on alettu panostaa enemmän. Perhehoito on kustannuksiltaan edullisin mutta vastaa monen lapsen tarpeita paremmin kuin laitoshoido, koska se on yksilöllistä hoitoa (Ketola 2008, 11). Laitoksessa ei voida taata pysyviä kiintymyssuhteita, mikä tekee siitä huonomman vaihtoehdon varsinkin pienille lapsille (Kalland 2011, 216).

Perheessä lapsen vaurioitunut mieli ja kehitys voivat korjaantua hyvissä vuorovaikutus- ja tunnesuhteissa. Aina ei voida korjata kaikkia vaurioita, varsinkin jos kysymys on jo teini-ikäisestä, mutta silloinkin voidaan perhehoidossa antaa nuorelle valmiuksia omaan elämäänsä. (Tuovila 2008, 33.) Perheessä lapsi saa luoda mallia perhe-elämästä, mikä usein sijoitetuilta lapsilta puuttuu (Kalland 2011, 209). Kaiken kaikkiaan perhesijoituksella on todettu olevan enemmän positiivisia psykologisia ja sosiaalisia vaikutuksia lapsille kuin laitossijoituksella (Cavazzi ym. 2009, 126).

Perheisiin sijoitettujen lasten määrä on kasvanut lakimuutoksen jälkeen. Vuoden 2011 lopussa huostassa olleista lapsista 49 % oli perhehoidossa, kun vuonna 2015 osuus oli jo 56 %. (THL 2015, 8.) Vuoden 2015 lopussa laitoshuoltoon oli sijoitettuna 25 % (2 206), ammatilliseen perhekotihoitoon 15 % (1 294) ja muuhun sijaishuoltopaikkaan 5 % (404) huostassa olevista lapsista. Perhesijoi-

tuksista 13,3 % (646 lasta) oli tehty sukulais- tai läheisperheisiin. Huostassa oli yhteensä 8 776 lasta 31.12.2015. (THL 2015, 5-6.)

Lakimuutos näyttää siis saaneen aikaan muutosta. Lakimuutoksen voimaantulon aikoihin muutamissa kunnissa alettiin panostaa enemmän ennaltaehkäisevään työhön muun muassa palkkaamalla lisää perhetyöntekijöitä. Tämän seurauksena huostaanotot ovat vähentyneet näissä kunnissa. Esimerkiksi Imatralla perustettiin perheiden hyvinvointineuvoloita, joissa perhetyöntekijät tapaavat kaikki lapsiperheet, jotta löydettäisiin tukea tarvitsevat perheet mahdollisimman varhain (Kuntalehti 2015).

Suomessa perhehoito on harvinaisempaa kuin muissa Pohjoismaissa ja Länsi-Euroopassa. EU:n Daphne-tutkimuksessa 2002–2004 vertailtiin alle 3-vuotiaiden sijoituksia EU-maissa sekä eräissä Itä-Euroopan maissa. Suomi oli yhdeksäntenä 32 maan joukossa. Ruotsi oli 19., Tanska 20., Norja 28. ja Islanti 30. Iso-Britannia oli Daphne-tutkimuksessa 29. Vuonna 2015 julkaistun lastensuojelutilaston mukaan Englannissa oli tuolloin sijoitettuna 69 540 lasta, joista 75 % oli sijoitettu sijaisperheisiin ja laitoksiin 9 % ((Ketola 2008, 24; Zayed & Harker 2015, 9).

Suurimmillaan perhesijoitusten määrä oli 1980-luvun puolivälissä. Silloin noin 60 % sijoitetuista lapsista oli sijoitettuina perheisiin. Perhesijoitusten suhteelliset määrät ovat pienentyneet koko 1990-luvun ja sen jälkeen, vaikka huostaan otettujen ja kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä on kasvanut lähes koko ajan. (Ketola 2008, 30.)

Perhehoidon vähenemiseen on monia syitä, esimerkiksi yhteiskunnan muutoksiin liittyviä ja taloudellisia, myös eri kuntien erilaiset mahdollisuudet hakea, kouluttaa ja tukea sijaisperheitä on vaikeuttanut perhehoidon yleistymistä ja kehittymistä. Niin sanotut suuret ikäluokat olivat aktiivisia sijaisperheitä mutta kiinnostus sijaisvanhemmuuteen nuoremmissa ikäluokissa on vähentynyt todennäköisesti muun muassa kaupungistumisen, avioerojen, perheen aseman heikkenemisen ja yksilökeskeisen elämäntyylin yleistymisen myötä. Vuoden 1984 lastensuojelulaissa kiinnitettiin huomiota lasten oikeuteen pitää yhteyttä biologisiin vanhempiinsa, mikä tarkoitti yhteistyötä sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien kanssa ja on voinut osaltaan vaikuttaa sijaisvanhemmuuteen ryhtymiseen. Lamavuosina 1990-luvulla lapsiperheiden saamat tuet heikkenivät, samoin sijaisperheiden saamat palkkiot ja kulukorvaukset, millä on todennäköisesti ollut oma vaikutuksensa sijaisvanhemmaksi ryhtymiseen. (Ketola 2008, 34.) Myös muu tuki perhehoidolle on ollut vaihtelevaa eri kunnissa sekä laadullisesti että määrällisesti.

Huostaanotto vaatii vahvat perustelut eikä pienen lapsen kohdalla aina ole helppo tunnistaa varhaislapsuudessa koettujen hoivan ja huolenpidon puutteiden aiheuttamaa oireilua. Tällöin huostaanotto ja sijoittaminen saattavat lykkääntyä jopa vuosia. (Ketola 2008, 34.) Silloin kun lapsi joutuu kohtaamaan kaltoinkohtelua, hylkäämistä tai laiminlyöntiä, on helpompi osoittaa ne vauriot, joille hän altistuu. Vaurioita on vaikeampi havaita ja osoittaa, jos tällaista näkyvää laiminlyöntiä ei ole ja vanhempi huolehtii lapsensa fyysisistä perustarpeista, vaikka hän ei kykenisikään vastaamaan lapsen emotionaalisiin tarpeisiin. (Tuovila 2008, 30.)

Usein lastensuojeluperheitä on kannateltu pitkään avohuollon tukitoimin ja kun huostaanottoon lopulta päädytään, moni lapsi on ollut niin vaurioitunut, että tavallinen, vakaa ja turvallinen arki perheessä ei ehkä enää riitäkään korvaamaan aiempia vahingollisia tapahtumia ja eheyttämään lasta. Sijaisperheen tuen tarve tulisikin suunnitella perheen ja sijoitettavan lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan heti sijoituksen alussa eikä noudattaa vain kaavamaisesti yleistä mallia (Ketola 2008, 46). Sijaisvanhempien tulee myös saada riittävästi tietoa lapsen aikaisemmista vaiheista ymmärtääkseen paremmin lapsen käytöstä. Käytöshäiriöt voivat olla oireilua, jolla lapsi yrittää kertoa jotain. Kun vanhempi ymmärtää tämän, hänen on helpompi tunnistaa oireilu, kestää sitä ja sanoittaa sitä myös lapselle. (Kalland 2001, 233.)

3.3 Sijaisvanhemmuus

Sijaisvanhemmaksi ryhtymisen motiiveja on tutkittu paljon. Motiivit voidaan jaotella sisäisiin ja ulkoisiin. Sisäiset motiivit syntyvät yksilön sisästä, esimerkiksi yksilön arvoista, jotka suuntaavat hänen pyrkimyksiään ja tekojaan. Yksilö kokee mielihyvää ja tyydytystä, jos hän voi toimia arvonsa mukaisesti. Ulkoiset motiivit tulevat ympäristön odotuksista tai palkkiosta. Sisäiset motiivit ovat tehokkaampia, koska silloin yksilön toiminta on omaehtoista ja hän nauttii jo itse toiminnasta tai sen lopputuloksesta. (Valkonen 2008, 100–101.)

Sijaisvanhemmuuden motiiveista sisäiset motiivit ovat tärkeämpiä kuin ulkoiset. Sisäisistä motiiveista lapsilähtöiset motiivit ovat paras lähtökohta sijoitukselle. Tällaisia ovat esimerkiksi rakkaus lapsiin, halu auttaa heitä tarjoamalla turvallinen kasvuympäristö ja halu elää lasten kanssa. (Valkonen 2008, 100–101.)

Niin sanotun tavallisen perheen sijaisvanhemmille, jotka voivat hoitaa enintään neljää lasta, ei ole asetettu erityisiä koulutusvaatimuksia vaan sopiva kokemus tai sopivat henkilökohtaiset ominaisuudet riittävät. Näitä ominaisuuksia arvioidaan sijaisvanhemmiksi aikoville tarkoitetun valmennuksen

aikana kouluttajien ja sijaisvanhemmiksi aikovien kesken. (Ketola 2008, 21.) Perhehoitoa voidaan antaa myös ammatillisesti. Tällöin kasvatuksesta ja hoitotyöstä vastaa vähintään kaksi perhekodissa asuvaa perhehoitajaa, joista ainakin toisella pitää olla tehtävään soveltuva koulutus ja riittävää kokemusta hoito- ja kasvatustehtävissä. Ammatillisessa perhehoidossa voi olla enintään seitsemän hoidettavaa. (Perhehoitolaki 263/2015, 8 §.)

Kun lapsi sijoitetaan perheeseen, ajatuksena on, että hän saa elää tavallista lapsen elämää tavallisessa perheessä, vaikka sijoitus lopettaakin perheen tavallisuuden (Rabb 2008, 150). On ajateltu, että tavallinen vanhemmuus riittää antamaan korvaavia ja korjaavia kokemuksia lapselle, jotta hän voisi eheytyä. Turvallinen ja vakaa arki, säännöllinen, luotettava hoiva voivat kasvattaa lapsen turvallisuutta ja antaa hänelle mahdollisuuden käyttää voimavarojaan uuden oppimiseen ja kehittymiseen.

Ihmismieli ja kehitys omaksi itseksi rakentuvat vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa (Mäntymaa & Puura 2011, 19). Perhehoidossa lapsella on mahdollisuus pitkäaikaisiin ihmissuhteisiin ja korjaaviin kokemuksiin vuorovaikutuksessa hänen hoitoonsa sitoutuneiden ihmisten kanssa, joihin hän voi luoda uusia kiintymyssuhteita. Turvallinen kiintymyssuhde on hyödyllinen, vaikkakaan ei ehdottoman välttämätön, lapsen hyvälle psyykkiselle kehitykselle. Jos lapselle ei ole muodostunut yhtään turvallista kiintymyssuhdetta kehenkään, hänellä on suurempi riski psyykkisiin häiriöihin. Hänen psyykinen identiteettinsä voi jäädä kehittymättömäksi ja riski persoonallisuuden kehityksen ongelmiin kasvaa. (Sinkkonen 2015, 32–34.) Sijaisvanhempien tärkeä tehtävä on tukea lapsen mahdollisuutta kiintyä ja kiinnittyä, jotta hän voisi rakentaa omaa minuuttaan, kasvaa omaksi itsekseen ja luoda turvallisia kiintymyssuhteita. Tässä tehtävässä tukeminen onkin yksi tärkeä tavoite sijaisvanhemmille annettavassa tuessa (Tuovila 2008, 33).

Yhä useammin sijoitettujen lasten oireilu on niin voimakasta, että tavallinen vanhemmuus ja tavallinen arki eivät riitä. Lapsi voi olla niin vaurioitunut, että hän ei pysty hyötymään tavallisesta arjesta ja tavallisesta vanhemmuudesta. Silloin sijaislapsen oireilu voi olla niin voimakasta, että se vaatii sijaisvanhemmuudelta terapeuttisia elementtejä ja hoidollisuutta, jolloin vanhemmuudesta tulee lähes ammatillista. Tässä yhteydessä ammatillisuus tarkoittaa lasten kehitykseen ja kasvuun liittyvän tiedon hallintaa mutta myös sijaisvanhemman omien rajojen tuntemista ja avun hakemista tarvittaessa. (Ketola 2008, 59.)

3.3.1 Pride-valmennus

Nykyään edellytetään sijaisvanhemmiksi aikovien käyvän heille kehitetyn PRIDE-ennakkovalmennuksen. Voidaan sanoa, että sijaisvanhemmilla on oikeus saada ennakkovalmennusta, mutta myös sijoitettavalla lapsella on oikeus päästä perheeseen, joka on käynyt ennakkovalmennuksen (Back-Kiianmaa & Hakkarainen 2008, 123).

Suomessa alettiin 1980-luvulla tiedostaa sijaisvanhempien tarvitsevan ennakkovalmennusta tehtäväänsä sijoitusten purkautumisten ehkäisemiseksi (Back-Kiianmaa ym. 2008, 121). Samaan tarkoitukseen kehitettiin myöhemmin myös erityinen alkutuen malli. Alkutukea alettiin kehittää sen jälkeen kun vuosina 2004–2005 Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos teetti selvityksen pitkäaikaisten perhehoidon sijoitusten katkeamisten yleisyydestä, niiden syistä, taustatekijöistä ja asianomaisten kokemuksista sijoituksen purkaantuessa. Tuon selvityksen mukaan purkautumisia tapahtui kaikenikäisille tytöille ja pojille ja kaikenlaisissa sijoituksen vaiheissa. Pääosa purkaantumisia tapahtui kuitenkin sijoituksen alkuvuosina, minkä vuoksi haluttiin kehittää tukea sijoituksen alkuvaiheeseen. (Janhunen 2008, 126.)

Pride-ennakkovalmennusta alettiin alun perin kehittää USA:ssa 1980-luvulla sijaisvanhemmiksi aikoville. Valmennuksella heille haluttiin antaa tietoa siitä, minkälainen tehtävä sijaisvanhemmuus on. Valmennuksessa keskityttiin sijaisvanhemman rooliin tilanteissa, joissa lapsella voi olla takanaan monia hylkäämisiä ja paljon erilaisia tarpeita. Heille haluttiin antaa enemmän valmiuksia selviytyä erilaisissa tilanteissa niin sijaislapsen kuin näiden vanhempien kanssa. Ennakkovalmennuksen aikana sijaisvanhemmiksi aikovilla on vielä mahdollisuus miettiä halukkuuttaan ja soveltuvuuttaan. Toisaalta se antaa myös kouluttajille mahdollisuuden arvioida sijaisvanhemmiksi aikovien soveltuvuutta tähän tehtävään. Kouluttajina toimii sosiaalityöntekijä ja kokenut sijaisvanhempi. (Back-Kiianmaa ym. 2008, 121–122.)

Suomessa Pride-ennakkovalmennus otettiin käyttöön 1990-luvun puolivälissä. Lähtökohtana on, että sijaisvanhemmiksi aikovat käyvät valmennuksen ennen sijaisvanhemmiksi ryhtymistä, kun aiemmin valmennusta oli annettu juuri ennen lapsen tuloa perheeseen tai vasta sen jälkeen. Valmennus oli myös melko suunnittelematonta ja riittämätöntä. Lisäksi oli paljon kuntakohtaisia eroja. (Back-Kiianmaa ym. 2008, 121–124.)

Valmennuksessa käytetään kokemuksellista oppimista ja elämyksellisiä harjoituksia, joiden avulla voi tunnetasolla valmistautua erilaisiin sijaisvanhemmuuteen liittyviin tunteisiin. Harjoitusten avulla voi harjoitella myös eläytymistä biologisen vanhemman tunteisiin. Valmennuksen aikana on hyvä pohtia myös omaa suhtautumistaan yleisimpiin syihin, jotka ovat huostaanottojen taustalla. Omien asenteiden ja tunteiden tunnistaminen antaa valmiuksia kohdata biologiset vanhemmat, mikä auttaa yhteistyössä heidän kanssaan. (Back-Kiianmaa ym. 2008, 121–124.)

Valmennus koostuu yhteensä noin kymmenestä ryhmä- ja perhetapaamisesta, joissa käsitellään muun muassa lapsen kehityksen mukaisia tarpeita sekä ero- ja menettämiskokemusten merkitystä lapselle. Valmennuksen aikana on myös jonkin verran työskentelyä perheen biologisten lasten kanssa. Lisäksi käsitellään myös sijaislapsen tulon vaikutuksia sijaisperheen elämään. (Häkkinen 1999, 111.) Sijaislapsen tulo perheeseen on prosessi, joka ei aina suju ongelmitta vaan tarvitaan ammattilaisen tukea ohjaamaan sijaisvanhempia ja sijaisisaruksia uudessa tilanteessa. Jos perheessä on entuudestaan lapsia, biologisia tai sijoitettuja, tulee heidän kanssaan keskustella sijaisperheeksi ryhtymisestä. Heidänkin hyväksyntänsä on tärkeä, vaikuttaahan sijaisperheeksi ryhtyminen myös heidän elämäänsä. (Ketola 2008, 22.)

3.3.2 Sijaisvanhemmuudessa tarvittavat valmiudet

Pride-valmennus rakentuu valmiuksiin, joita sijaisvanhemmuudessa tarvitaan. Vanhemmuudessa on aina omat haasteensa mutta sijaisvanhemmuudessa on lisäksi muita haasteita, jotka johtuvat esimerkiksi sijoitetun lapsen oireilusta tai yhteistyövaikeuksista biologisten vanhempien kanssa. (Back-Kiianmaa ym. 2008, 131.)

Pride-valmennuksen mukaan sijaisvanhemmilla tulee olla valmius:

- 1) suojella ja hoivata lasta,
- 2) tukea lapsen kehitystä ja ottaa huomioon hänen kehitykselliset viiveet,
- 3) tukea lapsen suhteita syntymävanhempiansa ja turvata lapsen muiden läheisten ihmissuhteiden jatkuminen,
- 4) sitoutua lapseen ja toimia hänelle luotettavana aikuisena tarvittaessa koko elämän ajan
ja
- 5) tehdä yhteistyötä lapsen asioissa (Back-Kiianmaa ym. 2008, 130–131.)

Nämä valmiudet, jotka on muodostettu huostaan otettujen lasten tarpeiden pohjalta, ovat yhdistelmä tiedosta, kiinnostuksesta ja taidoista, joita tarvitaan onnistuneeseen sijaisvanhemmuuteen. Valmennuksen tavoitteena on saada sijaisvanhemmiksi aikovat ymmärtämään, miksi kukin valmius on tärkeä. (Back-Kiianmaa ym. 2008, 131; Buehler, Rhodes, Orme & Cuddeback 2006, 527).

Sijaisvanhemmiksi aikovien valmennuksella halutaan turvata huostaan otettujen lasten sijoittuminen tasapainoisiin, hoivaaviin perheisiin, jotka ovat valmiita sitoutumaan hänen hoitoon ja kasvatukseen niin kauan kuin sijoitus on tarpeellinen. Siksi onkin erityisen tärkeää, että valmennettavat tietävät, mitä heiltä odotetaan. Shlonsky ja Berrick (2001) ovat jopa esittäneet, että sijaisvanhemmilta odotetaan parempaa vanhemmuutta ja hoivaa kuin syntymävanhemmilta, koska sosiaalitoimi on luovuttanut vastuun lapsen arjesta heille. Parempia valmiuksia tarvitaan myös siksi, että sijaislapsilla on usein erityistarpeita, jotka vaativat erityisosaamista ja -taitoja sijaisvanhemmilta. (Buehler ym. (2006) 524, 549.)

3.3.3 Sijaisperheiden tukeminen

Kun Pride-valmennusta alettiin järjestää Suomessa 1990-luvulla, oletettiin sen ratkaisevan lähes kaikki pulmat sijaisperheissä. Jonkin ajan kuluttua todettiin kuitenkin, että ennakkovalmennus riittää vain siihen asti, kun lapsi muuttaa perheeseen. Vasta ajan kuluessa nähdään, miten lapsi asettuu uuteen perheeseen ja erilaisten traumojen aiheuttama oireilu paljastuu ellettäessä tavallista arkea. Ennen sijoitusta tapahtuva hyvä sijoitustyöskentely sisältää lapsen tarpeiden arvioinnin sekä suunnitelman perheen tarvitsemista tukitoimista. Suunnitelma voi muuttua, kun sijoitusta on kestänyt jonkin aikaa, mutta jo alussa olisi hyvä olla olemassa riittävästi tukea järjestettynä. (Back-Kiianmaa ym. 2008, 142.)

Sijoituksen aikainen tuki tulee suunnitella sijoitetun lapsen ja sijaisperheen yksilöllisten tarpeiden pohjalta. Tuki ei saa rajoittua vain olemassa olevien tukimuotojen käyttöön, jolloin ne ohjaisivat tuen saamista eikä yksilölliset tarpeet. Sijaisperheiden käytettävissä ovat kuntien lapsiperheille tarkoittamat perus- ja erityispalvelut niin sosiaali- kuin terveysalan palveluissa mutta sijaisperheille on kehitetty myös omia tukimuotoja. (Ketola 2008, 46.)

Sijaisperheiden toimintaa tukevaa työtä järjestetään kuntien sosiaalitoimessa, maakunnallisissa sijaisuhoitojen kehittämissyksiköissä, kolmannen sektorin järjestöissä sekä yksityisissä lastensuojeluyri-

tyksissä, joiden palveluvalikoimaan kuuluu perhetyö. Yksityisten laitosten tarjoamaa perhetyötä on alkanut tulla tarjolle vasta 2000-luvun loppupuolella. (Ketola 2008, 47.)

Perhesijoituksen tukea järjestää sosiaalitoimen työntekijä. Sijoitetulle lapselle on nimettävä hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä lastensuojelulain (314/2007) 13 b §:n mukaisesti mutta perhehoitolain (263/2015) 15 §:n mukaan ”... *Perhehoidon aikana tarvittavan tuen järjestämiseksi perhehoitajalle on nimettävä jokaista hoidettavaa varten vastuutyöntekijä. Perhehoitajalle on järjestettävä riittävä mahdollisuus saada tukea ja tavata vastuutyöntekijää.*” Perhehoitajan vastuutyöntekijän ei siis tarvitse olla sosiaalityöntekijä, vaan hän voi olla esimerkiksi sosiaaliohjaaja. Tätä mahdollisuutta ei ole kuitenkaan kaikissa kunnissa hyödynnetty tarpeeksi. Käytännöt vaihtelevat, joissakin kunnissa Pride-kouluttajana toiminut sosiaalityöntekijä jatkaa perheen työntekijänä. Erityisesti pienemmissä kunnissa sama sosiaalityöntekijä, joka on sijoittanut lapsen, jatkaa tämän työntekijänä myös koko sijoitusprosessin ja sijoituksen ajan sekä toimii myös sijaisperheen työntekijänä. Joissakin kunnissa avohuolto ja sijaishuolto toimivat erillisinä yksikköinä, jolloin lapsen huostaanottoa ja sijoittamista kodin ulkopuolelle on hoitanut avohuollon työntekijä ja sijaishuollon puolelta hänelle nimetään vastuusosiaalityöntekijä sijoituksen ajaksi. Sama sosiaalityöntekijä voi toimia myös sijaisperheen työntekijänä, toisinaan sosiaaliohjaaja työparinaan.

Ryhtyessään sijaisperheeksi tavallisen perheen elämään tulee sijaislapsen myötä erilaisia ammattilaisia. Pride-valmennuksen yksi tavoite onkin valmistaa perhettä tekemään yhteistyötä lapsen asioissa. Tämä yhteistyö tarkoittaa, että sijaisvanhemmat yhdessä eri ammattilaisten kanssa miettivät keinoja, miten tavallisessa arjessa voidaan suunnitelmallisesti tukea sijoitetun lapsen tervettä kasvua ja kehitystä. Yhteistyö vaatii avointa ja hyväksyvää vuorovaikutusta, vaikka osapuolet eivät olekaan täysin tasa-arvoisia sijaisvanhemman ollessa tuen saaja ja sosiaalityöntekijä tuen antaja. Tästä huolimatta sijaisvanhemmat tulee kohdata tasavertaisesti kuunnellen heidän osaamistaan ja kokemuksiinsa lapsesta silloin kun tehdään lapsen hoitoa ja kasvatusta koskevia päätöksiä. (Rabb 2008, 146, 161.)

Alkutuki kehitettiin tukemaan sijaisvanhempien ja sijoitetun lapsen välisen vuorovaikutuksen kehittymistä ja kiintymyssuhteen muodostumista sekä auttamaan erilaisissa käytännön pulmissa. (Back-Kiianmaa ym. 2008, 142). Alkutuen työntekijä ohjaa vanhempia myös haastavissa tilanteissa lapsen kanssa.

Esimerkiksi Satakunnan lastensuojelun kehittämissyksikkö sekä Porin ja Rauman kaupungit kehittivät yhteistyössä Alkutukimallin vuonna 2010. Tämä tukimuoto on ollut käytössä näillä paikkakun-

nilla siitä lähtien. Tavoitteena on ollut saada se käyttöön koko Satakunnan alueella. Alkutukimalli esiteltiin myös muun muassa lastensuojelun kehittämispäivillä Jyväskylässä samana vuonna. (Kumlin 2012, 13.) Tähän alkutukeen kuuluu neljä sosiaaliohjaajan kotikäyntiä, ensimmäinen ja viimeinen niistä tehdään yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa. Näiden käyntien teemoina on kiintymyssuhde, vuorovaikutus, sijoituksen alussa esiin nousseet tarpeet sekä yhteistyö biologisten vanhempien ja sosiaalitoimen kanssa. Alkutukijakson lopuksi käsitellään sijaisperheen ajatuksia uudesta perheenjäsenestä sekä sijoitetun lapsen ajatuksia perheestä (Alkutukimalli 2010.)

Alkutuen päätyttyä, ja joskus jo sen aikana, sijaisvanhemmilla on mahdollisuus **mentorointiin**, joka on kehitetty vasta vähän aikaa toimineille sijaisvanhemmille tai kriisitilanteisiin missä tahansa sijoituksen vaiheissa. Mentorina toimii mentorikoulutuksen saanut kokenut sijaisvanhempi. Mentoroinnin tarkoituksena on tavoitteellisesti tukea ja ohjata uutta sijaisvanhempaa eli aktoria hänen kasvusaan ja kehityksessään sijaisvanhempana. Mentori on niin sanotun hiljaisen tiedon jakaja, joka auttaa arjen haasteissa. Mentorintisopimus tehdään määräajaksi, yleensä 1 -1 ½ vuodeksi. (Perhehoitoliitto)

Työnohjaus on sijaisvanhemmille tarkoitettu tuki sijoituksen haastavissa tilanteissa. Työnohjauksessa arvioidaan ja kehitetään omaa toimintaa omassa tehtävässä. Työnohjauksessa on mahdollisuus jakaa omia kriisitilanteissa syntyneitä kokemuksia ja tunteita, minkä tarkoitus on vahvistaa omaa jaksamista. (Suomen työnohjaajat ry 2017.) Tällaisia tilanteita voi olla heti sijoituksen alussa esimerkiksi kiintymyssuhteen luomisessa sijaislapsen, hänen tullessaan murrosikään tai yhteistyössä biologisten vanhempien ja sukulaisten kanssa. Työnohjaajalla on hyvä olla kokemusta perhehoidosta. Sijoitetun lapsen vastuusosiaalityöntekijä ei voi kuitenkaan toimia työnohjaajana, koska hänellä on velvollisuus valvoa sijoituksen sujumista ja sijaisperheen toimintaa. Työnohjausta voidaan järjestää sekä yksilötapaamisina että ryhmätapaamisina. Ryhmässä on mahdollisuus vertaistukeen mutta usein sijoituksessa tulleet ongelmat vaativat yksilöllistä työnohjausta. (Ketola 2008, 49–50.)

Kakkosvaiheen tuki, jota nimitetään joskus Pride kakkoseksi, on 1-2 vuotta sijaisvanhempina toimineille tarkoitettu tukimuoto. Se sisältää muutamia tapaamisia, joiden aiheet liittyvät sijoitettuun lapseen, perheen muutokseen ja kasvuun sijaisperheeksi. Näissä tapaamisissa sijaisvanhemmilla on mahdollisuus keskustella kokemuksistaan ja ongelmistaan toisten sijaisvanhempien ja sijoittajatahon kanssa.

Täydennyskoulutuksen järjestämisestä sijaisvanhemmille vastaa sijoittajataho eli kunta tai kuntayhtymä. Koulutusta järjestetään usein maakunnallisesti, jolloin kuntien ei tarvitse tuottaa koulu-

tusta yksin. Täydennyskoulutusta järjestetään eri aihepiireistä, koska sen pitää olla monipuolista. Sijaisperheillä on erilaisia elämäntilanteita ja monilla sijaislapsilla on erityistarpeita. Koulutusta suunniteltaessa pitää ottaa huomioon sijaisperheiden tarpeet mutta myös sijoittavan tahon erilaiset perhehoitoon liittyvät kehittämistarpeet. Sijaisvanhempien osallistumista koulutuksiin rajoittaa usein heidän oma työnsä, koska lastenhoidon järjestäminen ei ole aina helppoa tilanteissa, joissa lapsilla saattaa olla erityistarpeita tai perheessä on useita lapsia. Täydennyskoulutustilaisuuksia järjestettäessä pitää suunnitella myös lastenhoito sijaisperheissä, jotta sijaisvanhemmilla olisi mahdollisuus osallistua. (Ketola 2008, 48–49.)

Vertaisryhmät ovat uudempi tukimuoto, joka on tullut hyvin suosituksi sijaisvanhempien keskuudessa. Keskustelut ja kokemusten jakaminen samassa tilanteessa olevien kanssa antaa tunteen ymmärretyksi tulemisesta. Vertaisryhmissä osallistujat saavat uusia näkökulmia asioihin ja voivat saada myös tärkeitä, arkea helpottavia neuvoja ja toimintamalleja lasten kanssa toimimiseen. Vertaisryhmän koollekutsujana voi olla kokeneempi sijaisvanhempi, joka on saanut perehdytystä ryhmän vetäjänä toimimiseen. Vertaisryhmissä on yleensä korkeintaan 10 jäsentä ja se kokoontuu noin kymmenen kertaa. Sijaisille, isovanhemmille, sukulaissijaisvanhemmille ja huostaan otettujen lasten vanhemmille on myös järjestetty omia vertaisryhmiä. Sijoitettujen lasten vertaisryhmiä on järjestetty yhtä aikaa sijaisvanhempien vertaistapaamisten kanssa. Myös sijaisperheiden biologisille lapsille on jonkin verran järjestetty omia vertaisryhmiä. (Ketola 2008, 50–51.) Suomen Sijaiskotinuoret SINUT ry järjestää tapahtumia ja leirejä sijoitetuille nuorille, sijoitettuna olleille nuorille ja sijaisperheiden biologisille nuorille. Yhdistyksen tavoitteena on saada nuorten ääntä kuuluviin ja lisätä heidän osallisuuttaan sijaishuollossa.

Sijoittavan tahon tulee järjestää sijaisvanhemmille mahdollisuus **kahden vuorokauden pituiseen vapaaseen** kuukausittain. Kunnan tulee järjestää sijoitetun lapsen hoito sijaisvanhempien vapaan aikana. Kunta voi järjestää kotiin hoitajan sijaisvanhempien vapaan ajaksi tai lapsille voidaan hankkia hoitopaikka esimerkiksi sukulaisten luota, lastensuojelulaitoksesta tai toisesta sijaisperheestä. Sijoitetuille lapsille järjestetään myös leirejä, joiden aikana sijaisvanhemmat voivat pitää vapaata.

Perhehoitoliitto järjestää koko perheen **tuettuja lom**ia. Näillä leireillä sekä sijaisvanhemmilla että lapsilla on mahdollisuus tutustua toisiin sijaisperheisiin ja saada vertaistukea heiltä. Muutamat järjestöt, kuten Mannerheimin Lastensuojeluliitto järjestävät **sopeutumisvalmennusleirejä ja kuntoutuskursseja** sijaisperheille. Näillä leireillä pyritään tukemaan sijaisvanhempien jaksamista. Hei-

tä ohjataan tunnistamaan sijaislapsen tarpeita ja heillä on mahdollisuus saada tietoa sekä oppia uusia toimintamalleja lasten kanssa toimimiseen.

Suomen Sijaiskotinuoret SINUT ry toimii Perhehoitoliiton nuorisotyön kanssa yhteistyössä. SINUT järjestää leirejä ja tapahtumia sijoitetuille nuorille, sijaisperheiden biologisille nuorille ja sijoituksessa olleille nuorille. Tavoitteena on lisätä nuorten osallisuutta sijaishuollossa, auttaa nuoria sijoituksiin liittyvien asioiden käsittelyssä ja olla linkkinä sijoitettujen nuorten ja eri toimijoiden välillä. (Ketola 2008, 55.)

4 SOSIAALINEN TUKEA

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan sosiaalista tukea lastensuojelun perhesijoituksen tukemisessa. Jotta sijoitetut lapset voisivat saada hyvää hoivaa, tarvitsevat sijaisvanhemmat tukea tehtävään, jossa he joutuvat kohtaamaan yhä tarvitsevampia lapsia, heidän biologista sukuaan ja lukuisia viranomaisia. Uusien sijaisperheiden löytymiseksi ja sijoitusten keskeytymisten estämiseksi tarvitaan suunnitelmallista, yksilöllisiä tarpeita vastaavaa ja oikea-aikaista tukea. Tässä luvussa tarkoitukseni on muodostaa kuvaa sosiaalisesta tuesta teoreettisena ilmiönä. Kuvaan tässä luvussa sosiaalisen tuen edellytyksiä, sosiaalisia verkostoja ja niihin liittymistä sekä sosiaalisen tuen muotoja ja tasoja. Kuvaan myös voimaantumista sosiaalisen tuen tavoitteena sekä supportiivista viestintää sosiaalisen tuen keinona.

Käsite sosiaalinen tuki vakiintui käyttöön 1970-luvulla. Ihmissuhteiden merkitys yksilön kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille oli jo aiemmin tullut tunnetuksi, kun sosiaalisen tuen vaikutusta sairastavuuteen oli alettu 1940-luvulla tutkia Yhdysvalloissa. Muun muassa Cobb (1976) tutki terveyden ja sosiaalisen tuen yhteyttä. Sosiaalisella tuella havaittiin olevan merkitystä stressin lievittäjänä ja siten yksilön terveyden edistäjänä ja ylläpitäjänä. Caplan (1974) oli jo aiemmin osoittanut sosiaalisen tuen edistävän yksilön psyykkistä hyvinvointia. Sosiaalinen tuki toimii eräänlaisena puskurina sairastumiselle sekä selviytymiselle vaikeissa elämäntilanteissa. (Kumpusalo 1991, 13, 17–18.)

Suomalaisessa vuonna 2000 tehdyssä tutkimuksessa osallistujilta kysyttiin, kuinka monen ihmisen he kokivat todella välittävän heistä ja kuinka monelta he voivat saada apua tarvitessaan. Suurin osa ilmoitti heillä olevan tällaisia läheisiä ainakin kaksi. Noin 2-5 sadasta ilmoitti, että hänellä ei ole ketään, joka välittäisi tai auttaisi häntä. Jälkimmäisten vastaajien joukossa oli selvästi enemmän psyykkistä pahoinvointia. Yksikin hyvä ihmissuhde voisi parantaa tilannetta paljon. Myös tuen antaminen voi vaikuttaa myönteisesti ihmisen hyvinvointiin ja sekä hänen fyysiseen että psyykkiseen terveyteensä. (Martelin, Hyyppä, Joutsenniemi & Nieminen 2009.)

Se, miksi sosiaalinen tuki vaikuttaa ihmisen hyvinvointiin, ei ole lainkaan yksiselitteistä. Sosiaalinen tuki voi olla esimerkiksi neuvomista ja ohjaamista terveisiin elämäntapoihin, mikä vaikuttaa fyysiseen terveyteen, ja minkä voisi ajatella lisäävän myös yksilön hyvinvointia. Hyvät ihmissuhteet, joissa saadaan hyväksyntää, arvostusta, välittämistä ja rakkautta, voivat kannustaa pitämään terveydestä huolta. Hyvät ihmissuhteet itsessään tuottavat psyykkistä hyvinvointia. Heikossa taloudellisessa tilanteessa taloudellinen tuki tai neuvot ja ohjeet raha-asioiden hoidossa voivat parantaa

yksilön hyvinvointia. Jo tieto ja tunne saatavissa olevasta tuesta voi auttaa selviytymään. (Kumpusalo 1991, 17; Martelin ym. 2009.)

Tuen ajoitus, laatu ja määrä pitää kohdistua oikein. Ennenaikainen tuki vähentää yksilön omatoimisuutta, se passivoi saajaansa ja voi tehdä tämän riippuvaiseksi tuen antajasta. Tukea tulee antaa silloin, kun tuettavan omat voimavarat ovat jo käytössä ja hän tarvitsee ulkopuolista tukea omassa tilanteessaan. Jos tukea ei saada tässä vaiheessa, ongelmat todennäköisesti pahenevat ja tulevat monimutkaisemmiksi. (Kumpusalo 1991, 17.)

Sosiaalisen tuen laatu on pitkälti tuen saajien subjektiivisesti arvioimaa. Aineellista tukea voidaan mitata sen rahallisella arvolla ja aineellisen tuen määrä voi olla ratkaisevaa mutta muun tuen kohdalla sen laatu ja oikea-aikaisuus ovat ratkaisevampia kuin määrä. (Kumpusalo 1991, 15.) Heikko tai väärin mitoitettu tuki ei tue yksilön tai perheen omatoimisuutta, itsetuntoa tai selviytymiskykyä vaan se saattaa asettaa tuensaajan rooliin, joka voi aiheuttaa häpeää tai syyllisyyttä. (Kumpusalo 1991, 21.)

4.1 Sosiaalisen tuen määrittelystä

Sosiaalinen tuki on moniulotteinen käsite, jota tutkijat ovat määritelleet monilla erilaisilla tavoilla. Yleisesti se määritellään toisen ihmisen auttamiseksi ja suojelemiseksi joko aineettomalla tai aineellisella keinolla. Aineetonta apua on esimerkiksi empatia, kannustus tai neuvot, ja aineellista apua raha, tavara tai palvelu. Voidaan myös erotella lähiyhteisön antama suora tuki, jota ihminen tarvitsee tunteakseen itsensä hyväksytyksi tai arvostetuksi, sekä yhteiskunnan antama epäsuora tuki, jolla pyritään turvaamaan ihmisten välttämättömät perustarpeet ja -palvelut. (Hinson Langford, Bowsher, Maloney & Lillis 1997, 95–96; Kumpusalo 1991, 13–14.)

Albrecht ja Adelman (1987) määrittelivät sosiaalisen tuen seuraavasti:

”Sosiaalinen tuki on tuen saajien ja antajien välistä sanallista ja sanatonta viestintää, joka vahvistaa käsitystä elämänhallinnasta vähentämällä tilanteeseen, itseen, toiseen tai vuorovaikutussuhteeseen liittyvää epävarmuutta.”

Yksilö voi tuntea epävarmuutta tilanteessa, jossa esimerkiksi sairaus kuormittaa häntä. Itsestään epävarma voi olla huolissaan omasta selviytymisestään tai hänen voi olla vaikea ylläpitää hyvää minäkuvaa itsestään. Toiseen henkilöön liittyvät odotukset voivat aiheuttaa epävarmuutta, kuten

myös vuorovaikutussuhteen keston ja tulevaisuuteen liittyvät asiat. Tällaiset epävarmuudet voivat aiheuttaa tuen tarvetta. Sosiaalisella tuella annetaan tuen tarvitsijalle resursseja ja pyritään siten vähentämään yksilön epävarmuutta ja lisäämään hänen tunnettaan elämänhallinnasta. (Mikkola 2006, 27.)

Albrecht ja Adelman (1987) ovat lainanneet epävarmuuden käsitteen Bergerin ja Calabresen (1975) kehittämästä epävarmuuden vähenemisen teoriasta. Berger ja Calabrese tutkivat ihmisten vuorovaikutussuhteita ja kommunikaatiota. Teorian lähtökohtana on ihmisten epävarmuus uusia ihmisiä tavattaessa ja pyrkimys vähentää tätä epävarmuutta tietyissä tilanteissa kysymällä ja tekemällä havainnoja kohtaamastaan ihmisestä. Tarvetta epävarmuuden vähentämiseen kysymyksillä ja havainnoilla ei synny esimerkiksi kohdattaessa tuntemattomia ihmisiä hississä. Mutta kun kohdataan ihminen, jonka kanssa arvellaan jouduttavan kohtaamaan vielä uudelleen, kuten naapurit tai työkaverit, halutaan heistä tietää enemmän. Toinen tilanne on tavattaessa ihminen, jolla arvellaan voivan olla joko negatiivista tai positiivista vaikutusta omaan elämään, kuten työnantajat, opettajat ja poliitikot. Kolmas tilanne liittyy siihen, kun tavataan jollain tavalla outo tai erikoinen ihminen, joka käyttäytyy ennustamattomasti ja vastoin yleisiä normeja. (Mikkola 2006, 28; Communication studies 2017.)

Myöhemmin Albrecht ja Goldsmith (1997) tutkivat epävarmuuden vähenemisen teorian ja sosiaalisen tuen välistä yhteyttä. Heidän tutkimuksensa mukaan sosiaalisen tuen positiivinen vaikutus ei välttämättä näykään epävarmuuden tunteen vähenemisenä vaan tuen vaikutus on moniulotteisempi prosessi. Albrecht ja Adelman (1987) muuttivat aiempaa määritelmäänsä sosiaalisesta tuesta niin, että he vaihtoivat epävarmuuden vähentämisen käsitteen epävarmuuden hallinnan käsitteeksi. Myös Ford, Babrow ja Stohl (1975) olivat omassa tutkimuksessaan tulleet siihen johtopäätökseen, että juuri epävarmuuden hallinta on se prosessi, joka välittää sosiaalisen tuen vaikutuksia tuettavalle. Epävarmuuden hallinta on heidän tutkimuksensa mukaan merkittävämpää yksilölle kuin epävarmuuden vähentäminen. Albrecht ja Goldsmith (1997) laativat uuden määritelmän sosiaaliselle tuelle:

”Sosiaalinen tuki on tuen saajien ja antajien välistä verbaalista ja nonverbaalista viestintää, joka vahvistaa käsitystä elämänhallinnasta auttamalla hallitsemaan tilanteeseen, itseän, toiseen tai vuorovaikutussuhteeseen liittyvää epävarmuutta.” (Mikkola 2006, 28.)

Sosiaalisen tuen määritelmiä voidaan jakaa sen mukaan, mitä ominaisuutta siinä korostetaan. Albrecht ja Adelman (1987) jakoivat sosiaalisen tuen määritelmiä hyväksynnän tunnetta, hallinnan tunnetta tai tuen vuorovaikutuksellisuutta korostaviin muotoihin. Ensimmäiset määritelmät sosiaalisesta tuesta korostivat yksilön havaintoja ja kokemuksia siitä, miten hänet hyväksytään erilaisissa vuorovaikutussuhteissa. **Hyväksyntää korostavien** määritelmien mukaan jo näiden sosiaalisten suhteiden olemassaolo tuottaa yksilölle tukea. Cobb (1976) määritteli sosiaalisen tuen olevan yksilön tunnetta yhteenkuuluvuudesta sekä hyväksytyksi ja pidetyksi tulemisesta vuorovaikutussuhteissa. Tieto siitä, että hänestä pidetään, arvostetaan ja että hän kuuluu ryhmään, tulee näistä erilaisista sosiaalisista verkostoista. Verkostosta saatu sosiaalinen tuki antaa yksilölle kokemuksen omasta merkityksellisyydestään. Kokemus omasta merkityksellisyydestä ja yhteenkuuluvuudesta jossakin ryhmässä on yksi ihmisen perustarpeista ja tärkeää yksilön psyykkiselle hyvinvoinnille. (Mikkola 2006, 24–25.)

Albrechtin ja Adelmanin (1987) hyväksyntää korostavien määritelmien mukaan jo erilaisten sosiaalisten verkostojen olemassa olo tuottaa yksilölle tukea. Kahnin ja Antonuccin (1980) mielestä pelkästään useisiin sosiaalisiin verkostoihin kuuluminen ei tarkoita, että yksilö saisi myös paljon tukea. Sosiaaliset verkostot ovat edellytys sosiaalisen tuen saamiselle, mutta pelkästään verkoston laajuus tai kontaktien tiheys verkoston jäsenien kanssa eivät takaa tukea ja yksilön hyvinvointia. Barreran (1986) luoma käsite ”*social embeddedness*” viittaa siihen, kuinka yksilö on liittynyt sosiaalisten verkostojensa jäseniin. Näiden suhteiden laatu vaikuttaa siihen, miten yksilö voi saada ja ottaa heiltä tukea vastaan sekä onko tuella positiivista vai negatiivista vaikutusta yksilön hyvinvointiin. (Finfgeld-Connett 2005, 6; Hinson Langford ym. 1997, 97.)

Suhteiden laatua voidaan arvioida esimerkiksi osapuolten tunteman emotionaalisen läheisyyden avulla. Läheisissä suhteissa saadaan positiivista palautetta ja arvostusta, mikä lisää yksilön sosiaalista hyvinvointia vaikuttamalla hänen itsetuntoon, onnellisuuteen ja elämäntyytyväisyyteen. Verkoston jäsenten ominaisuudet ovat tärkeämpiä kuin se, ovatko he perheenjäseniä tai ystäviä. Tuen antajien pitää suhtautua myönteisesti tuen saajaan ja olla helposti lähestyttäviä ja luotettavia. Sosiaaliset suhteet, jotka kuormittavat yksilöä, tekevät hänestä liian riippuvaisen muiden tuesta tai loukkaavat häntä, herättävät negatiivisia tunteita, alentavat elämäntyytyväisyyttä ja heikentävät itsetuntoa. (Finfgeld-Connett 2005, 6; Pinguart & Sörensen 2000, 188–189.)

Pinguartin ja Sörensenin (2000) mukaan hyvillä sosiaalisilla suhteilla on selvä yhteys yksilön hyvinvointiin mutta toisinaan myös lukuisat ja tiiviit kontaktit voivat lisätä yksilön hyvinvointia suh-

teiden laadusta huolimatta. Pinguartin ja Sörensenin mukaan useimmissa sosiaalisissa kontakteissa on kuitenkin enemmän positiivisia puolia kuin negatiivisia. He viittaavat Dykstran (1990) tutkimukseen, jonka mukaan yksilö saa keskimäärin enemmän positiivista palautetta ja tukea, jos hänellä on paljon kontakteja eri verkostojen jäseniin. (Pinguart & Sörensen 2000, 189.)

Hyväksynnän tunnetta painottavat määritelmät korostivat jo vuorovaikutussuhteiden olemassaolon olevan sosiaalista tukea mutta **hallinnan tunnetta** korostavissa määrittelyissä sosiaalisen tuen nähdään syntyvän vuorovaikutussuhteissa. Cohen ja Syme (1985) määrittelivät sosiaalisen tuen vuorovaikutussuhteissa muilta saaduiksi resursseiksi ja Tolsdorf (1976) toiminnaksi, joka lisää yksilön voimavaroja niin, että hän voisi selviytyä vaikeassa elämäntilanteessa ja saavuttaisi tavoitteitaan. Voimavarojen lisääntyminen kasvattaa yksilön hallinnan tunnetta ja päinvastoin, hallinnan tunne lisää yksilön voimavaroja. Yksilö voi tuntea voivansa vaikuttaa omaan tilanteeseensa ja suunnitella elämäänsä. (Mikkola 2006, 25, 29.)

Lisäämällä yksilön tunnetta oman elämänsä ja sen muutosprosessien hallinnasta tuetaan yksilön voimaantumista (Adams 1991) ja vahvaksi tulemista (Siitonen 2004). Voimaantuminen on henkilöistä itsestä lähtevä prosessi mutta yksilön voimaantumista voidaan tukea auttamalla häntä löytämään omia voimavarojaan sekä tukemalla hänen toimintakykyään ja elämänhallintaansa. Yksilöä voidaan auttaa huomaamaan, että hänellä on taitoja ja tietoja ja että hän on kyvykkäämpi kuin hän on luullut. Voimaantuminen tapahtuu tasa-arvoisessa, luotettavassa yhteisössä, jossa on mahdollisuus tulla kuulluksi ja saada kokemus osallisuudesta. (Siitonen 1999, 86.) Voimaantuminen näkyy autettavan parantuneena itsetuntona, toiveikkuutena tulevaisuuden suhteen sekä kykynä asettaa ja saavuttaa päämääriä toimimalla yhdessä muiden kanssa (Siitonen 2004).

Sosiaalisen tuen muotoja on erilaisia mutta Finfgeld-Connettin (2005) mukaan tuen muotoa tärkeämpi seikka on, millaista tuki on laadullisesti. Sosiaalisen tuen tärkeä määre on *kannustavuus*. Tuen saajaa voidaan kannustaa motivoimalla häntä, tukea häntä ottamaan vastuuta omasta tilanteestaan ja toimimaan sen parantamiseksi. Rauhoittelu, vahvistaminen ja rohkaiseminen arvostavassa, välittävässä ja ymmärtävässä suhteessa on kannustavaa tukemista. (Finfgeld-Connett 2005, 6.)

Vuorovaikutuksellisuutta korostavat määritelmät ovat jossain määrin samankaltaisia kuin hyväksynnän tunnetta painottavat määritelmät. Vuorovaikutuksellisuus sosiaalisessa tuessa tarkoittaa henkilöiden välisiä erilaisia viestejä, joissa välitetään apua ja tukea sekä annetaan palautetta. Kahn ja Antonucci (1980) määrittelivät sosiaalisen tuen olevan yksilöiden välillä tapahtuvaa vaihtoa, joka

voi olla positiivisten tunteiden ilmaisua, tuen saajan näkemysten ja käsitysten oikeuttamista ja vahvistamista sekä materiaalsen tuen tarjoamista. (Mikkola 2006, 25–26.)

Sosiaalinen tuki on tehokkainta silloin, kun tukeminen on vastavuoroista yksilöiden välillä. Kumpikin osapuoli voi odottaa silloin saavansa tukea tai antavansa tukea toisilleen. Parhaiten tämä onnistuu, kun kumpikin osapuoli elää suurin piirtein samanlaisessa elämänvaiheessa ja heillä on samankaltaisia huolia tai vaikeuksia. Kummin osapuolen pitää olla valmiita ottamaan tukea vastaan ja tuntee omat selviytymistaitonsa huomatakseen, koska tarvitsee tukea. Heidän tulee myös osata tunnustaa toisen avuntarve sekä haluta ja osata auttaa toista. (Finfgeld-Connett 2005, 6.)

Jos vastavuoroisuus puuttuu, tuensaaja voi kokea huonommuutta saadessaan tukea. Hänen itsetuntonsa voi laskea, koska hän ei ole pystynyt huolehtimaan itse asioistaan. Jos hän tuntee jäävänsä velkaa tuenantajalle saatu tuki (*enacted support*) voi vaikuttaa negatiivisesti hänen mielialaansa. Tietoisuus tuen saamisesta tarvittaessa (*perceived support*) sen sijaan vahvistaa yksilön selviytymisen tunnetta. Huomattavin positiivinen vaikutus yksilön hyvinvointiin on annetulla tuella (*provided support*). Tuen antaja voi kokea saavansa merkitystä ja sisältöä elämälleen auttamalla toisia, mikä lisää hänen itsearvostustaan sekä omaa hyvinvointiaan. (Siedlecki, Salthouse, Oishi & Jeswani 2014, 3-4.)

Yksilöiden väliseen tukeen liittyy sosiaalisen vaihdon periaate, jonka mukaan ihmiset pyrkivät vuorovaikutukseen sellaisten kanssa, joista uskotaan olevan hyötyä itselle. Sosiaalisen vaihdon teorian kehittäjä Homansin mukaan sosiaalisissa suhteissa tehdään vaihtokauppaa, jossa yksilöt pyrkivät saamaan erilaisia etuja itselleen mahdollisimman pienillä kustannuksilla. Näitä kustannuksia syntyy silloin, kun yksilön täytyy luopua jostakin saadakseen itselleen haluamansa edun. (Kaminen & Pakkala 2007, 33.)

Sekä vuorovaikutuksellisuutta korostavan että hyväksynnän tunnetta korostavan sosiaalisen tuen tavoite on tukea yksilön yhteenkuuluvuuden tunnetta muihin yhteisön jäseniin. Hyväksynnän tunnetta painottavassa korostetaan sosiaalisen tuen yksisuuntaisuutta tuettavan suuntaan mutta vuorovaikutuksellisuutta painottavassa tuessa tapahtuu sosiaalista vaihtoa ja se on viestintää molempiin suuntiin. (Mikkola 2006, 26.)

Sosiaalisen tuen viestintä on supportiivista viestintää, jonka tarkoitus on vastata avun tarpeeseen sanallisesti tai sanattomasti. Supportiivinen viestintä pyrkii tukemaan autettavan muutosta parempaan. Onnistuessaan se näkyy autettavan mielialan kohenemisena, selviämisen tunteena ja jopa pa-

rempana fyysisenä olona. Autettava voi tuntea voimaantumista mutta samalla se antaa myös auttajalle tunteen hyväksynnästä ja pidetyksi tulemisesta sekä luo positiivista minäkäsitystä ja myös hän voi kokea voimaantumista. Autettavan ja auttajan suhteeseen se tuo läheisyyttä, pysyvyyttä ja sitoutumista. (Virtanen 2016.)

4.2 Sosiaalisen tuen muodot

Sosiaalisen tuen erilaisilla muodoilla autetaan yksilöitä ja ryhmiä vaikeissa elämäntilanteissa niin että he voivat parantaa omaa elämänlaatuaan (Hinson Langford ym. 1997, 95). Tuen muotoja on jaettu monilla eri tavoilla. Finfgeld-Connett (2005) on omassa tutkimuksessaan jakanut sosiaalisen tuen kahteen muotoon: emotionaaliseen ja välineelliseen tukeen. Emotionaalisella tuella pyritään normalisoimaan tuen saajan tilanne jakamalla kokemuksia kuuntelemalla ja keskustelemalla, ilmaisemalla huolta ja rohkaisemalla. Jo tieto siitä, että tukea on saatavilla, voi olla riittävä tuki. Välineellinen tuki voi sisältää tavaroita, palveluita, rahaa tai hoivan ja suojan antamista. (Finfgeld-Connett 2005, 5.)

Hinson Langford, Bowsher, Maloney ja Lillis (1997, 96–97) ovat tehneet käsiteanalyysin, jossa aineisto muodostui sosiaalista tukea käsittelevistä 85 artikkelista. Heidän tutkimuksensa tavoitteena oli löytää useimmin käytetyt teoreettiset ja operationaaliset sosiaalisen tuen määritelmät. Näistä määritelmistä nousi erilaisia määreitä, jotka kuvaavat sosiaalisen tuen laatua tai muotoa. Neljä yleisintä määrettä oli:

- 1) emotionaalinen (empatia, välittäminen, rakkaus, luottamus),
- 2) aineellinen (taloudellinen apu, palvelu),
- 3) tiedollinen (tiedonanto ongelmanratkaisuun) ja
- 4) arviointituki (palaute tuettavan toiminnasta)

Tutkijoiden mukaan kaikki erilaiset sosiaalisen tuen muodot voidaan sijoittaa johonkin yllä olevista neljästä luokasta. Kaikille tukimuodoille on yhteistä, että ne auttavat ja suojelevat tuen tarpeessa olevaa ja edistävät hänen hyvinvointiaan. (Hinson Langford ym. 1997, 96–97.)

Esko Kumpusalo (1991, 14) on jakanut sosiaalisen tuen viiteen luokkaan:

- 1) aineellinen tuki (raha, tavara, apuväline, lääke),
- 2) toiminnallinen tuki (palvelu, kuljetus, kuntoutus),

- 3) tiedollinen tuki (neuvo, opastus, opetus, harjoitus),
- 4) emotionaalinen tuki (empatia, rakkaus, kannustus) ja
- 5) henkinen tuki (yhteinen aate, usko, filosofia)

Molempien ryhmittelyiden luokat ja niiden sisällöt ovat hyvin samankaltaisia. Amerikkalaistutkimuksessa on erotettu omaksi kohdaksi arviointituki, joka tarkoittaa palautteen antamista tuettavan itsearviointia varten. Palautteen on tarkoitus olla kannustavaa ja vahvistavaa sekä arvostavan tuettavan tekemiä hyviä valintoja. (Hinson Landford ym. 1997, 97.)

Kumpusalo (1991) on sisällyttänyt kannustuksen emotionaaliseen tukeen ja hän on muodostanut yhden ryhmän henkisestä tuesta, joka sisältää yhteisen aatteen, uskonnon ja filosofian. Yhteinen aate voi yhdistää ja antaa tunteen kuulumisesta johonkin ryhmään, minkä voisi ajatella olevan myös emotionaalista tukea.

Emotionaalinen tuki muodostuu monenlaisista asioista. Se on toisen kuuntelemista ilman arvostelua ja neuvomista, niin että tuettavalle syntyy tunne lohdusta ja välittämisestä ja siitä, että kuuntelija on hänen puolellaan. Joku samankaltainen ihminen, joka näkee asiat samasta näkökulmasta, voi vahvistaa tuettavan ajatuksia ja näkemyksiä omasta elämästään. Samalla tukija voi kuitenkin kannustaa tuettavaa arvioimaan omia tunteitaan, arvojaan ja asenteitaan. Emotionaalinen tuki voi olla myös tuettavan motivoimista ja ohjaamista toimintaan ja osallistumiseen. Siihen kuuluu myös tuettavan yrittämisen huomaaminen ja hänen saavutustensa arvostaminen. (Rosenfeld ym. 2003, 71.)

Arviointituki on Housen (1981) mukaan toisilta ihmisiltä saatua tietoa, joka auttaa tuettavaa itsearvioinnissa omasta toiminnastaan. Siihen ei sisälly sellaista tunnetta kuin emotionaalisessa tuessa tai konkreettista apua niin kuin aineellisessa tuessa. Tieto voi olla epäsuoraa tai suoraa. House antaa esimerkin työnantajasta, joka kertoo, millainen on keskimäärin hyvä työntekijä ja työntekijä voi itse arvioida, onko keskiarvon ylä- vai alapuolella tai työnantaja voi sanoa suoraan, onko työntekijä toiminut hyvin vai huonosti. (House 1981, 25.) Kahn ja Antonucci (1980) ovat määritelleet arviointituen vahvistavaksi tueksi. Tämä tarkoittaa positiivista palautetta, joka vahvistaa tuettavan toiminnan tai puheen asianmukaisuutta jossain tietyssä tilanteessa. (Hinson Langford ym. 1997, 97.) Arviointituki on tältä osin varsin lähellä emotionaalista tukea, jolla pyritään osoittamaan hyväksyntää ja kannustaa autettavaa muutoksenteossa.

Itsearviointia varten tarvitaan tietoa toisilta ihmisiltä mutta se ei ole samanlaista tietoa kuin se, mitä tarvitaan ongelmanratkaisuun. Tiedollinen tuki on Housen (1981) mukaan sellaista tietoa, jonka

avulla yksilö voi selvittää omia ongelmiaan stressitilanteissa. Tiedollinen tuki lisää hallinnan tunnetta, kun yksilö saa tietoa, jonka pohjalta hän voi suunnitella elämäänsä. (Hinson Langford ym. 1997, 96.) Housen mukaan tiedollinen tuki eroaa aineellisesta tuesta siinä, että tieto itsessään ei auta yksilöä vaan saatu tieto auttaa häntä auttamaan itseään. House antaa tiedollisesta tuesta esimerkin, jossa työttömälle henkilölle neuvotaan, miten työpaikkoja haetaan. (House 1981, 25.)

Neljäs tuen muoto on aineellinen tuki, joka on konkreettista tukea: taloudellista tukea, hyödykkeitä, palveluja tai auttamista jonkin asian suorittamisessa. Vaikka tällainen aineellinen tukikin voi olla osoitus välittämisestä tai rakkaudesta, se kuitenkin erotetaan emotionaalisesta tuesta omaksi tukimuodoksi. (Hinson Langford ym. 1997, 96.) Aineellisen tuen antaja on usein jokin viranomainen, jolloin tuki voi olla taloudellista tukea tai palveluiden järjestämistä, esimerkiksi lasten päivähoito tai terveyspalvelut. Myös sukulainen tai ystävä voi antaa aineellista tukea esimerkiksi lainaamalla rahaa. (House 1981, 24–25.)

Kun ihmisiltä kysytään, mitä sosiaalinen tuki on, se mielletään hyvin usein vain emotionaaliseksi tueksi eikä muita tukimuotoja tunnisteta. Aineellinen tuki voidaan mainita emotionaalisen tuen jälkeen mutta huomattavasti harvemmin. Tiedollinen tuki ja arviointituki ovat vaikeimmin hahmotettavissa ja tunnistettavissa. (House 1981, 24–25.)

4.3 Sosiaalisen tuen tasot

Sosiaalinen tuki voidaan jakaa primaari-, sekundaari- ja tertiääritasoihin tuen antajan läheisyyden mukaan. Primaaritasoon kuuluvat perhe ja muut läheisimmät ihmiset. Aivan aluksi saamme tukea ensin omilta vanhemmiltamme ja vähitellen auttajien joukko ulottuu muihin läheisiin. Sekundaaritasoon kuuluvat sukulaiset, ystävät, työtoverit ja naapurit. Tertiääritasolla toimijoita ovat viranomaiset, julkiset tai yksityiset palveluntarjoajat sekä myös kolmas sektori. (Kumpusalo 1991, 14–15.)

Eri tasoilla jaetaan erilaista tukea. Harterin (1985) mukaan sosiaalisissa suhteissa saadun tuen merkitys myös vaihtelee, koska ihmiset suhtautuvat eri tavoin eri ihmisiltä saatuun tukeen. Läheisiltä ja tärkeiltä ihmisiltä saatu tuki on merkityksellisempää kuin muiden mutta senkin merkitys vaihtelee eri ihmisten kohdalla. Myös tuen tehtävä voi olla erilainen eri ihmisten kohdalla. (Salmela 2006, 29.) Perheeltä ja lähiyhteisöltä saadaan yleensä eniten emotionaalista tukea. Tuen määrä ja laatu riippuvat siitä, mitä perhe ja lähiyhteisö osaavat, haluavat tai jaksavat. Sekundaaritasolla tuki voi riippua siitä, miten hyväksytty ja arvostettu on esimerkiksi naapurustossa tai työpaikalla. Tällöin

saadun tuen voi ajatella olevan palautetta omasta käyttäytymisestä. (Kumpusalo 1991, 14–15.) Tertiääritason tuki perustuu monilta osin lainsäädäntöön, jolla pyritään turvaamaan kansalaisten hyvinvointia.

Primaari- ja sekundaaritasolla tuki tulee maallikoilta, kun taas tertiääritasolla tuki on ammattilaisten tuottamaa. Tertiääritason tukea antavat monet erilaiset tahot: yhteiskunta järjestää monia palveluita jo lainsäädännön perusteella, yksityiset yritykset myyvät palveluita kysynnän mukaan ja myös kolmas sektori tuottaa monenlaista palvelua. Tertiääritason tuelle on ominaista sekä tukijan että tuettavan virallinen kontrolli. Kuntatasolla tuen myöntäminen on kontrolloitua viranomaistyötä, jota säätelevät erilaiset säädökset. Joitakin tukimuotoja voi saada vain asiantuntijalausunnan perusteella, esimerkiksi lääkärinlausunnan. Yhteiskunnan tulee taata jäseniensä terveyden ja hyvinvoinnin kannalta välttämättömät aineelliset perustarpeet ja -palvelut mutta lähiyhteisöjen ja vapaaehtoistoiminnan merkitys kasvaa, jos yhteiskunnan huono taloudellinen tilanne heikentää tertiääritason tukea. (Kumpusalo 1991, 14–16.)

Kun virallinen tuki on heikkoa, ihmiset voivat alkaa muodostaa epävirallisia tukiverkostoja korvaamaan virallisen tuen puutteita. Näistä verkostoista voi tulla yksilölle hyvin tärkeitä, jos hän tuntee jäävänsä syrjään yhteiskunnassa ja sen antamasta tuesta. Verkostosta voi saada psykososiaalista tukea, mikä vähentää stressiä. Tällainen epävirallinen tuki voi muodostua tärkeämmäksi kuin virallinen tuki. (Cavazzi, Guilfoyle & Sims 2009, 127.)

Ihmiset haluavat yleensä tukea mieluummin omalta perheeltään, ystäviltään, tuttaviltaan tai vertaisiltaan kuin ammattilaisilta siitä riippumatta, minkälaisesta tuesta on kysymys, aineellisesta vai aineettomasta. Ammattilaisten puoleen käännytään vasta, jos epävirallisista verkostoista ei saada tai haluta vastaanottaa tukea. Tämä voi johtua pitkistä välimatkoista, kiireellisyydestä, halusta pitää oma tilanne salassa tai leimautumisen pelosta. (Finfgeld-Connett 2005, 7.) Kun ihmisiltä on kysytty, keneltä he saavat tukea, he mainitsevat useimmiten nämä samat läheiset. Läheiset kuuntelevat, osoittavat arvostusta, välittämistä ja heihin voi luottaa; heiltä saadaan emotionaalista tukea, jota pidetään tärkeimpänä tukimuotona. Epävirallinen tuki on tärkeää myös ennaltaehkäisyssä, jos se toimii hyvin, ei virallista, ammatillista tukea ehkä tarvitakaan. (House 1981, 23–24.)

Epävirallinen tuki voi olla erityisen tehokasta, jos sekä tuettava että tuenantaja tuntevat molemminpuolista kunnioitusta toisiaan kohtaan ja ovat tasavertaisia. Tuki voi olla merkittävämpää ja helpommin vastaanotettavissa, jos kyseessä ovat tasavertaiset yksilöt. Tällainen epävirallinen tuki on

usein myös spontaanimpaa ja vilpittömästi tarjottua eikä se perustu viranomaisen velvollisuuteen tukea avun tarvitsijaa, siksi se voi olla jopa tehokkaampaa kuin virallinen tuki. (House 1981, 24.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa kerron, miten olen toteuttanut tämän pro gradu –tutkimuksen. Ensimmäisessä alaluvussa kerron tutkimuksen tarkoituksesta ja tavoitteesta. Toisessa alaluvussa esittelen tutkimustehtävän ja lyhyesti sen lähtökohtia. Tämän jälkeen seuraa tutkimuksen kohderyhmän, aineiston keruun sekä sen analysoinnin kuvailua. Luvun lopussa on vielä tutkimuksen eettistä tarkastelua sekä sen luotettavuuden arviointia.

5.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoite

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa sijaisvanhempien kokemuksia ja ajatuksia tukea vaativista tilanteista, heidän saamastaan tuesta ja tärkeimmistä lastensuojelun perhehoidon tukimuodoista. Tutkimuksella halutaan tuoda näkyviin sijaisvanhempien arkikokemukseen perustuvaa asiantuntemusta perhesijoituksen tukemisessa. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, minkälaista tukea sijaisvanhemmat pitävät tärkeänä perhesijoituksen tukemisessa. Tätä tietoa voitaisiin hyödyntää kehitettäessä sosiaalista tukea vastaamaan paremmin sijaisperheiden tarpeita ja toiveita.

5.2 Tutkimustehtävä

Tämän tutkimuksen lähtökohtana on ollut Perhehoitoliiton vuonna 2016 tekemän tutkimuksen tulos, jonka mukaan perhesijoituksia ei tueta tarpeeksi tai tuki ei ole oikeanlaista, mikä voi aiheuttaa sijoitusten suunnittelemattomia purkautumisia (Perhehoitoliitto 2016). Tukimuotoja on kehitetty yhteistyössä erilaisten asiantuntijoiden kanssa, esimerkiksi kehityspsykologista asiantuntemusta hyödyntäen, mutta sijaisvanhempia itseään pitäisi tarkemmin kuunnella siitä, minkälaista tukea he kaipaavat. Vertaisryhmistä on tullut suosittu tukimuoto ja sitä voinee pitää osoituksena siitä, miten paljon sijaisvanhemmilla itsellään on osaamista pärjäämisestä erilaisissa tilanteissa. Ryhmissä osallistujat voivat yhdessä keskustellen löytää ratkaisuja erilaisiin tilanteisiin ja monelle voi olla helpottavaa kuulla toisten ongelmista. Se tietämys, mitä näillä ryhmän jäsenillä on, pitäisi saada hyödynnettyä mahdollisimman hyvin. Tämä lisäisi myös sijaisvanhempien tunnetta siitä, että he ovat tasa-arvoisia lapsen asioissa työskentelevän tiimin jäseniä.

Laadullisessa tutkimuksessa ongelmanasettelu on yleensä melko joustavaa ja joissakin tilanteissa ei edes ole tarpeellista määritellä pikkutarkkoja tutkimusongelmia, vaan asettaa tutkimukselle yleisluontoisempi tutkimustehtävä. Hyvä tutkimusongelma on muotoiltu yksiselitteiseksi ja selkeäksi, jolloin lukijan on helppo ymmärtää se. Se sisältää kysymyksen tai kysymysten muodossa kiteytyk-

sen siitä, mitä aiheesta halutaan tutkia ja tietää. Laadullisissa tutkimuksissa, joissa usein tutkimuksen tavoitteena on jonkin ilmiön kuvaaminen ja ymmärtäminen, tutkimusongelmat ovat yleensä mitä- ja miten-kysymyksiä, mikä ei kuitenkaan tarkoita, ettei laadullisessa tutkimuksessa voisi olla myös muita kysymyssanoja sisältäviä kysymyksiä. Laadullisessa tutkimuksessa ei ole kuitenkaan tarkoitus etsiä määrällisiä syy-seuraussuhteita, ellei sitä ole otettu suunnitellusti yhdeksi tavoitteeksi. (Hakala 2008, 128–132; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Tutkimustehtävä on:

Miten lastensuojelun perhesijoitusta tulisi tukea sijaisvanhempien arkikokemusten ja asiantuntijuiden mukaan?

Tähän tutkimustehtävään pyritään löytämään vastauksia kysymällä sijaisvanhempina toimineilta

- 1) minkälaisissa tilanteissa sijaisvanhemmat tarvitsevat tukea,
- 2) minkälaista tukea he pitävät tärkeänä ja
- 3) minkälaista tukea he ovat saaneet?

5.3 Tutkimuksen kohderyhmä

Tutkimuksen kohderyhmän muodostavat lastensuojelun perhehoidon sijaisvanhemmat. Tavoitteena oli saada vastaajiksi henkilöitä, joilla on kokemusta sijaisvanhemmuudesta ja heille järjestetystä tuesta. Laadullisessa tutkimuksessa ei ole tavoitteena tehdä tilastollisia yleistyksiä vaan kuvata ja ymmärtää tutkittavaa ilmiötä. Tätä varten tarvitaan aineisto, joka kuvaa hyvin tutkittavaa ilmiötä eikä koostu satunnaisista kokemuksista. Tuomen ja Sarajärven (2009, 85) mukaan laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että tutkittavilla henkilöillä on kokemusta ja tietoa tutkittavasta ilmiöstä, joten pitää harkita huolellisesti, kenelle esimerkiksi lähettää kyselyn. Yksi harkinnanvaraisen aineiston keruun muoto on niin sanottu eliittiotanta, jossa perusjoukon koolla ei ole merkitystä vaan tutkittaviksi valitaan henkilöitä, joilta odotetaan saatavan parhaiten tietoa tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 85–86.)

Oman tutkimukseni kohderyhmä löytyi sijaisvanhempien yhdistysten kautta. Kysely lähetettiin kahden sijaisvanhempien yhdistyksen jäsenille sähköpostikyselynä yhdistysten sihteerien välityksellä. Noin viikon kuluttua kyselyn lähettämisestä jäsenet saivat vielä muistutuskirjeen. Sähköinen

kysely oli helposti toteutettavissa, vaikka riskinä oli vastaamatta jättämisen helppous ja erityisesti vähemmän tietokonetta käyttävien vastaamatta jättäminen. On mahdotonta selvittää, jättikö joku vastaamatta sen takia, ettei osannut käyttää ja täyttää sähköistä lomaketta. Vastaajalle, joka on tottunut käyttämään tietokonetta, sähköisen lomakkeen täyttäminen on todennäköisesti kuitenkin kätevämpi tapa vastata kuin paperinen lomake.

5.4 Aineiston keruu

Tieteellisessä tutkimuksessa on paljon erilaisia aineistonkeruutapoja. Laadullisen tutkimuksen yleisimmät aineistonkeruumenetelmät ovat haastattelu, kysely, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto. Tällaisia dokumentteja on esimerkiksi tutkittavilta pyydyt muistelmat, elämäkerrat ja kertomukset. Erilaisia aineistonkeruutapoja voidaan käyttää myös rinnakkain tai eri tavoin yhdisteltynä riippuen tutkimustehtävästä ja käytettävissä olevista resursseista. (Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Yläne & Paavilainen 2011, 113; Tuomi & Sarajärvi 2009, 71.)

Tämän tutkielman tutkimusaineisto muodostuu kyselytutkimuksella kerätystä tiedosta. Kyselyyn vastasi yhteensä 41 sijaisvanhempaa. Valitsin kyselyn oman tutkimukseni aineistonkeruumenetelmäksi, koska sillä tavoin oli mahdollista tavoittaa suurempi joukko potentiaalisia vastaajia kuin esimerkiksi haastattelemalla.

Kyselyn riskejä ovat alhainen vastausprosentti sekä avoimiin kysymyksiin saatavat niukkasanaiset vastaukset. Vastausten vähäinen määrä ei kuitenkaan välttämättä ole ongelma laadullisessa tutkimuksessa, jossa ei ole tarkoituksena tehdä tilastollisia yleistyksiä niin kuin määrällisessä tutkimuksessa. Jos aineisto kuitenkin jää kovin pieneksi, se ei ehkä kerro riittävästi tutkittavasta ilmiöstä vaan ilmiön kuvailu jää sattumanvaraiseksi. (Ronkainen 2011, 117–118; Tuomi & Sarajärvi 2009, 74.) Tavoitteenani oli saada kerättyä sen kokoinen aineisto, josta voi tehdä joitakin yleistyksiä siitä, millaisissa tilanteissa sijaisvanhemmat ovat tarvinneet tukea, minkälaista tukea he ovat saaneet ja ennen kaikkea, minkälaista tukea he toivovat.

Kysely voidaan toteuttaa puhelinkyselynä, sähköisesti tai paperisena kyselylomakkeena. Kysymykset luovat perustan tutkimuksen onnistumiselle. Kysymysten tulee olla tutkimuksen tarkoituksen kannalta merkityksellisiä eikä niitä tehdä sattumanvaraisesti mistä tahansa kiinnostavasta seikasta. Ne tulee laatia tutkimuksen tavoitteiden ja tutkimustehtävän pohjalta. Tällöin muistetaan kysyä kaikki olennainen ja välttyään turhilta kysymyksiltä. Kysymykset tulee voida perustella olemassa olevasta tiedosta, joten kyselylomakkeen laatiminen edellyttää tutkittavan ilmiön tuntemista sekä

aiempaan tutkimukseen perehtymistä. Kysymysten tulee olla yksiselitteisiä eikä johdattelevia ja ne pitää muotoilla huolellisesti. Sanamuotojen valinnassa tulee olla tarkkana, koska jos vastaaja ei ymmärrä kysymystä niin kuin tutkija on tarkoittanut, vastauksista ei ehkä saada haluttua tietoa. (Hakala 2010, 103–104; Tuomi ym. 2009, 75.) Kyselyn kysymykset laaditaan etukäteen ja ne esitetään samanlaisina kaikille vastaajille. Kysymykset voivat olla strukturoituja monivalintakysymyksiä, joissa on valmiit vastausvaihtoehdot tai avoimia kysymyksiä, joihin vastaajat vastaavat omin sanoin. Kysymykset voivat olla myös asteikkokysymyksiä, jolloin vastaajat valitsevat haluamansa vaihtoehdon asteikolta. (Ronkainen ym. 2011, 113–114.)

Kyselyn alussa on usein taustakysymyksiä esimerkiksi vastaajien iästä, sukupuolesta tai koulutuksesta. Näitä tietoja voidaan käyttää selittävinä muuttujina tutkittaessa kyseisten taustatietojen vaikutusta selitettävään muuttujaan. (Valli 2010, 104.) Myös omassa kyselyssäni oli aluksi taustakysymyksiä, joilla kysyttiin vastaajien ikää, sukupuolta, biologisten ja sijaislasten määrää ja ikää, sekä sitä kuinka kauan vastaaja on toiminut sijaisvanhempana ja onko osallistunut Pride-valmennukseen (liite 1).

Taustakysymysten jälkeen kyselyssä oli lista erilaisista tukimuodoista, joista vastaajien piti valita viisi tärkeintä tukimuotoa sekä merkitä ne palvelut, joita on saanut tai saa parhaillaan. Tähän kysymykseen oli helppo merkitä vastaukset ja samalla sain johdateltua vastaajat tutkimuksen aiheeseen. Seuraavaksi oli kolme avointa kysymystä, joissa vastaajia pyydettiin kertomaan, minkälaisissa tilanteissa he ovat tarvinneet tukea tai haluaisivat saada tukea, pitäisikö alkutuen lisäksi olla jokin muu erityinen tukijakso jossakin vaiheessa sijoitusta sekä minkälaista on ollut yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa. Kyselyn lopussa oli kaksi 5-portaiseen Likert-asteikkoon perustuvaa kysymyssarjaa, joissa oli tukimuotoihin ja tuenantajiin liittyviä väittämiä.

Kysymykset laadin mahdollisimman selkeiksi ja konkreettisiksi. Avoimia kysymyksiä en halunnut tehdä liian monta, että vastaaminen ei tuntuisi liian työläältä eikä kysely pitkittyisi liikaa. Jos kysely on liian pitkä, se voi jäädä täyttämättä tai kyselyn loppupuolella oleviin kysymyksiin ei ehkä jakseta enää keskittyä (Valli 2010, 105). Tässä kyselyssä oli kolme avointa kysymystä, mitä pidin kohtuullisena määränä muiden tyyppisten kysymysten lisäksi. Arvelin aiheen kiinnostavan tätä vastaajajoukkoa niin paljon, että he jaksaisivat paneutua näihin kysymyksiin. Avointen kysymysten avulla pyrin saamaan laajempia ja vapaamuotoisempia vastauksia, jotka kertoisivat vastaajien todellisista ajatuksista.

5.5 Aineiston analyysi

Aineiston analyysissä on käytetty sisällönanalyysia, joka on laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmiä. Sen avulla tarkastellaan tekstimuodossa olevaa aineistoa. Hajanaisesta empiirisestä aineistosta pyritään tekemään kokonaisuus, jossa on tutkimustehtävän kannalta olennaiset tiedot tiivistetysti. Aineiston sisältöä luokitellaan esimerkiksi tutkimuskysymysten tai erilaisten teemojen mukaan. Näin luodaan kategorioita, joiden avulla voidaan muodostaa käsitteitä. Näin saadusta käsitteellisemmästä kokonaisuudesta voidaan aloittaa johtopäätösten teko. ((Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006; Tuomi ym. 2009, 108, 112.)

Luettuani aineiston läpi muutaman kerran aloin käydä aineistoa uudestaan läpi niin että ensin järjestin taulukkoon vastaukset kysymyksiin tärkeimmistä tutkimusmuodoista ja saaduista tutkimusmuodoista siinä järjestyksessä, kuinka monta kertaa ne oli valittu. Olin tehnyt erilaisista tutkimusmuodoista taulukon, johon vastaajan oli helppo merkitä oma vastaus ja josta ne oli myös helppo järjestellä analyysivaiheessa. Vastaajilla oli myös mahdollisuus lisätä tutkimusmuotoja taulukon ulkopuolelta ja ne on otettu huomioon omana ryhmänään.

Kyselyssä oli kolme avointa kysymystä. Osa vastauksista oli melko pitkiä ja niistä piti poimia oman tutkimustehtäväni kannalta olennaiset asiat kaiken kiinnostavan ohesta. Tarkoitus oli selvittää, mitkä aiheet nousevat sijaisvanhempien vastauksissa esiin ja kuinka usein. Tähän pyrin aineiston teemoittelulla, joka tarkoittaa aineiston erittelyä ja uudelleen ryhmittelyä aiheen mukaan. Siinä on merkityksellistä se, mitä jokaisesta teemasta sanotaan eikä se, miten monta kertaa se on mainittu. Omassa analyysissäni ryhmittelin aineiston teemojen mukaan mutta jonkin verran myös sen mukaan, miten monta kertaa kyseessä oleva teema oli mainittu vastauksissa. Lukumäärillä halusin konkretisoida esimerkiksi tutkimusmuotojen tärkeysjärjestystä tai niiden yleisyyttä tässä vastaajajoukossa. Laadullinen tutkimus voi käyttää myös kvantitatiivisia menetelmiä analyysin tukena mutta tilastolliset tunnusluvut olisivat vaatineet suurempaa aineistoa, joten niitä ei ole laskettu. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006; Tuomi ym. 2009, 92–93.)

Kyselyn lopussa olleiden 5-portaisten Likert-asteikkokysymysten vastausvaihtoehdoista yhdistin vaihtoehdot ”Täysin samaa mieltä” ja ”Lähes samaa mieltä” sekä ”Täysin eri mieltä” ja ”Lähes eri mieltä” kahdeksi luokaksi: ”Samaa mieltä” ja ”Eri mieltä”. Tämän jälkeen laskin vastausten lukumäärät, jotka olen siirtänyt suoraan yhteenvetotaulukkoon (Liite 2 ja 3) laskematta prosenttiosuuksia, koska aineisto oli pieni. Tätä aineistoa olen käyttänyt toissijaisena aineistona, joka auttoi ensisijaisen aineiston tulosten tulkinnessa ja perusteluissa.

5.6 Tutkimuksen eettinen tarkastelu

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) on antanut vuonna 2009 ohjeistuksen yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen eettisistä periaatteista, jotka jaetaan kolmeen osa-alueeseen: 1) tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, 2) vahingoittamisen välttäminen ja 3) yksityisyys ja tietosuoja. Perusolettamuksena on, että tiedeyhteisössä noudatetaan näitä periaatteita tarkasti. Myös tutkijan omat eettiset arvot vaikuttavat hänen ratkaisuihinsa esimerkiksi siitä, mitä kerrotaan tutkittaville, miten aineistoa kerätään tai miten se analysoidaan. Tutkittavilla on oikeus odottaa tutkijalta vastuuntuntoa ja sovitusta asioista kiinnipitämistä. Tutkimustiedot ovat luottamuksellisia ja niitä saa käyttää vain ilmoitettuun tarkoitukseen. (TENK 2012–2014; Tuomi ym. 2009, 128, 131.)

Tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen tarkoittaa tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta sekä osallistumisen perustumista riittävään tietoon tutkimuksesta. Tutkittavalle tulee kertoa ainakin tutkijan yhteystiedot, tutkimuksen aihe, aineistonkeruun toteuttamistapa ja kuinka kauan siihen menee aikaa, esimerkiksi haastatteluun, aineiston käyttötarkoitus, säilytys ja jatkokäyttö, osallistumisen vapaaehtoisuus sekä mitä tutkimukseen osallistuminen käytännössä tarkoittaa. (TENK 2012–2014.)

Osallistumisesta ei saa seurata mitään vahinkoa tutkittaville (Tuomi & Sarajärvi 2009, 131). Vahingoittamisen välttäminen tarkoittaa sekä henkisten että taloudellisten ja sosiaalisten haittojen välttämistä sekä aineiston keruuvaiheessa, aineistoa säilytettäessä ja tutkimuksen julkaisemisen jälkeen. Henkisiä haittoja voi syntyä, mikäli tutkittavia kohdellaan epäkunnioittavasti esimerkiksi aineiston keruuvaiheessa tehtävässä haastattelutilanteessa. Jos tutkija huomaa tutkittavassa kiusaantuneisuutta, pelkoa tai väsymystä, hänen tulee harkita haastattelun keskeyttämistä. Myös tutkimusjulkaisussa tulee kohdella tutkittavia kunnioittavasti. (TENK 2012–2014.)

Tutkimuksessa tulee noudattaa yksityisyyttä ja tietosuojaa koskevia eettisiä periaatteita. Tutkittavien tunnistetietoja ei saa kerätä tarpeettomasti. Jos ne ovat välttämättömiä esimerkiksi jatkotutkimuksia varten, tarvitaan asianomaisen suostumus niiden keräämiseen. Tunnisteellinen aineisto tulee säilyttää huolellisesti niin että tutkittavien henkilötiedot pysyvät salassa. Yksityisyyden suoja tulee taata myös tutkimusjulkaisussa, joka on yleensä julkista tietoa päinvastoin kuin tutkimusaineisto. Epäsuorien tunnistetietojen, kuten työpaikan, koulun tai asuinpaikkakunnan julkaisemista, täytyy arvioida tapauskohtaisesti. (TENK 2012–2014.)

Omassa tutkimuksessani olen noudattanut tutkimuseettisiä periaatteita pyytämällä ensin molemmilta kyselyyni osallistuneelta sijaisvanhempien yhdistykseltä kirjallisen tutkimusluvan, jossa olen kertonut tutkimuksen aiheen, perusteluja tämän tutkimuksen teolle sekä omat yhteystietoni. Yhdistyksen toimihenkilö lähetti kyselyn sähköisesti jäsenille, jotka vastasivat siihen nimettömästi. Kyselyn saatekirjeessä kerroin myös yhdistyksen jäsenille tutkimukseni aiheen perusteluineen ja yhteystietoineni mahdollisten kysymysten varalta. Kyselyn alussa pyydettiin vastaajia kertomaan joitakin taustatietoja itsestään mutta ei esimerkiksi asuinpaikkakuntaa, koska en pitänyt sitä tarpeellisena tietona tässä tutkimuksessa. Kyselyyn osallistuminen oli luonnollisesti vapaaehtoista eivätkä kaikki jäsenet vastanneetkaan kyselyyn, joten on mahdotonta yhdistää vastauksia ja vastaajia. Tutkimuksen valmistuttua hävitän aineiston.

5.7 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi

Tieteelliselle tutkimukselle on asetettu tiettyjä arvoja ja normeja, kuten rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus. Näin pyritään varmistamaan tutkimuksen luotettavuus ja oikean tiedon välittyminen. Määrällisen tutkimuksen luotettavuutta mittaavat validiteetin ja reliabiliteetin käsitteet sopivat huonosti laadulliseen tutkimukseen, koska nämä tutkimussuuntaukset pohjautuvat erilaisille käsityksille totuudesta. Määrällisessä tutkimuksessa haetaan yhtä konkreettista totuutta, kun taas laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana on käsitys sosiaalisen todellisuuden moninaisuudesta. Laadullinen tutkimus ei hae yhtä objektiivista totuutta, vaan se tuottaa tietoa ilmiöstä tietystä näkökulmasta. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006; Tuomi & Sarajärvi 2009, 134, 136).

Tutkimuksen luotettavuus tulee kuitenkin aina osoittaa ja haasteista laadullisen tutkimuksen luotettavuuden mittaamisessa on syntynyt erilaisia ratkaisuja. Validiteetin ja reliabiliteetin käsitteitä on käytetty myös laadulliseen tutkimukseen kehittämällä niiden sisältöjä tai niiden tilalle on kehitetty uusia arviointivälineitä. (Eskola & Suoranta 2000, 211; Tuomi & Sarajärvi 2009, 9.)

Tutkija voi varmistaa laadullisen tutkimuksen luotettavuutta kertomalla tarkasti tutkimuksen toteutus kaikkine vaiheineen. Aineiston hankinnan olosuhteista tulee kertoa selkeästi ja totuudenmukaisesti, esimerkiksi missä haastattelut on tehty, paljonko on käytetty aikaa, mahdolliset häiriötekijät, virhetulkinnat haastattelussa ja tutkijan itsearviointi haastattelun kulusta. Analyysin teosta kerrotaan, miten tutkija on luokitellut aineiston ja perustelut luokitukselle. Analyysin tuloksista tehtävät päätelmät tulee myös perustella teoreettisen tiedon avulla. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2003, 216–218.)

Tämän tutkimuksen luotettavuutta olen pyrkinyt varmistamaan kertomalla tutkimuksen tarkoituksesta ja lähtökohdista, joista olen päätenyt valitsemaani aiheeseen. Kyselylomaketta laatiessani olen pyrkinyt esittämään selkeitä kysymyksiä sellaisilla käsitteillä, jotka oletan olevan tuttuja sijaisvanhemmille, samanlaisen tulkinnan muodostamiseksi. Olen kuvannut sitä, miten tutkimuksen kohderyhmä on valittu ja tavoitettu sekä aineiston keruun toteutusta niin että vastaajien anonymiteetti säilyy. Aineiston analyysia tehdessäni olen käsitellyt sitä tasapuolisesti objektiivisuuteen pyrkien. Analyysin tuloksia olen pohtinut teoreettisen tiedon ja aiemman tutkimuksen kautta tutkimustehtävän ratkaisun löytämiseksi.

Tutkimuksen luotettavuutta heikentää joidenkin kysymysten yksipuolisuus. Kysyttäessä, mitä tukimuotoja sijaisvanhemmat pitävät tärkeimpinä, vastaukset merkittiin vain taulukkoon ilman mahdollisuutta perustella valintoja. Väittämäasteikkojen vastauksista sai jonkin verran perusteluja mutta jos niitä olisi pyydetty erikseen, olisi niitä todennäköisesti saatu enemmän ja laajempina. Myös avointen kysymysten kohdalla olisi ollut hyvä erikseen pyytää perusteluja tai taustoja kerrotuille asioille. Useimmat olivatkin kertoneet niitä mutta eivät aivan kaikki.

Kyselyn teon ajankohta ei ollut juuri tämän kohderyhmän kannalta välttämättä kovin hyvä. Kysely tehtiin joulukuussa, jolloin lapsiperheissä on yleensä paljon ylimääräistä ohjelmaa ja todennäköisesti eniten äideillä, mikä on saattanut vähentää vastaajien määrää. Lähes kaikki vastaajat olivat kuitenkin äitejä.

6 TULOKSET

Aluksi kerron joitakin taustatietoja vastaajista, kuten ikä, sijaisvanhemmuusvuosien määrä, omien ja sijoitettujen lasten määrät sekä osallistumisesta Pride-valmennukseen. Näiden taustatietojen jälkeen tulevat tulokset aineiston analyysistä tutkimuskysymyksittäin, jotka olivat:

1. minkälaisissa tilanteissa sijaisvanhemmat tarvitsevat tukea,
2. minkälaista tukea he pitävät tärkeänä ja
3. minkälaista tukea he ovat saaneet?

Tämä tulososio toimii taustana seuraavaksi tulevalle Johtopäätöksiä-luvulle. Kappaleiden välissä olevat sitaatit ovat sijaisvanhempien vastauksista.

6.1 Vastaajien taustasta

Vastauksia palautettiin 41 kappaletta. Vastaajista 2 oli miehiä. Vastaajien jakautuminen eri ikäryhmiin näkyy taulukossa 1.

Taulukko 1: Vastaajien ikäjakauma

Ikäryhmä	21–30	31–40	41–50	51–60	61-
	0	11	18	10	2

Sukulaissijaisvanhempia oli kaksi, he molemmat olivat sijoitetun lapsen tätejä. Pride-valmennuksen oli käynyt molemmat vanhemmat 27 perheessä, neljässä perheessä vain toinen vanhemmista oli käynyt valmennuksen ja kymmenessä perheessä sitä ei ollut käynyt kumpikaan vanhemmista. Kolmella vastaajalla oli vasta yksi vuosi takana sijaisvanhemmuutta, kun taas yksi vastaaja oli toiminut sijaisvanhempana 28 vuotta. Alla olevassa taulukossa näkyy, miten vastaajat jakautuivat eri ryhmiin sen mukaan, kuinka kauan he olivat toimineet sijaisvanhempina.

Taulukko 2: Perhehoitajien kokemus

Perhehoitajien kokemus vuosina	1–10 v.	11–20 v.	21–30 v.
	22	16	3

Kyselyn tekohetkellä vastaajien joukossa oli eniten (18) sellaisia perheitä, joissa oli kaksi sijoitettua lasta. Yksi sijaislapsi oli 12 perheessä, kolme lasta oli kuudessa perheessä ja neljä lasta neljässä perheessä. Perhehoitolakia muutettiin vuonna 2015 siten, että sijaisperheessä saa olla enintään neljä sijoitettua lasta aiemman seitsemän sijaan. Lakimuutoksen tavoitteena oli parantaa hoidon laatua. Vähentämällä hoidettavien lasten määrää haluttiin turvata sijaislapsille riittävästi aikuisen aikaa ja huomiota, koska sijaislapsilla oletetaan olevan suurempi tuen tarve kuin biologisilla lapsilla. Muutos herätti vastustusta muun muassa Perhehoitoliitossa, koska heidän näkemyksensä mukaan hoidettavien määrän vähentäminen johtaisi perhehoitopaikkojen vähenemisiin. Koska hoitopalkkiot ja kulukorvaukset säilyivät ennallaan, monessa sijaisperheessä jouduttiin tilanteeseen, jossa toisen vanhemmista täytyi hakeutua muualle töihin, mikä kuormitti kotiin jäävää vanhempaa. Samalla myös pelättiin, että perhehoitopaikat vähenisivät ja lapsia jouduttaisiin sijoittamaan lastensuojelulaitoksiin, mikä oli vastoin hallituksen tavoitetta siirtää sijoitusten painottumista perheisiin. Vuonna 2016 perhehoitolakia muutettiin niin, että perhehoidossa yhtä aikaa olevien hoidettavien määrä nostettiin kuuteen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016.)

Sijoitetut lapset ovat luonnollisesti lähes kaikki alaikäisiä mutta muutamissa tämän kyselyaineiston perheissä asui jo täysi-ikäisiä lapsia. Huostaanotto päättyy viimeistään silloin kun lapsi täyttää 18 vuotta. Silloin alkaa kunnan velvollisuus järjestää nuoren jälkihuolto, jota tulee tarjota kaikille, jotka ovat olleet sijoitettuina vähintään kuusi kuukautta, myös avoimuuden sijoituksessa olleille. Harkinnan mukaan jälkihuollon palveluita voidaan myöntää myös muillekin jälkihuollon tarpeessa olleille lastensuojelun asiakkuudessa olleille. Jälkihuolto on vapaaehtoista ja vaikka nuori siitä aluksi kieltäytyisikin, on jälkihuoltoa annettava 21 vuoden ikään asti, mikäli nuori sitä pyytää. Sijoittaminen jälkihuollon tukitoimena on myös mahdollista. Kaikki nuoret eivät halua muuttaa sijaisperheestä pois heti kun täyttävät 18 vuotta. Joillekin sijaisperheestä on tullut oikea perhe tai he haluavat käydä toisen asteen opinnot sijaisperheestä käsin.

Kyselyyn vastanneiden sijaisperheiden biologisista lapsista monet olivat jo täysi-ikäisiä. Sijaisvanhemmat olivat suurimmaksi osaksi yli neljäkymmentävuotiaita. Biologisia lapsia heillä oli yhteensä

75, kouluikäisiä oli kaikista lapsista 27 ja alle kouluikäisiä oli 9. Kun sijoitettavalle lapselle etsitään sopivaa sijaisperhettä, pyritään siihen, että hän olisi perheen nuorimmainen, mikä myös selittää biologisten lasten ikäjakaumaa.

Joissakin kansainvälisissä tutkimuksissa on tutkittu sijaisvanhempien tyytyväisyyttä ja rasittuneisuutta suhteessa sijaisvanhempien ikään. Esimerkiksi sijaisvanhempien, jotka ovat iältään 35–55-vuotiaita, on todettu olevan tyytyväisempiä ja tuntevan vähemmän stressiä (Jiménez & Palacios, 2009). Myös sijaislapsen iällä on yhteys sijaisvanhempien kokemaan stressiin. Vanhemmat lapset aiheuttavat stressiä enemmän ja varsinkin, jos lapsi on sijoitettu vanhempana (Buehler, Cox, & Cuddeback, 2003). (Fuentes & Salas & Bernedo & García-Marín 2014, 732.) Suositeltavaa on, että sijoitettava lapsi voisi ikänsä puolesta olla sijaisvanhempien biologinen lapsi.

6.2 Tukea vaativia tilanteita sijaisvanhempien mukaan

Sijaisvanhemmilta kysyttiin avoimella kysymyksellä, minkälaisissa tilanteissa he ovat tarvinneet tukea tai haluaisivat saada tukea. Joissakin vastauksissa kerrottiin selkeistä tilanteista tai ikä- tai elämänvaiheista, joihin kaivataan tukea ja joissakin todettiin yleisluontoisemmin *”tarpeen tullen, nopeasti”*, *”eri vaiheissa eri tavalla”* tai *”koko ajan”*.

Yksilöidyistä tilanteista erottui selvästi kaksi tilannetta: haasteet lapsen kanssa ja hankalat tilanteet lasten biologisten vanhempien kanssa. Tämä tulos on yhdenmukainen Cavazzin, Guilfoynen ja Simsin (2010, 125) tutkimuksen kanssa. Australialaisten sijaisvanhempien tyytyväisyyttä vähensi sijaislapsen käytöshäiriöt ja yhteistyövaikeudet syntymävanhempien kanssa. MacGregor, Rodger, Cummings ja Leschied (2006) tutkivat kanadalaisten sijaisvanhempien tuen tarpeita. Myös nämä sijaisvanhemmat halusivat tukea haastavien lasten kanssa toimimiseen. Näiden lisäksi he toivoivat hengähdystaukoja työntäyteiseen arkeen. (MacGregor & ym. 2006, 354.)

6.2.1 Haasteet lapsen kanssa

Sijoitetuilla lapsilla on usein erilaisia traumoja menneisyydessään, mutta myös sijoitus on traumaattinen kokemus. Hylkäämiset, lapsen tarpeiden laiminlyönti, turvattomat kiintymyssuhteet ja koettu väkivalta vaikuttavat lapsen kehitykseen monin tavoin. Fyysiset perustarpeet (ruoka, suoja, lepo) on helpompi täyttää, mutta kaltoinkohtelun aiheuttamat traumat vaativat työskentelyä mielen ja tunteiden tasolla. Kun traumatisoituneet lapset pääsevät sijaisperheeseen, jossa heillä on mahdollisuus turvalliseen arkeen, he eivät ehkä kykene ottamaan vastaan sieltä saatavaa hoivaa ja alkavat usein

oireilla eri tavoin. Esimerkiksi käyttäytymisen häiriöt voivat olla oireilua, jolla lapsi yrittää kertoa jotain tiedostamatta sitä edes itse. Jos sijaisvanhempi tuntee lapsen menneisyyttä, hänen on helpompi tunnistaa tämän oireilu ja ymmärtää sen olevan viestiä jostain aiemmin koetusta. Silloin aikuisen on helpompi kestää lapsen käyttäytymistä ja auttaa lasta sanoittamaan tunteitaan. (Kalland 2001, 233.) Sijaisvanhemmat kaipaavat tukea lapsen traumaattiseen oireiluun ja mahdollisuutta jakaa arjen haastavia tilanteita toisen kanssa. Lapsen turvattomat, jopa patologiset kiintymyssuhteet vaativat paljon sijaisvanhemmilta, joiden tulisi tarjota lapselle korjaavia ja korvaavia kokemuksia hänen eheyttämisekseen (Sinkkonen 2015, 156). Myös erityislapsen tarpeet aiheuttavat usein ulkopuolisen tuen tarvetta.

”Sijoitetun lapsen käytösongelmissa, sen ymmärtämisessä ja auttamisessa.” (Vastaja 19)

”lapsen psyykkiset oireet” (Vastaja 6)

”Erityislapsen problematiikkaan. Jotenkin aina vedotaan meidän vanhempien jaksamiseen vaikka kyse on siitä kuinka lapsella menee, me kyllä pärjätään.” (Vastaja 14)

”Lapsen oireilu, oma jaksamisen turvaaminen tässä kohtaa tärkeää.” (Vastaja 16)

Osa vastaajista kertoi ongelmien muuttuneen haasteellisemmiksi lasten kasvaessa ja erityisesti murrosikä koettiin usein erityisen haastavaksi vaiheeksi, johon kaivattiin lisää tukea. Murrosiän kuohuntaa ja kapinointia voivat lisätä myös lapsuuden aikaisten traumaattisten tapahtumien aiheuttama oireilu. Murrosikä voi olla haastavaa aikaa monissa perheissä ja sijoitetun lapsen erityisyys tuo siihen oman ulottuvuutensa. Monien vastaajien mielestä erityinen tukijakso lapsen murrosiän lähestyessä tai hänen ollessaan jo murrosikäinen olisi tarpeellinen. Sijoitusten purkautumiset sijoitettujen lasten tullessa murrosikään ovat yleistyneet viime vuosina (Perhehoitoliitto 2016), joten sijaisvanhempien toive erityisestä tukijaksosta murrosiän kynnyksellä on ymmärrettävä.

Nuoruus on persoonallisuuden kehityksen kannalta yhtä tärkeä ikävaihe kuin varhaislapsuuden kolme ensimmäistä vuotta. Kummankin vaiheen aikana lapsi tai nuori pyrkii irrottautumaan vanhemmastaan ja rakentamaan omaa minuuttaan. Murrosiän haasteena on myönteisen minäkuvan ja terveen itsetunnon rakentaminen tunnistamalla omat vahvuudet ja kehittämishaasteet sekä hyväksymällä omat fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset puolet. Huostaanotto ja sijoitus ovat riskitekijöitä lapsen kasvulle ja kehitykselle. Nuori tarvitsee paljon tukea, jos hänellä on takanaan useampia si-

jaishuoltoapaikkoja. Tuen avulla hänellä on mahdollisuus rakentaa eheä minuus, johon eivät muiden ihmisten mahdolliset negatiiviset määritelmät välttämättä vaikuta. Huostaan otetulle lapselle ja nuorelle muodostuu liian helposti kaltoinkohtelun uhrin passiivinen rooli tai hän syyllistää itseään omasta tilanteestaan, vaikka huostaanoton syyt olisivat olleet vanhemmista johtuvia. (Laurila 2008, 100, 103.)

Lapset ovat usein epätietoisia huostaanottoon johtaneista syistä ja huostaanottoasiakirjat ovat usein hyvin negatiivisia eikä niistä välttämättä näy syntymävanhempien välittäminen ja rakkaus. (Laurila 2008, 107.) Sijaisvanhempien yksi tehtävä on auttaa lasta rakentamaan omaa elämäntarinaa. Murrosikäisen sijoitetun nuoren on sitä vaikea tehdä, jos hänen muistikuvansa omasta menneisyydestä ovat heikkoja. Muisti voi kieltäytyä muistamasta tärkeitäkin tapahtumia lapsen menneisyydestä, jos tapahtumat ovat olleet traumaattisia. Vaikka sijaisvanhemmat eivät ehkä tiedäkään paljon nuoren menneisyydestä, nuorelle voi olla tärkeää, että turvallinen aikuinen kuuntelee nuoren omia kokemuksia hänen näkökulmastaan. Sijaisvanhempi voi nuoren kanssa yhdessä miettiä, millainen nuori on, mitä hänen elämässään on tapahtunut ja miksi hän käyttäytyy niin kuin käyttäytyy.

Perhehoitoon sijoitetaan useimmiten pieniä lapsia. Kun he tulevat murrosikään, sijaisvanhempien valmennuksesta on voinut kulua monia vuosia. Murrosikäisen sijaislapsen haasteisiin kohdistuva valmennus tai koulutus olisi varmasti perusteltua, jos sillä voitaisiin auttaa sijaisvanhempia ja murrosikäistä selviytymään murrosiän kuohuista yhdessä kohti nuoren itsenäistymistä ja aikuisuutta.

”Kun murrosikäisen kanssa tulee ongelmia ja siinä varsinkin bio suvun rooli. Aikaisemmassa jo purkaantuneessa sijoituksessa bio suku tuki lasta olemaan meitä vastaan ja lopulta sijoitus purkaantui, nykyinen bio porukka yrittää kaikin keinoin auttaa lastaan ymmärtämään tilanne ja tukevat meitä vanhemmuudessa eikä meillä ole purkuun tarvetta nyt.”(Vastaja 14)

”Murrosiässä lapselle, vaikkakin hankalaa, kun lapsi ei halua.”(Vastaja 28)

”Murrosiän kynnyksellä ja siitä aikuiseksi saakka.”(Vastaja 29)

Myös nuoren itsenäistymisvaiheeseen kaivattiin tukea. Tuen toivottiin jatkuvan myös sijoituksen päätyttyä jälkihuollon tukena. Itsenäistymisvaiheessa tarvitaan tukea asunnon hankkimisen ja taloudellisten etuuksien hakemisen lisäksi myös muissa elämänhallintaan liittyvissä asioissa. Eräs sijais-

vanhempi kertoi, miten hänelle tuntui sijoituksen päätyttyäkin jäävän koko vastuu täysi-ikäistyneen nuoren kohdalla.

”Sijoitetun nuoren itsenäistyminen on ollut meillä vaikeaa. Nuori tarvitsee siinä tilanteessa tietoja ja taitoja, joita on hyvä olla sijaisvanhempien lisäksi myös muita aikuisia.”(Vastaaja 25)

”Itsenäistymis vaiheessa kyselin harrasteohjaajaa sijoitetullemme kun omat taidot ja tiedot tuntuivat loppuvan ja nuori meinasi kasvaa peliohjain kädessä sänkyyn kiinni. Nyt haluaisin tietoa eri tukimuodoista nuorelle kun hän on itsenäistymässä ja rahaa ei ole. Myös se kiinnostaisi kuinka paljon sijaisperhe on velvollinen maksamaan nuoren kuluja, ne kun tuntuvat vain kasvavan. Itsenäistymis vaiheessa kyselin harrasteohjaajaa sijoitetullemme kun omat taidot ja tiedot tuntuivat loppuvan ja nuori meinasi kasvaa peliohjain kädessä sänkyyn kiinni. Nyt haluaisin tietoa eri tukimuodoista nuorelle kun hän on itsenäistymässä ja rahaa ei ole. Myös se kiinnostaisi kuinka paljon sijaisperhe on velvollinen maksamaan nuoren kuluja, ne kun tuntuvat vain kasvavan.”(Vastaaja 26)

Kunnalla on velvollisuus järjestää nuorelle jälkihuolto sijoituksen päättyessä. Mikäli riittämätön toimeentulo, asunnonpuute tai puutteelliset asuinolot estävät jälkihuoltonuoren kuntoutumista, sosiaalitoimen on järjestettävä riittävä taloudellinen tuki sekä korjattava asumisen puutteet. (Lastensuojelulaki 2007, 75–76 §.) Sijoitettuna olleen nuoren itsenäisen elämän aloittaminen voi olla erilaista kuin jopa saman perheen biologisten lasten. Sijoitus päättyy, kun nuori täyttää 18 vuotta ja vaikka joskus olisikin mahdollisuus jäädä asumaan sijaisperheeseen jälkihuollon sijoituksena, moni haluaa muuttaa omaan asuntoon, vaikka ei useinkaan aikuisten mielestä olisi siihen vielä valmis. Joskus nuoret muuttavat takaisin omien syntymävanhempiansa luokse.

Raha-asioiden hallinta voi olla vaikeaa, varsinkin, jos sijaisperheessä sijaislasta ei ole otettu mukaan perheen taloudenhallintaan. Perheen biologiset lapset ja sijoitetut lapset saattavat olla eri asemassa taloudellisestikin itsenäistyessään. Jos vanhemmat tukevat vain biologisia lapsiaan, sijaislapsi saattaa tuntea itsensä hylätyksi. (Laurila 2008, 110.) Joskus taas voi olla niin, että sijoitetulle lapselle on kertynyt huomattavakin määrä itsenäistymisvaroja, kun taas perheen biologisilla lapsilla ei ole sellaisia varoja. Sosiaalitoimessa tulee kerryttää sijoitetulle lapselle itsenäistymisvaroja vähintään 40 % hänelle tarkoitetuista tuloista, korvauksista ja saamisistaan, loppuilla katetaan hänen hoidostaan aiheutuvia kustannuksia. Jos nuorelle ei ole kertynyt itsenäistymisvaroja tai ne ovat riittämättömät,

sosiaalitoimen tulee sijoituksen päättyessä tukea itsenäistymässä olevaa nuorta asumiseen, koulutukseen ja muuhun itsenäistymiseen liittyvissä menoissa. (Lastensuojelulaki 2007, 77 §.)

Kun nuori siirtyy jälkihuoltoon, tulee hänen asioissaan laatia asiakassuunnitelma, jossa kartoitetaan hänen tuen tarvettaan, määritellään hänen tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet. Jälkihuollon tuki ulottuu myös nuoren vanhempiin ja huoltajiin sekä niihin henkilöihin, joiden hoidossa nuori on. (Lastensuojelulaki 2007, 76 §.) Tukitoimina voidaan käyttää avohuollon tukitoimia, kuten tukea, neuvontaa ja ohjausta sekä taloudellista tukea ”koulunkäynnissä, ammatin ja asunnon hankinnassa, työhön sijoittumisessa, harrastuksissa, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä sekä muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä” (Lastensuojelulaki 2007, 36 §). On varmasti kuntakohtaista tai jopa työntekijäkohtaista, miten nuoren jälkihuolto järjestetään. Sen järjestäminen on kuitenkin nuoren lakisääteinen oikeus, josta sosiaalityöntekijän tulee asiakkaalle kertoa.

6.2.2 Hankalat tilanteet biologisten vanhempien kanssa

Moni vastaaja kertoi tuen tarpeesta silloin kun sijoitettujen lasten biologisten vanhempien kanssa syntyy vaikeuksia. Vastauksissa tuotiin esille tyytymättömyys sosiaalityöntekijöiden toimintaan yksilöimättä tarkemmin, minkälaisia hankalia tilanteita heillä on ollut biologisten vanhempien kanssa. Muutamassa vastauksessa viitattiin lasten ja heidän vanhempiensa välisten tapaamisten järjestykseen tai näiden välisiin puhelinkeskusteluihin. Osa sijaisvanhemmista oli sitä mieltä, että heidän mielipidettään ei oteta tarpeeksi huomioon, kun tapaamisista sovitaan. Eräs vastaaja kertoi sosiaalityöntekijän järjestäneen biologisten vanhempien vaatiman tapaamisen ohittaen sijaisvanhempien huolen tapaamisten vaikutuksesta lapsiin, vaikka myös lastenpsykiatriasta oltiin oltu sitä mieltä, että tapaamisia ei pitäisi järjestää. Sijaisvanhemman mielestä sosiaalityöntekijä oli puolueellinen taipuessaan biologisten vanhempien tahtoon.

”Tukea tarvitaan, kun biologinen vanhempi vaatii, eikä sosiaalityöntekijä rajoita. Unohdetaan lapsen etu ja ajetaan vain vanhempien etua. Meillä on ollut mielestäni hyvät välit biologiseen sukuun, mutta kun menee heikommin ei sosiaalityöntekijällä tunnu olevan mitään järkeä mukana päätöksissä, vaikka meilläkin psykiatrinen taho antoi yksiselitteisen kannan tapaamisiin - eikä sitäkään noudatettu.” (Vastaaja 4)

Vastauksissa tuli esiin toive esimerkiksi siitä, että sosiaalityöntekijän tulisi päättää, kuinka usein ja miten pitkiä puheluita lapset ja biologiset vanhemmat voivat keskenään käydä. Vähintään kerran

vuodessa pidettävässä asiakassuunnitelmanneuvottelussa sovitaan yhteydenpidosta, tapaamisista ja puhelusta. Mutta tilanne on hankala sijaisperheelle jos lapsi tai biologinen vanhempi ei pidä sovi-
tuista asioista kiinni. Sosiaalityöntekijä voi tehdä yhteydenpidon rajoituspäätöksen enintään vuo-
deksi kerrallaan, jos yhteydenpidon arvioidaan vaarantavan sijoituksen tarkoituksen toteutumista,
lapsen henkeä, terveyttä, kehitystä tai turvallisuutta tai sijaiskodin vanhempien tai muiden lasten
turvallisuutta. (Lastensuojelulaki 2007, 62–63§).

*”Sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien yhteisiin peli sääntöihin. Tukea ei olla
oikein saatu.”(Vastaja 22)*

Hankaluuksia voi tulla myös tilanteissa, joissa sijaisvanhempien mielestä biologiset vanhemmat
eivät tunne tarpeeksi lastensa arkea sijaisperheessä ja ristiriitatilanteissa asettuvat lastensa puolelle
sijaisvanhempia vastaan. Aikuiset voivat olla eri mieltä kasvatukseen liittyvistä asioista mutta ne
pitäisi selvittää niin, etteivät lapset joutuisi ristiriitaiseen tilanteeseen. Lojaliteettiristiriidat vaaran-
tavat lapsen kiinnittymistä sijaisperheeseen ja siten myös koko sijoituksen onnistumista. Hyvä yh-
teistyö vanhempien välillä on ehdottomasti lapsen edun mukaista ja siihen tulisi kaikin tavoin pyr-
kiä, tämä onkin yksi sosiaalityöntekijän tehtävä sijaishuollossa.

*”Hankalissa tilanteissa lapsen ja biologisen lojaalisuudessa ja siitä koituvissa on-
gelmissa.”(Vastaja 11)*

Jari Sinkkonen (2015) kirjoittaa sosiaalityöntekijän kaksoisroolista: sijaisvanhemmat odottavat tu-
kea sosiaalityöntekijältä mutta toisaalta he voivat kokea, että sosiaalityöntekijä tukee lasten ja bio-
logisten vanhempien yhteydenpitoa, vaikka sijaisvanhemmat ajattelevat sen olevan vahingollista
lapselle. Sosiaalityöntekijän tehtävä on kuitenkin tukea myös biologista vanhempaa ja mahdollista
perheen jälleenyhdistämistä. Tämän voi ajatella johtavan sosiaalityöntekijän kaksoisrooliin mutta se
voi myös vaikeuttaa sijaisvanhempien kiintymistä sijoitettuun lapseen ja johtaa etäisempään, peda-
gogissävytteiseen lapsen hoitoon (Sinkkonen 2015, 154–155).

Sijoituksen aikana pyritään jaettuun vanhemmuuteen. Sijaisvanhemmat ja syntymävanhemmat täy-
dentävät silloin toisiaan erilaisilla vanhemmuuden osa-alueilla. Kun syntymävanhemmat ovat var-
moja omasta ainutlaatuisesta roolistaan lapsen vanhempina, heidän ei tarvitse kilpailla lapsen kiin-
tymyksestä vaan voivat sallia lapsen rakentaa myönteisiä suhteita myös sijaisvanhempiin. (Laurila
2008, 116–117.) Tällöin lapsen on mahdollista saa kasvurauha ja pysyvyyden tunteen, jota ei muo-
dostu, jos syntymävanhemmat eivät hyväksy huostaanottoa eivätkä pysty tukemaan lapsen kiinnit-

tymistä sijaisperheeseen. Epävarmuus estää turvallisuuden tunteen syntymisen, jota lapsi tarvitsee tukemaan tunne-elämän kehitystä sekä sosiaalista kehitystä. (Tuovila 2008, 32.)

Sijaisvanhempien ja syntymävanhempien yhteistyötä vaikeuttavat perheiden erilaiset kulttuurit ja mahdolliset ennakkoluulot. Osa sijaisvanhemmista pystyy ymmärtämään syntymävanhempien ongelmia ja niiden syitä eivätkä arvostele tai moralisoi heitä. Osa taas ajattelee, ettei niitä tarvitse edes ymmärtää. Myös syntymävanhempien voi olla vaikea ymmärtää sijaisvanhempien ajatuksia. (Mäkelä 2009, 54–56.) Hyvä yhteistyö eri osapuolten välillä on kuitenkin tärkeää lapsen kuntoutumisen kannalta. Brownin ja Campbellin (2007) tutkimuksen mukaan sijaisvanhempien mielestä juuri hyvä suhde syntymävanhempiin on yksi onnistuneen sijoituksen edellytys.

6.2.3 Muita tukea vaativia tilanteita

Vastaajien mukaan sijoituksen alku on ollut usein rankkaa aikaa ja siihen olisi moni vastaaja halunnut enemmän tukea kuin oli saanut.

Kaikissa kunnissa ei ole kuitenkaan vielä erityistä alkutukijaksoa käytössä, mikä tuli ilmi joissakin vastauksissa. Tässä yhteydessä ei voida sanoa, kuinka laajasti Alkutukimalli on eri puolilla Suomea otettu käyttöön, koska kukin sijoittava taho järjestää omat tukimuotonsa omien tarpeidensa ja resurssiensa mukaan. Tämän kyselyn vastaajista lähes puolet oli kuitenkin saanut alkutukea. Ne, jotka eivät olleet saaneet, olivat sitä mieltä, että alkutuki olisi ollut tarpeellista juuri sijoituksen alussa. Eräs vastaaja kirjoitti, että alkutuki oli sosiaalityöntekijän harkinnan varassa eivätkä he olleet saaneet sitä, koska sosiaalityöntekijä oli arvioinut sijoitetun tytön olevan niin kiltti. Vastaajan mielestä alkutuki pitäisi olla kaikkien saatavilla ja sen sisältöä voitaisiin muokata perheen ja lapsen tarpeiden mukaan. Myös läheissijoituksissa pitäisi olla alkutuki, samoin kuin kaikki muutkin sijaisperheiden tukimuodot. Tarvittaessa niitä voisi muokata sijaisvanhempien ja sijaislapsen tarpeiden mukaan.

”Ai mikä alkutuki??”(Vastaaja 17)

”Alussa olisin tarvinnut paljon enemmän kuin mitä sain, eli en mitään.”(Vastaaja 5)

”Me emme saaneet lähes lainkaan tietoa tai tukea, ja mielestäni tähän saattoi vaikuttaa sukulaissuhde. Toivoisin sukulaissijaisvanhemmille saman tuen kuin muillekin.”(Vastaaja 22)

Muita tilanteita, joissa sijaisvanhemmat myös toivoivat tukea, olivat palveluihin pääsy, huonosti toimiva yhteistyö koulun kanssa, ja harrastusten ja terapioiden kustantaminen. Perhehoitajalle maksettava kulukorvaus kattaa tavanomaiset lapsen harrastukset. Jos lapsella on jokin poikkeuksellisen kallis harrastus, voi sosiaalityöntekijä harkintansa mukaan hyväksyä siihen liittyviä kuluja, mikäli harrastuksella on terapeuttista merkitystä, lapsi on erityisen kiinnostunut siitä, harrastanut sitä pitkään tai on menestynyt siinä hyvin. (Satakunnan lastensuojelun kehittämissyksikkö 2014, 9.)

”Tällä hetkellä olen ollut vähän yli 10 vuotta yksin kahden pojan kanssa. Aika ajoin todella rankkaa kantaa vastuu yksin, talous senverran tiukilla, että lasten harrastus- ym. kuluihin lisääpu olisi tarpeen.”(Vastaja 3)

Kulukorvauksella tulee kattaa myös tavanomaiset terveydenhuollon menot. Erikseen korvataan pitkäaikaissairauksiin liittyvät menot, silmälasit, hammashoito ja muut ei-tavanomaisiksi luokiteltavat terveydenhuoltomenot. Terapiasta aiheutuneita kuluja korvataan sovitusti siltä osalta, jota Kela tai yksityinen sairauskuluvakuutus ei niitä korvaa. (Satakunnan lastensuojelun kehittämissyksikkö 2014, 22.) Niitä, jotka toivoivat tukea harrastuksiin tai terapiaan, ei ollut kovin monta. Toivottavasti tämä tarkoittaa sitä, että useimmat ovat saaneet tarvitsemaansa tukea näiden kustantamiseen. Terapiaan pääsy ei ole kovin helppoa, sen tarpeen on arvioinut yleensä lääkäri, joten on vaikea ymmärtää, miksi sitä ei tarvittaessa kustannettaisi lastensuojelusta. Myös hyvien harrastusten tukeminen on varmasti lapsen kehitystä tukevaa, mikä on lapsen edun mukaista.

”Palveluihin pääsyssä haluttiin tukea, koska se koettiin hankalaksi. Eri palveluntarjoajat vaativat maksusitoumuksia, jos lapsi on toisen kunnan kirjoilla, mikä on byrokrattista ja vie aikaa.”(Vastaja 8)

Eräs vastaaja kertoo siitä, miten hankalaa ja hidasta palveluihin pääsy on byrokratian vuoksi. Hoitoon pääsyä varten tarvitaan eri asiantuntijoiden lausuntoja tai todistuksia. Niiden saaminen vie aikaa ja lykkää tuen saamista. Palveluihin pääsyä hidastaa myös, jos lapsi sijoitetaan eri paikkakunnalle kuin missä hän on asunut ennen sijoitusta kodin ulkopuolelle. Huostaan otetun lapsen kotipaikkana pysyy se paikkakunta, jossa hän on ollut kirjoilla huostaanoton alkaessa, mikä osaltaan hankaloittaa palveluihin pääsyä. Jotta lapsen on voinut viedä uuden asuinpaikkakunnan terveys- tai sosiaalihuollon palveluihin, sijoittavalta kunnalta on täytynyt saada maksusitoumus. Viime vuosina hoitoon pääsy on kuitenkin tullut helpommaksi, koska vuodesta 2014 alkaen on voinut valita haluamansa terveyskeskuksen ja erikoissairaanhoidon yksikön miltä paikkakunnalta tahansa (Terveydenhuoltolaki 1326/2010 47 §).

Osa vastaajista toivoi tukea myös kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön. Sijaisvanhemmat tunsivat, että joskus koulu ohittaa heidän tietonsa ja osaamisensa sijaislapsista, vaikka ne voisivat olla hyödyllisiä koulunkäynnin järjestämisessä. Sijaislasten määrittely työllistäviksi ”hankaliksi tapauksiksi” on myös ei-ammattillista ja epäeettistä toimintaa opettajilta, mihin lapsen vastuusosiaalityöntekijän tulee puuttua.

”Apua kodin ja koulun yhteistyöhön: meiltä tulee aina vaan tätä pohjasakkaa joka työllistää koulua. Aivan kuin se olisi jotenkin meidän syy. Koulun henkilökunta kertoo meille ihmeenä asioita joita me tiedämme. Oliskohan kannattanut kysyä tai keskusteluissa huomioida että ehken meillä on jo jonkunmoinen tatsi tähän oppilaaseen.”(Vastaaja 14)

Monissa vastauksissa oli kerrottu tietyistä tilanteista tai vaiheista, joissa voidaan tarvita erityistä tukijaksoa tai -ohjelmaa. Lähes yhtä moni vastaaja totesi, että tärkeintä olisi saada apua tarpeen tullen ja nopeasti. Tuen tarve voi tulla yllättäen jossain elämän kriisitilanteessa, kuten esimerkiksi vakava sairaus, läheisen kuolema tai avioero. Joskus myös sijaislapsen ongelmat koulussa tai terapian aloitus voivat laukaista kriisin, johon tarvitaan perheen ulkopuolista tukea. Tällöin vastaajien mielestä tulisi olla mahdollisuus saada nopeasti apua ja tukea, joka voi olla tilanteesta riippuen keskusteluapua, palveluihin ohjaamista, taloudellista apua, siivous- tai lastenhoitoapua. Tärkeänä pidettiin sitä, että avun tarpeeseen reagoitaisiin nopeasti ja riittävästi, vaikka kriisi tulisikin yllättäen ja nopeasti. Eräs ehdotus oli toimintamalli, jossa sovittaisiin, kuka kartoittaa avun tarpeen ja antaa tarvittavat resurssit.

”Silloin kun tarvetta esiintyy niin tukea on saatava nopeasti.”(Vastaaja 2)

”Aina tarpeen vaatiessa. Tilanteet voivat vaihdella hyvin nopeastikin.” (Vastaaja 13)

6.3 Tärkeimmät tukimuodot sijaisvanhempien mielestä

Kyselyssä oli taulukko erilaisista tukimuodoista, joita yleensä käytetään sijaisperheiden tukemiseksi. Vastaajia pyydettiin merkitsemään heidän mielestään viisi tärkeintä tukimuotoa. Lisäksi oli avoimia kysymyksiä. Kaikki tukimuodot saivat ainakin muutaman merkinnän. Taulukkoon 3 on koottu eri tukimuodot siihen järjestykseen, kuinka monta sijaisvanhempaa oli merkinnyt kunkin tukimuodon. Viimeisessä sarakkeessa on merkintöjen yhteismäärä.

Taulukko 3: Tärkeimmät tukimuodot

1.	Kunnan sosiaalityöntekijän tuki	24
2.	Täydennyskoulutukset ja kurssit Perhehoitajien vertaistukiryhmät	19
3.	Yksilötyönohjaus	17
4.	Lomat Sijoituksen alussa annettava alkutuki	16
5.	Rahallinen korvaus	15
6.	Omat läheiset, sukulaiset ja ystävät Mentorointi toisen perhehoitajan kanssa	13
7.	Perhehoitajien ja sosiaalityöntekijöiden yhteiset koulutus- ja keskustelutapahtumat Lasten hoitoapu	11
8.	Sijoitetun lapsen tukiperhe/tukihenkilö	9
9.	Työnohjaus ryhmässä	6
10.	Sijoitettujen lasten vertaistukiryhmät Vertaistuki muilta perhehoitajilta internetissä Pride 2	5
11.	Koko perheen vertaistukiryhmät	4
12.	24 h / vrk puhelinpäivystys Siivousapu	3

6.3.1 Sosiaalityöntekijän tuki – tärkein tuki

Tärkeimpänä sijoituksen tukena pidetään sosiaalityöntekijän tukea: ”*Sosiaalityöntekijän tuki on tärkein tukimuoto sijaisvanhemmalle.*” Sosiaalityöntekijän odotetaan olevan ”*Luotettava hlö joka olis oikeasti perillä tilanteesta*”.

Sijaisvanhemmat pitävät tärkeänä saada keskustella sosiaalityöntekijän kanssa lapsen asioista ja saada sitä kautta tukea omaan jaksamiseensa. He toivovat riittävän tiheitä yhteydenottoja, puheluja, tekstiviestejä, sähköposteja ja kotikäyntejä, muulloinkin kuin ongelmatilanteissa. Monissa vastauk-

sisä tuotiin esiin, miten riittävän tiiviit tapaamiset auttavat luomaan luottamuksellista suhdetta, jolloin on helpompi olla yhteydessä ongelmatilanteissakin.

”Sosiaalityön ja sijaisvanhemman välille tarvitaan luottamuksellinen suhde. Sen syntymiseksi tarvitaan kiireettömiä useita kohtaamisia.”(Vastaja 6)

”Sosiaalityöntekijällä/sosiaaliohjaajalla olisi hyvä olla aika-ajoin aikaa keskusteluun sijaisvanhempien kanssa - ei pelkästään silloin kun on ongelmia.”(Vastaja 7)

Tiivistä tukea toivottiin mutta kuitenkin niin, etteivät sijaisvanhemmat kokisi olevansa liian vahvan kontrollin kohteena. Se, mitä pidetään riittävänä yhteydenpidon määränä, vaihtelee tilanteiden ja ihmisten mukaan: eräs vastaja toivoo sosiaalityöntekijän käyvän kaksi kertaa vuodessa ja soittavan ainakin kerran kuukaudessa kuulumisia kysyäksään, toinen vastaja toivoo sosiaalityöntekijän soittavan 2-5 kertaa vuodessa asiakassuunnitelman neuvottelun lisäksi.

”Toivoisin enemmän sitä että kysyttäisiin kuinka menee, ja tavattaisiin sijoitettu lapsikin joskus.”(Vastaja 20)

Sosiaalityöntekijät tapaavat sijoitettuja lapsia aivan liian harvoin. Tähän sijaisvanhemmat haluaisivat muutosta. Huonoimmillaan lasta ei ole tavattu muutamaan vuoteen, useimpien kohdalla tapaamiset ajoittuvat asiakassuunnitelman tekoon 1-2 kertaa vuodessa. Tämä on ristiriidassa lapsen osallisuuden vaatimuksen kanssa. Lastensuojelulain 12 pykälässä on säädetty velvollisuudesta selvittää lapsen toivomukset ja mielipide sekä niiden ottamisesta huomioon hänen ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti lastensuojelutoimien yhteydessä (LSL 2007, 20 §).

”..., sossut toimii vain äidin kanssa eikä tiedä lasten elämästä mitään. kaksi kertaa vuodessa on asiakassuunnitelman teko ja silloin sossut näkee lapsia. Lapset on täysin ulkopuolisia päätöksissä.”(Vastaja 26)

Yleensä sosiaalityöntekijä tapaa lasta asiakassuunnitelman neuvottelun yhteydessä, mutta jos neuvotteluja pidetään vain kerran vuodessa, ei lapsi todennäköisesti koe työntekijää kovin tutuksi ja hänen voi olla vaikea puhua avoimesti mieltä vaivaavista asioista. Eräs sijaisvanhempi toteaa:

”Välit pitää olla avoimet ja luottamukselliset, myös lapselle pitäisi rakentua joku tutuus työntekijään.”(Vastaja 26)

Lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaaminen lastensuojelun päätöksenteossa vaatii myös hänen tuntemistaan.

”Toivoisin että enemmän sos. työntek. olisi kiinnostunut mitä lapsille kuuluu ja mikä on heille tärkeää, eikä vaan tehtäisi päätöksiä yleisesti. Jokainen lapsi on yksilö ja reagoi tilanteisiin erilaisesti.”(Vastaja 9)

Yhteistyössä sijaisvanhempien kanssa sosiaalityöntekijän odotetaan kuuntelevan heitä eikä ohittavan sijaisvanhempia lasta koskevassa päätöksenteossa. Ennen kuin asioista sovitaan lapsen tai tämän biologisten vanhempien kanssa pitäisi keskustella myös sijaisvanhempien kanssa ja ottaa heidän mielipiteensä huomioon. Tämä olisi viesti arvostuksesta, jota sijaisvanhemmat toivovat sosiaalityöntekijöiltä heidän tekemäänsä työtä kohtaan.

”Sijaisvanhempaa tulisi kuunnella eikä sos.tt saisi jyrätä päätöksillä.”(Vastaja 2)

”Olemme yksin puurtajia. Asiallista ja arvostavaa kohtelua.” (Vastaja 16)

6.3.2 Muu ammatillinen tuki

Sosiaalityöntekijän tukea pidettiin tärkeimpänä tukimuotona mutta myös muuta ammatillista tukea pidettiin tärkeänä. Muulla ammatillisella tuella tarkoitan tässä tutkimuksessa eri alojen asiantuntijoiden antamaa koulutusta tai palvelua sekä työnohjausta. Olen liittännyt myös alkutuen muuhun ammatilliseen tukeen, vaikka se onkin osittain sosiaalityöntekijän antamaa tukea. Olen erottanut sen kuitenkin sosiaalityöntekijän tuesta, koska alkutuki on tietyn pituinen ja sisältöinen, sekä tiettyyn sijoituksen vaiheeseen kuuluva kertaluonteinen tuki.

Ammatillinen tuki on yleensä tiedollista, aineellista tai arviointitukea. Se voi olla myös emotionaalista tukea mutta yleensä emotionaalisuus ei ole ammatillisessa tuessa niin suuressa osassa kuin ei-ammattillisessa tuessa. Työnohjaus ja täydennyskoulutus ovat perhehoitolakiin perustuvia tukimuotoja. Sijoittavan tahon tulee järjestää täydennyskoulutusta sijaisvanhemmille mutta myös sijaisvanhemmilla on velvollisuus osallistua koulutukseen. Täydennyskoulutus nousikin tässä kyselyssä toiseksi tärkeimmäksi tukimuodoksi. Tästä huolimatta niin sanotun kakkosvaiheen tuen oli vain muutama vastaaja valinnut viiden tärkeimmän tukimuodon joukkoon. Syynä on voinut olla se, että kakkosvaiheen tuki on uudempi tukimuoto, joten jo pitkään sijaisvanhempina toimineille sitä ei ole

ehkä koskaan tarjottukaan. Kakkosvaiheen tukea tarjotaan sijaisvanhemmille yleensä siinä vaiheessa, kun sijoitus on kestänyt noin 1-2 vuotta.

”Enemmän selkeyttä mitä mikäkin tarkoittaa, mitä pitää kertoa ja mitä ei. Mitä saa tehdä ja mitä ei.”(Vastaaaja 9)

Seuraavana viiden tärkeimmän tukimuodon joukkoon nousi yksilötyönohjaus. Nimenomaan yksilötyönohjausta pidettiin hyvin tärkeänä tukimuotona, ryhmätyönohjauksen oli valinnut viiden tärkeimmän tukimuodon joukkoon vain muutama vastaaja. Yksilötyönohjausta pidetään tärkeämpänä todennäköisesti, koska siinä on parempi mahdollisuus keskittyä ammattilaisen kanssa oman perheen ongelmaan ja saada asiantuntijan erityisosaamisesta tukea omaan tilanteeseen.

”Työnohjausta olisin halunnut enemmän heti alussa.”(Vastaaaja 5)

”Samoin työnohjausta olisi kaivannut teini-ikäisen ohjaamiseen.”(Vastaaaja 24)

6.3.3 Vertaistuki

Erialaisten ammatillisten tukimuotojen rinnalle yhdeksi tärkeimmistä tukimuodoista nousi vertaistuki. Perhehoitajien vertaistukiryhmät on uudehko tukimuoto, joka on selvästi vastannut tarpeeseen, koska se on noussut näin korkealle tärkeysjärjestyksessä. Vertaistuen suosio perustuu saman näkökulman jakamiseen. Vain toinen sijaisvanhempi voi todella tietää, millaisia ajatuksia ja tunteita sijaisvanhemmalla voi olla, joten vertaistuen emotionaalinen puoli voi olla hyvin tukevaa. Emotionaalisen tuen lisäksi vertaistukiryhmässä voi saada myös tiedollista tukea. Sijaisvanhemmat voivat saada esimerkiksi konkreettisia neuvoja joihinkin arjen ongelmallisiin tilanteisiin lasten kanssa tai erilaisten etuuksien ja palvelujen hakemiseen.

Sen sijaan sijoitetun lapsen tai koko perheen vertaistukea ei pidetty kovin tärkeänä, vain muutama vastaaja sijoitti ne viiden tärkeimmän tukimuodon joukkoon. Tukimuotojen tärkeyden arvioimiseen on todennäköisesti vaikuttanut omat kokemukset niistä, jolloin myös niiden saatavuus on vaikuttanut valintoihin. Lapsen tai koko perheen vertaistukea ei ehkä järjestetä yhtä paljon kuin sijaisvanhempien vertaistukiryhmiä, mikä voi johtua joko kysynnän tai resurssien puutteesta. Lasten tai koko perheen vertaistukiryhmien tärkeyttä tai hyödyllisyyttä on vaikea arvioida, jos niistä ei ole kokemusta.

6.3.4 Muita tukimuotoja

Perhehoitolain mukaan sijaisvanhemmille tulee järjestää mahdollisuus kahden päivän vapaaseen jaksoon silloin kun he ovat huolehtineet lapsesta vähintään 14 vuorokauden ajan kuukaudessa. Vapaiden ja lomien järjestäminen on usein hankalaa, koska voi olla vaikea löytää hoitopaikkaa sijaislapsille tai saada hoitajaa kotiin. Jos sijaislapsi on kovin pieni tai hänellä on huomattava erityisen hoidon ja tuen tarve, sijaisvanhemmat eivät voi tai edes halua lähteä lomalle vaan ottavat sen sijaan rahallisen korvauksen. Lomat olisivat kuitenkin tärkeää sijaisvanhempien tukemista ja tässäkin kyselyssä lomat olivat viiden tärkeimmän tukimuodon joukossa. Lomittajia ja lomitusperheitä tarvittaisiin mutta niitä on vaikea löytää, samoin kuin tukiperheitä sijoitetuille lapsille.

”Omat lomat tai vapaat ei toteudu” (Vastaaja 3)

”Kaipaisin enemmän vapaa aikaa parisuhteelle ja kahdenkeskiselle ajalle!” (Vastaaja 13)

Vapaa-aikaa toivottiin enemmän mutta kuitenkin lasten hoitoapua tai erityisesti siivousapua ei pidetty kovin tärkeinä, vaikka konkreettisuudessaan ne voisivat suoraan vaikuttaa sijaisvanhempien jaksamiseen sekä fyysisesti että psyykkisesti. Tällainen konkreettinen apu antaisi sijaisvanhemmille enemmän aikaa olla lasten kanssa. Monilla sijoitetuilla lapsilla on suuri ”aikuisen nälkä”, he tarvitsevat aikuisen, joka kuuntelee heitä, tekee heidän kanssaan asioita, koska silloin he voivat tuntea olevansa tärkeitä ja kuuluvansa johonkin. Jo tuo tunne hyväksymisestä, kuulumisesta johonkin voi olla lapselle se korjaava kokemus, jonka avulla hän eheytyy.

Myös vanhemmuuteen ja parisuhteelle toivottiin omaa tukea. Vanhemmuuteen saa tukea erilaisissa koulutuksissa tai keskusteluissa muiden sijaisvanhempien tai eri ammattilaisten kanssa. Perhehoito-liitto on alkanut järjestää myös parisuhdeviikonloppuleirejä (Ketola 2008, 55). Tukea parisuhteelle on ehkä vähemmän saatavilla, jos ei sitä erityisesti pyydä. On sijaisvanhemman vastuulla pitkälti, että pyytää apua, jos kokee, että itse ei enää osaa ratkaista ongelmiaan. Sijaisvanhemmuus tuo varmasti omat haasteensa myös parisuhteelle, mihin tulee varautua. Sijaisvanhemmatkin eroavat toisi-naan ja on tärkeää varmistua siitä, että lapset eivät luule aiheuttaneensa eroa, olipa kyseessä sijais-tai biologiset lapset. Aikuisten tehtävä on huolehtia, että avioerosta ei tulisi lapselle uutta traumaat-tista hylkäämiskokemusta.

Näiden vastausten perusteella tärkeimpänä tukimuotona pidetään aineetonta tukea, joka voi olla emotionaalista, tiedollista tai arviointitukea. Tätä päätelmää vahvistaa vielä se, että mentorointi sekä ystävien ja muiden läheisten tuki nousivat kuudenneksi tärkeimmiksi tukimuodoiksi. Aineellista tukea ei pidetty niin tärkeänä lukuun ottamatta rahallista korvausta, joka sijoittui viidenneksi tärkeimmäksi.

”riittävä taloudellinen tukeminen” (Vastaaaja 7)

”Aika ajoin todella rankkaa kantaa vastuu yksin, talous sen verran tiukilla, että lasten harrastus- ym. kuluihin lisäapu olisi tarpeen.” (Vastaaaja 3)

Vastaaaja pyydettiin myös kertomaan, jos heille tulee mieleen vielä jokin muu tukimuoto, jota ei ollut listassa. Muutamia vastauksia tuli, kuten sosiaaliohjaus ja perhetyö. Sosiaaliohjausta käytetään jonkin verran sosiaalityön ohella mutta perhetyö on yleensä ollut avohuollon tukitoimi. Se voisi olla hyödyllinen työmuoto myös sijaisperheissä, mutta resurssien vähäisyyden vuoksi perhetyön kaltaista tukea pyritään antamaan muilla sijaishuollon käytettävissä olevilla tukimuodoilla.

Yksi tärkeä tukimuoto, joka mainittiin lisäksi, on psykiatrian palvelut ja neurologisten tutkimusten tarve.

”Mielestäni olisi yksi tärkeimpiä asioita kattava tutkimus lapsille neurologinen että psykiatrinen, joka antaa osviittaa onko ongelmat myös neurologisia ettei jäädä liiaksi luottamaan psykiatrista puolta vain hoitamaan.” (Vastaaaja 1)

Psykiatrian palveluissa tehdään lapsille psykologisia tunne-elämän tutkimuksia tai oppimiseen liittyviä tutkimuksia. Neurologisiin tutkimuksiin on huomattavasti vaikeampi päästä, vaikka ne olisivat monen sijoitetun lapsen kohdalla tarpeen. Neurologiset sairaudet voivat aiheuttaa havaintokyvyn, loogisen ajattelun, puheen tuottamisen tai ymmärtämisen sekä asioiden tunnistamisen ja muistin häiriöitä (HUS). Tällaiset häiriöt aiheuttavat usein oppimisvaikeuksia tai vaikeuttavat sosiaalisia suhteita, mikä voi johtaa käytöshäiriöihin tai esimerkiksi masennukseen. Jos nuorta hoidetaan masennuspotilaana tai annetaan seuraamuksia käytöshäiriöistä, hän saa vääränlaista hoitoa eikä hänen tilanteensa todennäköisesti parane.

Eräs vastaaja esitti toiveen, että lapsella olisi mahdollisuus nepsy-valmentajaan eli neuropsykiatrisen valmennukseen, jonka avulla hän saisi valmiuksia arkeensa. Näitä valmentajia on vielä erittäin

vähän ja tarvetta vastaamaan on järjestetty ainakin joillakin paikkakunnilla ryhmämuotoista neuro-psykiatrista valmennusta. Myös vanhemmille toivottaisiin enemmän mahdollisuuksia psykiatrian tai neurologian ohjauskäynteihin, jotta he voisivat tukea lapsen tai nuoren kuntoutumista heidän omassa arjessaan.

6.4 Sijaisvanhempien saamat tukimuodot

Sijaisvanhempia pyydettiin merkitsemään taulukkoon ne tukimuodot, joita he ovat saaneet tai saavat parhaillaan. Heille esitettiin myös kaksi väittämäryhmää liittyen saatuun tukeen. Heidän tuli valita 5-portaisesta Likert-asteikolta lähinnä omaa mielipidettään vastaava vaihtoehto. Tulokset ovat liitteenä olevissa taulukoissa (Liite 2 ja 3). Seuraavassa taulukossa on järjestetty saadut tukimuodot sen mukaan, kuinka usein kyseistä tukea on saatu.

Taulukko 4: Saadut tukimuodot

1.	Omat läheiset, sukulaiset ja ystävät	28
2.	Rahallinen korvaus	27
3.	Kunnan sosiaalityöntekijän tuki Täydennyskoulutukset ja kurssit	26
4.	Perhehoitajien vertaistukiryhmät Perhehoitajien ja sosiaalityöntekijöiden yhteiset koulutus- ja keskustelutapahtumat	17
5.	Yksilötyönohjaus Sijoituksen alussa annettu alkutuki	16
6.	Mentorointi toisen perhehoitajan kanssa Lomat Sijoitetun lapsen tukiperhe/tukihenkilö	10
7.	Vertaistuki muilta perhehoitajilta internetissä	9
8.	Työnohjaus ryhmässä Lasten hoitoapu	8
9.	Pride 2	4
10.	Siivousapu	2
11.	Sijoitettujen lasten vertaistukiryhmät Koko perheen vertaistukiryhmät	1
12.	24 h / vrk puhelinpäivystys	0

6.4.1 Läheisiltä saatu tuki

Ymmärrettävästi tukea saadaan käytännössä useimmin läheisiltä ja ystäviltä. Todennäköisesti puolisoilta saatava tuki on yleisintä. Aivan niin kuin perheissä, joissa ei ole sijaislapsia, lasten hoitoon ja kasvatukseen liittyvistä ilon ja huolen aiheista keskustellaan lähipiirin ihmisten kanssa ensin. Asennevääntämien kohdalla lähes kaikki vastaajat (39/41 vastaajasta) olivat samaa mieltä väittämästä ”Jaan perheeni kanssa kasvatukseen liittyvät ilot ja surut”. Yli puolet vastaajista (26/41) kertoi jakavansa kasvatukseen liittyvät ilot ja surut muiden sijaisvanhempien kanssa. Sen sijaan ystävien tai sosiaalityöntekijän kanssa jakaa iloja ja suruja alle puolet vastaajista (19/40; 18/41).

Myös kasvatukseen liittyvässä päätöksenteossa tukea saadaan eniten omalta perheeltä. Ystäviltä, muilta sijaisvanhemmilta ja sosiaalityöntekijältä saadaan myös jonkin verran tukea mutta paljon vähemmän kuin omalta perheeltä. Tämän kyselyn vastaajien mukaan sosiaalityöntekijältä saadaan vähiten apua kasvatukseen liittyvässä päätöksenteossa eikä muiden sijaisvanhempien tai ystävien apua oltu myöskään saatu kovin paljon. Toisaalta yli puolet vastaajista (23/41) oli samaa mieltä väitteestä ”Saan riittävästi tukea sijaisvanhempana toimimiseen”. Tämän mukaan oman perheen tuki riittää useissa tapauksissa.

6.4.2 Lastensuojelusta saatu tuki

Rahallinen tuki mainittiin toiseksi useimmin. Hieman jäin miettimään, voiko olettaa vastaajien pitäneen erillään hoitopalkkion ja kulukorvauksen sekä sijoituksen tukemiseksi tarkoitetun taloudellisen tuen. Hoitopalkkio ja kulukorvaus ovat korvausta tehdystä työstä ja päivittäisen elämän aiheuttamista kuluista, taloudellista tukea myönnetään tarvittaessa. Lähtökohtana pidän tätä oletusta, jolloin voidaan todeta, että sijoituksia tuetaan ainakin taloudellisesti varsin hyvin. Joissakin vastauksissa kuitenkin myös kritisoitiin jonkin verran vähäistä harrastusten tai terapioiden tukemista.

Seuraavaksi yleisimmiksi tukimuodoiksi nousi useita ammatillisia tukimuotoja, kuten sosiaalityöntekijän tuki, täydennyskoulutus ja kurssit, sijaisvanhempien ja sosiaalityöntekijöiden yhteiset koulutus- ja keskustelutilaisuudet sekä työnohjaus. Perhehoitolaissa on säädetty kunnan vastuusta antaa perhehoitajalle tarvittava valmennus, työnohjaus ja koulutus, mikä selittää näiden yleisyyttä ainakin osittain. Nämä olivat myös sijaisvanhempien mielestä tärkeimpiä tukimuotoja eli todennäköisesti niitä käytetään juuri siitä syystä paljon. Perhehoitolaissa säädetään myös jokaiselle hoidettavalle nimettävästä vastuutyöntekijästä, joka järjestää perhehoidon aikana tarvittavaa tukea sijaisperheelle. Perhehoitajalle tulee myös järjestää riittävästi mahdollisuuksia tavata vastuutyöntekijää ja saada häneltä tukea. (Perhehoitolaki 263/2015, 15 §.)

Erityisesti yksilötyönohjausta pidettiin hyvin tärkeänä tukimuotona ja se oli myös viiden yleisimmin saadun tukimuodon joukossa. Ryhmätyönohjausta ei pidetty yhtä tärkeänä tukimuotona mutta sitä oli saanut useampi vastaaja kuin sen oli merkinnyt viiden tärkeimmän tukimuodon joukkoon. Mahdollisesti joissakin kunnissa on tarjolla vain ryhmätyönohjausta tai sitä on voitu kokeilla yhtenä tukimuotona. Ryhmätyönohjaus voi olla taloudellisempi vaihtoehto mutta taloudelliset syyt eivät

kuitenkaan saisi koskaan olla esteenä yksilölliselle työnohjaukselle (Ketola 2008, 50). Myös asenneväittämissä työnohjausta piti vähän yli puolet (22/41) vastaajista tärkeänä.

Mielipiteet ammatillisen tuen riittävydestä jakautuivat melko tasaisesti. Noin kolmasosa vastaajista ei saanut tarpeeksi ammatillista tukea mutta toinen kolmannes oli sitä mieltä, että he saavat tarpeeksi tukea, kolmas kolmannes valitsi vastausvaihtoehdon ”ei samaa eikä eri mieltä”.

6.4.3 Vertaistuki

Vertaistukiryhmät ovat viime vuosina tulleet yhä suosituimmiksi tukimuodoiksi monilla eri sosiaalityön alueilla. Tässä kyselyssä vertaistuki nousi toiseksi tärkeimmäksi tukimuodoksi. Lähes kaikkien vastaajien mielestä vertaistuki kuuluu viiden tärkeimmän tukimuodon joukkoon. Väittämistä ”Vertaistuki on tärkeä tuki minulle” ja ”Jaksamistani auttaa, kun saan jakaa kokemuksia muiden sijaisvanhempien kanssa” oli samoin suurin osa (32/40 ja 35/41) samaa mieltä. Emotionaalinen tuki on tärkeää sijaisvanhemmaksi kasvamisessa ja usein paras emotionaalinen tuki saadaan muilta sijaisvanhemmilta (Perhehoitoliitto ry).

Saatujen tukimuotojen joukossa vertaistukiryhmät olivat neljänneksi yleisimpiä. Vertaistukiryhmiä on alettu järjestää yhä enemmän viime vuosina mutta tämän kyselyn perusteella ei voi arvioida, järjestetäänkö niitä tarpeeksi. Yhtä tärkeänä pidettyä täydennyskoulutusta on kuitenkin saanut useampi vastaaja kuin vertaistukea. Täydennyskoulutusta on kuitenkin järjestetty pitempään kuin vertaistukiryhmiä, joten useammalla on ollut mahdollisuus osallistua niihin. Vertaistukiryhmän ohjaamiseen tarvitaan koulutettu vertaisryhmäohjaaja sekä luonnollisesti muutamia sijaisvanhempia, joten aina ryhmää ei ehkä saada edes muodostettua esimerkiksi pienellä paikkakunnalla. Nykypäivänä yksi vaihtoehto on järjestää vertaistukiryhmä internetissä ja niihin oli muutama vastaaja osallistunutkin. (Ketola 2008b, 50.)

Jonkin verran järjestetään myös sijoitetuille lapsille omia vertaisryhmiä. Ne kokoontuvat yleensä samaan aikaan kuin sijaisvanhempien oma ryhmä. Koko sijaisperheelle tarkoitettuja vertaistukiryhmiä järjestetään myös jonkin verran. Yleensä ne ovat leirejä, joissa on vanhemmille ja lapsille sekä yhteistä että erillistä toimintaa. Tämän kyselyn vastaajat eivät pitäneet niitä kovin tärkeinä ja vain yksi vastaaja oli ilmoittanut saaneensa tällaista tukea. Todennäköisesti näitä lasten ja koko perheen ryhmiä järjestetäänkin vähemmän kuin sijaisvanhempien ryhmiä. Myös sijaisperheen biologisille lapsille on nähty tarvetta järjestää vertaistukiryhmiä, muuttaahan sijaislapsen tulo perheen ar-

kea ja vaikuttaa myös biologisten lasten elämään (Ketola 2008b, 51). Näitä koko perheen leirejä tai biologisten lasten leirejä järjestävät ainakin jotkin yksityiset lastensuojelupalveluja tuottavat yritykset tai eräät järjestöt.

Huomiota kiinnitti saatujen tukimuotojen kohdalla se, etteivät sijaisvanhemmat olleet ilmoittaneet saaneensa esimerkiksi täydennyskoulutusta tai työnohjausta, vaikka esimerkiksi koulutuksiin sijaisvanhempia velvoitetaan. Johtuuko se siitä, että sellaisia ei ole heille tarjottu vai eivätkö sijaisvanhemmat ole halunneet ottaa niitä vastaan? Tämä ei selvinnyt tässä kyselyssä.

Sellaisiakin sijoituksia on, joissa ei ole tarvittu mitään erityistä tukea, ainakaan ammatillista.

”Sijoitus on sujunut hyvin, en ole tarvinnut tukea.”(Vastaja 10)

7 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää sijaisvanhempien kokemusten ja ajatusten pohjalta, minkälainen tai kenen antama tuki on tärkeää lastensuojelun perhesijoituksessa, sekä mistä sosiaalisen tuen muodoista ja tasoista hyvä tuki koostuu. Sijaisvanhemmillä on suurin ja tärkein rooli perhesijoituksen onnistumisessa. Tässä yhteydessä tarkoitan onnistumisella sijoituksen kestämistä niin kauan kuin sijoitetulla lapsella on tarve kyseiseen sijaishuoltoonpaikkaan. Tällöin sijoitus ei siis pääty suunnittelemattomasti esimerkiksi sijaisvanhempien uupumiseen tai ylitsepääsemättömiin ongelmiin sijoituksen eri osapuolien välillä. Sijaisvanhempien asiantuntemus tuodaan näkyväksi aiemman tutkimuksen ja sosiaalisen tuen teorian viitekehyksessä.

7.1 Perhesijoitus ja sosiaalinen tuki

Tämän tutkimuksen mukaan sijaisvanhemmat näyttävät arvostavan eniten **emotionaalista sosiaalista tukea**. Sijaisvanhemmat toivovat mahdollisuutta jakaa arjen kokemuksia, eli sijaisvanhemmuuden iloja ja suruja luotettavan ihmisen kanssa. He toivovat mahdollisuutta keskustella heille sijoitetujen lasten tai heidän läheistensä kanssa tulleista haastavista tilanteista ja saada tukea niihin.

Sijaisvanhemmat saavat emotionaalista tukea eniten läheisiltään, käytännössä tämä tarkoittanee puolisoa. Perhesijoitus on erityinen tuen konteksti, jossa sijaisvanhempia rajoittaa salassapitovelvollisuus. He eivät voi puhua sijoitettujen lasten luottamuksellisista asioista esimerkiksi ystävilleen. Yleisesti ammattilaisten puoleen käännytään vasta, jos läheisten tuki ei riitä tai sitä ei haluta vastaanottaa. (Finfgeld-Connett 2005, 6-7.), mutta perhesijoituksissa ammattilaisten kanssa tehtävä yhteistyö on keskeistä. Sijaisvanhemmat näkivätkin sosiaalityöntekijän antaman avun tärkeimpänä sosiaalisen tuen muotona. Tämä on ymmärrettävää monistakin syistä: sosiaalityöntekijä edustaa sijoittajatahoa, hän on usein myös lapsen vastuusosiaalityöntekijä, joka päättää lapsen asioista. Sosiaalityöntekijä on myös sijoituksen aikaisen tuen organisoija sekä tiedonvälittäjä, sovittelija ja pelisääntöjen laatija sijaisperheen ja biologisen perheen välillä. Hänen tulee nähdä kokonaisuus lapsen ympärillä ja ennen kaikkea – tuoda lapsen kokemus esiin.

Myös vertaistuellalla oli keskeinen asema emotionaalisessa tuessa. Vertaistuen tärkein ominaisuus on saman näkökulman jakaminen. Vain toinen sijaisvanhempi voi tietää, millaista on olla sijaisvanhempi. Mikkosen (2009) mukaan vertaisia yhdistää toisista välittäminen: he haluavat kuulla, miten joku toinen on selviytynyt hankalissa tilanteissa voidakseen verrata omaa tilannettaan toisen kokemukseen (Mikkonen 2009, 216). Tällaisista epävirallisista verkostoista on todettu olevan paljon hyö-

tyä sijaisvanhemmille: ne ovat lisänneet sijaisvanhempien tyytyväisyyttä omaan rooliinsa, ne ovat vähentäneet stressiä ja siten parantaneet heidän psyykkistä hyvinvointiaan, mikä lisää sijaisvanhempien sitoutumista tehtäväänsä. (Cavazzi ym. 2009, 127.)

Vertaistukiryhmiin oli osallistunut lähes puolet kyselyn vastaajista (17/41) ja vielä useammat (32/41) pitivät vertaisryhmiä tärkeänä tukimuotona heille. Vertaisryhmissä sijaisvanhemmilla on mahdollisuus saada monenlaista tukea. Emotionaalinen tuki on varmasti merkittävässä osassa mutta todennäköisesti myös tiedollista tukea saadaan näissä ryhmissä. Keskusteluissa erilaisista hankalista tilanteista joko lasten, heidän läheistensä tai viranomaisten kanssa, voi saada neuvoja ja ohjeita. Vertaisryhmissä voi myös tuntee kuuluvansa joukkoon ja saada hyväksyntää ja arvostusta. Vertaisryhmissä tuki on vuorovaikutuksellista, koska ryhmän jäsenet ovat samassa tilanteessa ja voivat odottaa saavansa toisiltaan vastavuoroisesti tukea, jolloin tuki on tehokkainta. (Finfgeld-Connett 2005, 6.)

Sijaisvanhemmat vaikuttavat arvostavan **tiedollista tukea**. Täydennyskoulutukset ja kurssit olivat tämän tutkimuksen mukaan toiseksi tärkein tukimuoto. Tämä todennäköisesti johtuu sijaislasten monista erityisistä tarpeista, joihin vastaaminen vaatii monenlaista tietämystä ja osaamista (Maclay ym. 2006, 29). Tämä kertonee myös sijaisvanhempien halusta tukea mahdollisimman hyvin sijoitetujen lasten kasvua ja kehitystä. Perhehoitolaissa määrätään täydennyskoulutusta järjestettäväksi perhehoitajille ja se olikin kolmanneksi yleisimmin saatu tukimuoto yhdessä sosiaalityöntekijän tuen kanssa.

Tiedollinen tuki ja erityisesti arviointituki korostuvat työnohjauksessa, jota myös monet (22/41) pitivät tärkeänä tukimuotona. Työnohjaus voi olla myös emotionaalista tukea silloin kun sijaisvanhempi tuntee epävarmuutta omasta pärjäämisestään ja jaksamisestaan. Arviointituki, joka muodostuu tuettavan toiminnasta annettavasta palautteesta ja tuettavan vahvistamisesta, antaa hänelle resursseja, jotka voivat lisätä hänen tunnettaan asioiden hallinnasta. (Mikkola 2006, 27.) Tiedollista tukea saadaan myös alkutuessa, jossa pyritään tukemaan lapsen ja sijaisvanhemman välisen kiintymyssuhteen muodostumista. Myös monien käytännön asioiden järjestämisessä voidaan tarvita alkutuen työntekijän ohjausta ja neuvontaa. Alkutukeen voi liittyä myös emotionaalista ja arviointitukea, kun halutaan vahvistaa sijaisvanhemman käsitystä omasta pärjäämisestä.

Aineellinen tuki, joihin sijoitan tässä yhteydessä rahallisen korvauksen lisäksi lomat, tulivat vasta edellä mainittujen aineettomien tukimuotojen jälkeen tärkeimpiä tukimuotoja kysyttäessä. Näistä kahdesta lomaa pidettiin tärkeämpinä. Sijaisvanhempien huono mahdollisuus lomien pitoon näkyi

tässä tutkimuksessa. Lomia oli saanut noin neljäsosa vastaajista (10/41), kun hieman yli kolmannes vastaajista (16/41) oli merkinnyt ne viiden tärkeimmän tukimuodon joukkoon.

Rahallinen korvaus on tarpeellinen tukimuoto, koska ilman sitä sijaislapsen ottaminen ei olisi ehkä edes mahdollista. Tämän tutkimuksen vastaajat kertoivat taloudellista tukea tarvittavan esimerkiksi harrastuksiin tai terapioihin. MacGregorin ym. (2003, 353) ja Maclayn ym. (2006, 30) tutkimusten mukaan sijoituksen pysyvyyden tukemisessa rahallisella korvauksella ei kuitenkaan ole kovin suurta merkitystä, kunhan sijaisvanhemmat kokevat saavansa kohtuullisen korvauksen. Maclayn ym. (2006, 30) mukaan sijaisvanhemmat toivovat lisää konkreettista apua sekä arvostusta omaa työtään kohtaan. Vain pieni osa sijaisvanhemmista laittoi rahallisen korvauksen muun tuen edelle.

Kaiken kaikkiaan sijaisvanhempien tyytyväisyyteen ja sen myötä sijoituksen pysyvyyteen vaikuttaa paljon, minkälaista tukea sijaisvanhemmat saavat ja saavatko he tukea riittävästi. Riittämätön tuki aiheuttaa tyytymättömyyttä ja voi olla syy lopettaa sijaisvanhemmuus. Haasteet lasten tai heidän syntymävanhempiensä kanssa eivät niinkään synnytä halua lopettaa sijaisvanhemmuutta vaan nimenomaan tuen puute ja huono yhteistyö sosiaalitoimen kanssa. Haasteet lasten ja syntymävanhempien kanssa rasittavat sijaisvanhempia, mutta heidän sitoutuminen lapsiin, halu auttaa ja tukea heitä sekä tyytyväisyys lasten eheytymisestä ja onnellisuudesta häivyttää stressiä. (Cavazzi ym. 2010, 197; Eaton ym. 2009, 218.)

Sijaisvanhempien mielestä tärkein lastensuojelun perhesijoituksen tukimuoto on sosiaalityöntekijän tuki. Tämä on ymmärrettävää monistakin syistä: sosiaalityöntekijä edustaa sijoittajatahoa, hän on usein myös lapsen vastuusosiaalityöntekijä, joka päättää lapseen liittyvistä asioista. Sosiaalityöntekijä on myös sijoituksen aikaisen tuen organisoija sekä tiedonvälittäjä, sovittelija ja pelisääntöjen laatija sijaisperheen ja biologisen perheen välillä. Hänen tulee nähdä kokonaisuus lapsen ympärillä

Koska sosiaalityöntekijän tuki osoittautui tässä tutkimuksessa niin merkittäväksi, tarkastelen seuraavassa luvussa vielä yksityiskohtaisemmin niitä odotuksia, joita sosiaalityöntekijän tukeen kohdistuu.

7.2 Sosiaalityöntekijä perhesijoituksen tukijana

Tämän tutkimuksen perusteella sosiaalityöntekijä on sijaisvanhempien tärkein tuki perhesijoituksessa - tärkein mutta käytännössä usein viimesijaisin. Tähän tutkimukseen osallistuneista sijaisvanhemmista hieman yli puolet (23/41) ilmoitti saavansa tarpeeksi tukea sijaisvanhemmuuteensa, mutta

alle puolet vastaajista (14/41) ilmoitti saavansa tarpeeksi tukea ammattilaisilta. Eniten tukea saadaan omalta perheeltä ja läheisiltä. Perhe, ystävät ja muut sijaisvanhemmat olivat keskeisessä asemassa myös silloin, kun sijaisvanhemmilta kysyttiin, kenen kanssa he jakavat sijaisvanhemmuuden ilot ja surut tai kuka auttaa heitä kasvatukseen liittyvässä päätöksenteossa. Tulos herättää kysymyksen: riittääkö perheen ja läheisten tuki. Onko kyse siitä, että sitä on vain helpommin saatavilla, jolloin sen varassa toimitaan, koska sosiaalityöntekijää ei tavoiteta?

Vastaajista lähes puolet (18/41) toivoi sosiaalityöntekijän olevan useammin yhteydessä sijaisvanhempaan. Riittävä yhteydenpito antaisi sijaisvanhemmalle myös luottamusta siihen, että tarvittaessa hän saa tukea. Joskus jo tieto saatavilla olevasta tuesta riittää (Finfgeld-Connett 2005, 5).

Vastaavanlaisia tuloksia on saatu monissa tutkimuksissa. Maclayn, Buncen ja Purvesin (2006, 29) mukaan sijaisvanhempien tyytymättömyys sosiaalitoimen palveluihin on ollut toistuva aihe vuosikymmenien ajan. Eatonin ja Caltabianon (2009, 225) tutkimuksen mukaan riittämätön tuki ja koulutus, sosiaalitoimen käytännön toiminta ja sen periaatteet sekä suhteet sosiaalityöntekijöihin aiheuttivat eniten tyytymättömyyttä. Buehlerin, Coxin ja Cuddebackin (2003, 68–69) tutkimuksessa sijaisvanhemmat kertoivat riittämättömän sosiaalitoimen tuen ja vaikeuden saada tarvittavia palveluja aiheuttavan heille stressiä.

Hyviäkin kokemuksia on. Sijaisvanhemmat ovat olleet tyytyväisiä saamaansa tukeen silloin kun yhteydenpito on ollut riittävän tiivistä, he ovat saaneet riittävästi tietoa sijoitetusta lapsesta sekä silloin kun he ovat kokeneet olevansa yksi jäsen lapsen asioita hoitavassa tiimissä (Maclay ym. 2006, 35). Myös joidenkin tähän tutkimukseen osallistuneiden sijaisvanhempien mukaan yhteistyö on toimivaa. Tunne hyväksytyksi tulemisesta on osa sosiaalista tukea, joka voimaannuttaa yksilöä. Tätä taustaa vasten on helppo ymmärtää, miten tärkeää on sijaisvanhempien kuunteleminen ja tasa-arvoinen kohtelu. Sosiaalityöntekijän ja sijaisvanhemman välinen hyvä, luottamuksellinen suhde vaikuttaa myös siihen, miten apua saadaan ja annetaan.

Vastaajista suurin osa sanoi, että heidän on helppo ottaa yhteyttä sosiaalityöntekijään mutta sosiaalityöntekijöitä on vaikea tavoittaa. Osa ymmärsi tämän johtuvan sosiaalityöntekijöiden suuresta asiakas- ja työmäärästä. He olivat tyytyväisiä, jos sosiaalityöntekijä kuitenkin kohtuullisessa ajassa otti heihin yhteyttä. Moni oli mieluummin yhteydessä sosiaaliohjaajaan, joka on yleensä helpommin tavoitettavissa. Huonoja kokemuksia olivat ne tilanteet, joissa sosiaalityöntekijä ei ollut koskaan soittanut takaisin soittopyynnöstä huolimatta eikä juuri koskaan ollut omasta aloitteestaan yhteydessä sijaisvanhempiin ilman jotakin erityistä syytä. Usein nämä erityiset syyt liittyivät negatiivisiin

seikkoihin kuten esimerkiksi koulusta tehtyyn lastensuojeluilmoitukseen. Lähes puolet vastaajista (18/41) oli sitä mieltä, että sosiaalityöntekijällä on liian vähän aikaa kuunnella heitä. Yhtä moni toivoi, että sosiaalityöntekijä olisi useammin sijaisvanhempiin yhteydessä.

Fisherin ym. (2000) tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijöiden sekä fyysinen että emotionaalinen tavoittamattomuus on iso epäkohta. Sosiaalityöntekijä tapaa sijaisperhettä aivan liian harvoin, häntä ei saa kiinni puhelimella eikä hän vastaa soittopyyntöihin. Sijaisvanhemmille on tärkeää, että he tavoittavat sosiaalityöntekijän tarvittaessa; että tämä on helposti lähestyttävä, kuuntelee heitä sekä jakaa sijaisvanhemmuuden iloja ja suruja (Fisher ym. 2000, 227). Näin toimimalla kevennetään sijaisvanhemman psyykkistä kuormaa ja turvataan hänen hyvinvointiaan, mitkä osaltaan tukevat sijoituksen onnistumista ja myös sijoitetun lapsen hyvinvointia.

Harriet Rabbin (2008, 146) mukaan PRIDE-valmennuksessa korostetaan sijoitetun lapsen asioiden hoitamista sosiaalityöntekijän ja sijaisvanhempien tiimityönä. Missään ei ole kuitenkaan määritelty tarkemmin, mitä tai miten tehtäviä jaetaan tiimin jäsenten kesken, joten käytännöt vaihtelevat. Joidenkin vastaajien mielestä tiimityö ei kuitenkaan toteudu. He kokevat, että heitä ei kuunnella tarpeeksi lapsen asioista päätettäessä, heille ei kerrota kaikkia tärkeitäkään asioita lapsesta, eivätkä he tunne saavansa arvostusta sosiaalitoimelta. Samanlaisia kokemuksia kertoivat sijaisvanhemmat myös Fisherin ym. (2000, 226–227) sekä Maclayn ym. (2006, 30) tutkimuksissa, joissa kysyttiin sijaisvanhempien odotuksia sosiaalityöntekijöiden suhteen. Sijaisvanhemmat toivoivat kunnioitusta ja arvostusta omalle työlleen, riittävää tiedonsaantia lapsista, heidän mielipiteidensä huomioon ottamista ja pääsyä suunnittelemaan sijoituksiin liittyviä asioita. Tuen puute on ollut merkittävä tekijä harkittaessa sijaisvanhempana jatkamista. Kun tukea on kehitetty, sijaisvanhempien tyytyväisyys on parantunut ja sijoitus on todennäköisemmin jatkunut.

Macgregorin ym. (2003, 353) tutkimuksen mukaan sijaisvanhemmuudessa rahallinen korvaus ei ole merkittävä motiivi vaan halu vaikuttaa lapsen elämään ja halu saada lapsi perheeseen. Rahallista korvausta tärkeämpää on siis sijaisvanhempien saama muu sosiaalinen tuki. Emotionaalinen ja tiedollinen tuki ovat selvästi tärkeämpiä kuin rahallinen tuki. Sijaisvanhemmat toivoivat sosiaalityöntekijöiden kuuntelevan ja jakavan heidän ilojaan ja surujaan tiiviimmällä yhteydenpidolla sekä auttavan erilaisissa sijoitettuun lapseen tai hänen biologisiin vanhempiinsa liittyvissä ongelmatilanteissa. Erityisesti kriisitilanteissa korostuu sosiaalityöntekijän antaman tuen tärkeys. Sijaisvanhemmalla onkin velvollisuus olla yhteydessä lapsen vastuusosiaalityöntekijään, jos lapsen tilanteesta tapahtuu jotain olennaisia muutoksia. Myös sijaisperheessä tapahtuneista merkittävistä muutoksista tulee olla

yhteydessä sijoitetun lapsen vastuusosiaalityöntekijään. Jotta tuki olisi tehokasta, sitä olisi saatava oikeaan aikaan ja oikeanlaisena, jotta sijaisvanhemman jaksamista voidaan tukea parhaiten. Näin pystyttäisiin vahvistamaan sijaisvanhemman voimavaroja ja auttamaan häntä vaikeassa tilanteessa. Sosiaalityöntekijä on linkki palveluihin, joten hänen tulee tuntea perheen ja lapsen tilanne tunnistaakseen perheen tuen tarve ja tarjotakseen perheelle oikeanlaista tukea oikeaan aikaan.

Useissa kansainvälisissä tutkimuksissa (Fisher ym. 2000, 227–228; Maclay ym. 2006, 31; Cavazzi ym. 2010, 191) esiin tullut sijaisvanhempien toive saada olla mukana päätettäessä lapseen ja sijoitukseen liittyvissä asioissa toteutuu Suomessa ainakin vähintään kerran vuodessa tehtävän asiakassuunnitelman yhteydessä. Sijaisvanhemmat, sijoitettu lapsi, hänen syntymävanhempansa ja sosiaalityöntekijä sopivat siinä yhdessä sijoituksen tavoitteista, tukitoimien tarpeesta, yhteydenpidosta vanhempiin ja muista lapsen arkeen liittyvistä asioista. Myös vuoden mittaan esiin tulevista sovittavista asioista pitäisi päättää kaikkia osapuolia kuunnellen.

Myös tämän tutkimuksen perusteella sosiaalityöntekijöiden ja sijaisvanhempien yhteistyötä pitäisi kehittää. Osa sijaisvanhemmista kertoi heikosta arvostuksesta, joka ilmeni esimerkiksi heidän mielipiteidensä ohittamisena lapsen asioista päätettäessä. Toisinaan sijaisvanhemmat kokivat, että sosiaalityöntekijä kuuntelee vain syntymävanhempien toiveita ja vaatimuksia, jotka saattoivat olla jopa lapsen edun vastaisia. Sijaisvanhemmat tuntevat kuitenkin paremmin lapsen arkea ja seuraavat lähempää lapsen kehitystä, joten sosiaalityöntekijä voisi saada heiltä hyödyllistä tietoa päätöksentekonsa pohjalle. Näin lapsen yksilöllisiin tarpeisiin pystyttäisiin paremmin vastaamaan eikä päätöksiä tehtäisi lasten kehitykseen ja kasvuun liittyvän yleisen tiedon varassa. Sosiaalityöntekijän tulisi arvioida tilannetta objektiivisesti pitäen mielessään lapsen etu ja pyrkiä perustelevaan ratkaisunsa sekä sijais- että syntymävanhemmille niin että aikuisten yhteistyö voisi toimia.

Buehler ym. (2003, 69) ehdottavat, että sijaisvanhempien koulutuksessa käsiteltäisiin yhteistyön tekemistä sijaisvanhempien ja sosiaalityöntekijöiden kanssa. Tiimityön tärkeys on yksi Pride-ohjelman periaate. Yhteistyön tekeminen lapsen asioissa kuuluu sijaisvanhemmilta vaadittaviin valmiuksiin. Back-Kiianmaan ja Hakkaraisen (2008, 135) mukaan sijaisvanhempien ja sosiaalityöntekijöiden käsitykset sijaisvanhempien roolista yhteistyön tekemisessä ovat erilaisia. Heidän mukaansa sosiaalityöntekijät eivät aina ole olleet valmiita kohtelevaan sijaisvanhempia tasavertaisina toimijoina. (Back-Kiianmaan & Hakkaraisen 2008, 135; Buehler ym. 2003, 69.)

Buehler ym. (2003) ehdottavat, että sosiaalitoimessa selvitettäisiin yhteistyön vaikeuksia sekä arvioidaisiin omia toimintatapoja ja prosesseja. Sosiaalitoimessa pitäisi olla valmiutta tehdä myös raken-

teellisiä uudistuksia tai kouluttaa henkilökuntaa yhteistyön sujuvoittamiseksi. Esimerkiksi voitaisiin kokeilla yhteisiä koulutuksia tai ulkopuolisen konsultoinnin hankkimista sijaisvanhemmille ja sosiaalityöntekijöille, jotta saavutettaisiin se tyydyttävä tiimityön taso. (Buehler 2003, 69.)

Yhteistyötä arvioitaessa tulee luonnollisesti ottaa huomioon kaikkien osapuolten osuus siinä. Ihmiset käyttäytyvät eri tavoin vuorovaikutussuhteissaan, toiset ovat niissä taitavampia kuin toiset. Tämä koskee myös ihmissuhdetyötä tekeviä ammattilaisia. Heillä on kuitenkin ammatillinen vastuu pyrkiä luomaan hyvä asiakassuhde, jossa asiakas voi kokea tulleen kohdatuksi tasa-arvoisesti ja heidän tarpeitaan kuunnellen.

Myös Maclay ym.:n (2006) suosittelevat, että mukaan sosiaalityössä pohdittaisiin syitä, miksi vuorovaikutus asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välillä muodostuu huonoksi (Maclay ym. 2006, 36). On väistämätöntä, että yhteistyössä tulee joskus ongelmia tai että asiakas ei ole tyytyväinen sosiaalityöntekijän ratkaisuihin. Se ei kuitenkaan välttämättä tarkoita, että asiakas tai sosiaalityöntekijä olisi toiminut väärin. Tärkeää on se, miten ongelmia ratkaistaan ilman, että asiakas kokee tulleen petetyksi tai jääneensä vaille tukea. (Fisher, Gibbs, Sinclair, Wilson 2000, 232.)

Sijaisperheistä on pulaa, mutta edes jo tiedossa olevia puutteita ei ole korjattu. Viime vuosien aikana on kehitetty työnohjausta, mentorointia, vertaistukea mutta sosiaalityöntekijän mahdollisuuksiin tukea sijaisperheitä ei ole riittävästi panostettu. On hyvä, että sosiaalityöntekijän lisäksi on muitakin tukimuotoja täydentämässä sijaisperheiden tukea mutta niillä ei pitäisi korvata sosiaalityöntekijän tukea. Asiaan vaikuttaa monin paikoin tietenkin myös sosiaalityöntekijäpula, mutta Buehlerin ym.:n (2003, 69) ajatukset sijaisvanhempien valmentamisesta yhteistyöhön sekä myös sosiaalitoimen omien yhteistyötapojen tarkastelu ja kehittäminen olisivat varmasti myös hyödyllisiä.

Sijaisvanhempia on vaikea löytää, eikä heidän haluta luopuvan tehtävästään heikon tuen tai huonosti toimivan yhteistyön takia. Sijaisvanhempia motivoi työ lasten hyväksi ja lasten kanssa, joten heidän motivaatiotaan ja lopulta myös sijoitusta ei tulisi vaarantaa riittämättömällä tuella. Sijaisvanhemmat ovat selkeästi tuoneet esille lukuisissa tutkimuksissa pitävänsä sosiaalityöntekijän tukea tärkeimpänä. Fisher, Gibbs, Sinclair ja Wilson (2000, 232) ehdottavatkin, että tarvittaessa olisi oltava mahdollisuus nimetä sekä sijaisvanhemmille että sijaislapselle oma sosiaalityöntekijä. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että sosiaalityöntekijöitä on liian vähän kaikissa näissä maissa, joissa on tutkittu sijaisvanhemmuutta. Sosiaalityöntekijöiden vähäinen määrä rajoittaa useamman sosiaalityöntekijän nimeämistä yhden sijaisperheen kanssa työskentelyyn. Työparityöskentelyä käytetään yleensä vain kaikkein haastavimpien sijoitusten kanssa tai esimerkiksi kriisitilanteissa.

Sosiaalityöntekijän tuelta odotetaan siis paljon ja sen takia sitä varmasti pidetäänkin tärkeimpänä. Sosiaalityöntekijältä odotetaan emotionaalista tukea, aitoa kiinnostusta siihen, miten sijaisvanhemmat pärjäävät, sijaisvanhempien taakan jakamista kuuntelemalla ja keskustelemalla lapsen hoitoon ja kasvatukseen liittyvistä asioista, riittävää tiedonsaantia lapsen asioista sekä syntymävanhempien kanssa tehtävän yhteistyön tukemista. Samalla odotetaan, että sijaisvanhempien ajatuksia sijoitetun lapsen tarpeista kuunneltaisiin enemmän ja arvostettaisiin heidän osaamistaan ja asiantuntemustaan. Tärkeää on myös konkreettisempi aineellinen tuki, joka voi olla sosiaalityöntekijän myöntämä taloudellinen tuki tai neuvonta ja ohjaus erilaisten palveluiden saamiseksi. Sellick (1999) on todennut, että sijaisvanhemmat toivovat työntekijää, joka olisi ”...*energinen, luotettava, joustava ja näiden lisäksi sekä ystävällinen että asioista perillä oleva*” (Fisher ym. 2000, 231).

8 POHDINTA

Tarkoitukseni on ollut tällä pro gradu -tutkielmalla saada näkyviin sijaisvanhempien ajatuksia siitä, miten heitä pitäisi tukea niin että perhesijoitukset voisivat onnistua mahdollisimman hyvin. Erilaisia tukimuotoja on kehitetty sen perusteella, mitä yleensä tiedetään perheiden arjesta ja nimenomaan sijaisperheiden arjesta. Myös sijaislasten erityisistä tarpeista on jo paljon tietoa ja siitä, minkälaista tukea he voivat tarvita. Mutta ovatko tukimuotojen kehittäjät osanneet täysin asettua sijaisvanhempien asemaan? Sijaisvanhempiakin on monenlaisia, samoin kuin sijaislapsia. Halusin antaa sijaisperheille tilaisuuden miettiä sekä omalta kohdaltaan että yleisesti, minkälaista tukea he tarvitsevat.

Tekemäni kyselytutkimus antoi paljon hyviä vastauksia siitä, millaista tukea sijaisvanhemmat toivovat ja keneltä. Toisaalta vastauksista ei saanut aina perusteluja, miksi jotakin asiaa pidettiin tärkeänä. Esimerkiksi lista tärkeimmistä tukimuodoista oli konkreettisuudessaan selkeä ja informatiivinen yhdellä tavalla mutta siitä ei selvinnyt perusteluja, miksi jokin tukimuoto oli tärkeä ja joku toinen ei niin tärkeä. Toissijaisena aineistona käytetyt asenneväittämät antoivat jonkin verran perusteluja, kuten myös avoin kysymys sosiaalityöntekijän kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Mutta kaiken kaikkiaan kysymysten muotoilu olisi tältä osin voinut siis parantaa.

Teoreettisena viitekehyksenä käytetty sosiaalinen tuki auttoi ymmärtämään, mitkä asiat ovat tärkeitä perhesijoituksen tuessa, mistä hyvä tuki syntyy ja millaisissa olosuhteissa. Oma käsitykseni hyvän asiakassuhteen luomisen tärkeydestä sosiaalityöntekijän ja tuettavan välillä vahvistui edelleen. Vastavuoroisuuteen ei asiakassuhteessa voi pyrkiä mutta hyvä tavoite on jo sekin että asiakasta tuetaan niin että hän vahvistuu ja saa omat voimavaransa täysipainoisesti käyttöön.

Mielenkiintoista, ellei jopa hämmästyttävää, oli lukea niin samanlaisista sijaisvanhemmuuden murheista ja iloista siitä riippumatta, oliko tutkimus tehty Euroopassa, Yhdysvalloissa, Australiassa tai Kanadassa, tai oliko tutkimus tehty 1990-, 2000- tai 2010-luvulla. Ilahduttavaa oli myös lukea sijaisvanhempien motiiveista ryhtyä sijaisvanhemmaksi; ei voi olla kunnioittamatta näitä ihmisiä, jotka ottavat kodin ja perheen tarpeessa olevia lapsia hoidettavakseen huolimatta tehtävän ainakin ajoittaisesta raskaudesta.

Harmittavaa sen sijaan oli huomata, että sosiaalitoimi ja erityisesti lastensuojelu ovat tarpeeseen nähden alibudjetoituja hallinnonaloja kaikkialla. Joka puolella vaikuttaa olevan pulaa sosiaalityöntekijöistä ja sijaisperheille tarjottavista palveluista. En pitänyt tämän tutkimuksen yhteydessä tarpeellisena selvittää, kuinka paljon eri valtioissa käytetään varoja sosiaalitoimen rahoittamiseen,

mutta Suomen valtion budjetin menoista sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonala vie toiseksi isoimman osan, joka bruttokansantuotteeseen suhteutettuna vuonna 2015 oli 31,6 % (THL 2017). Siitä huolimatta todennäköisesti kaikilla sosiaali- ja terveysalojen kentillä on pulaa kaikenlaisista resursseista ja tilannetta yritetään saada hallintaan Sote-uudistuksella.

Tätä tutkielmaa tehdessä mieleen on tullut monenlaisia kysymyksiä lastensuojelun tehtävästä yhteiskunnassa yleensä ja erityisesti siitä, miten monet asiat voivat vaikuttaa siihen, millaisen lapsuuden sijoitettu lapsi voi saada. Jokainen lapsi ja jokainen sijaisperhe on erityinen ja tarvitsee omanlaistaan tukea. Olisikin mielenkiintoista tutkia, minkälaisia ajatuksia perhesijoituksen tukemisesta on niillä sijaisvanhemmilla, joiden sijaislapsi on lopulta sijoitettu laitokseen, koska lapsen hyvinvointia ei ole pystytty enää turvaamaan sijaiskodissa. Samalla tavalla olisi kiinnostavaa tietää myös perheestä laitokseen siirrettyjen nuorten ajatuksia sijoituksen aikaisesta tuesta. Myös sosiaalinen tuki käsitteenä osoittautui hyvin mielenkiintoiseksi ja sen eri ulottuvuuksien hyödyntäminen asiakassuhteessa jäi kiinnostamaan.

Toivon, että tämä tutkielma antaisi jotain oivalluksia lastensuojelulle tai yksittäiselle työntekijälle siitä, miten perhehoidon tukea ja erityisesti sosiaalityöntekijän antamaa tukea voitaisiin kehittää niin että jatkossakin löytyisi hyviä sijaisperheitä sellaista tarvitseville lapsille. Tämän ja lukuisten ulkomaalaisten tutkimusten mukaan raha ei ole se syy, jolla perheitä parhaiten tuetaan. Tärkeintä on jakaa psyykkistä kuormitusta, jotta sijaisvanhempien halu auttaa lapsia ei sammuisi.

LÄHTEET

Alkutukimalli (2010) Perhehoidon tuen kehittäminen. Jyväskylä: Satakunnan lastensuojelun kehittämissyksikkö.

Back-Kiianmaa, Raili & Hakkarainen, Pirjo (2008) Sijaisvanhemmat tarvitsevat riittävät valmiudet. Teoksessa Jari Ketola (toim.) Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona. Jyväskylä: PS-Kustannus, 121–144.

Brown, James D. & Campbell, Melissa (2007) Foster Parent Perceptions of Placement Success. *Children and Youth Services Review* 29:8, 1010-1020.

Buehler, Cheryl & Cox, Mary Ellen & Cuddeback, Gary (2003) Foster parents' perceptions of factors that promote or inhibit successful fostering. *Qualitative Social Work*, 2(1), 61-83.

Buehler, Cheryl & Rhodes, KW & Orme, John G. & Cuddeback, Gary (2006) The potential for successful family foster care: Conceptualizing competency domains for foster parents. *Child Welfare* 85:3, 523–558.

Cavazzi, T. & Guilfoyle, A. & Sims, M. (2009) A Phenomenological Study of Foster Caregivers' Experiences of Formal and Informal Support. *Illinois Child Welfare* 5, 125-141.

Communication Studies The #1 Resource for the Communication Field (2017) <http://www.communicationstudies.com/communication-theories/uncertainty-reduction-theory> Viitattu 11.2.2017.

Eaton, A. & Caltabiano, M. (2009) A four factor model predicting likelihood of foster carer retention. *Australian Journal of Social Issues* 44, 215–120.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2000) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Finfgeld-Connett, Deborah (2005) Clarification of Social Support. *Journal of Nursing Scholarship* 37:1, 4–9.

Fisher, Terry & Gibbs, Ian & Sinclair, Ian & Wilson, Kate (2000) Sharing the care: the qualities sought of social workers by foster carers. *Child and Family Social Work* 2000:5, 225-233.

Fuentes, María J. & Salas, María D. & Bernedo, Isabel M. & García Martín, Miguel A. (2014) Levels of burden and satisfaction among Spanish foster carers. *European Journal of Social Work* 18:5, 731–744.

Hakala, Juha T. (2008) Uusi graduopas. Melkein maisterin entistä ehompi niksikirja. Helsinki: Gaudeamus.

Hakala, Juha T. (2010) Tutkimusmenetelmän valinnasta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 12-25.

Hinson Langford, Catherine Penny & Bowsher, Juanita & Maloney, Joseph P. & Lillis, Patricia P. (1997) Social support: A conceptual analysis. *Journal of Advanced Nursing* 25, 5-100. <http://web.a.ebscohost.com/helios.uta.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=d8032ca5-b18b-42e3-8a1e-4421c50effdf%40sess> Viitattu 26.12.2016.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2003) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

House, James S. (1981) *Work Stress and Social Support*. Yhdysvallat: Addison-Wesley Publishing Company.

HUS:n (Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri) internet-sivut. <http://www.hus.fi/sairaanhoito/sairaanhoitopalvelut/neurologia/Sivut/default.aspx> Viitattu 25.1.2017.

Häkkinen, Pasi (1999) Lasta suojaavat yhteisöt. Teoksessa Jari Sinkkonen & Päivi Pihlaja (toim.) *Ulos umpikujasta – miten auttaa tunnehäiriöistä lasta?* Porvoo. WSOY, 94–121.

Janhunen, Tarja (2008) Jotta sijoitukset kestäisivät. Teoksessa Jari Ketola (toim.) *Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi*. Jyväskylä: PS-kustannus, 123–146.

Kalland, Mirjam (2001) Kiintymyssuhdeteorian kliininen merkitys: soveltaminen erityistilanteissa. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*. Helsinki: WSOY Oy, 198–233.

Kalland, Mirjam (2011) Varhaislapsuuden tunnesuhteet ja sijoitettu lapsi. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) *Varhaislapsuuden tunnesuhteet ja niiden suojeleminen*. Helsinki: WSOYpro Oy, 207–217.

Kaminen, Merja & Pakkala, Tiina (2007) Päiväkodin työntekijöiden käsitykset sosiaalityöntekijöiden kanssa tehtävästä yhteistyöstä Vaasassa. Vastavuoroista vaihtokauppaa vai oman edun tavoittelua? Pro gradu -tutkielma. Sosiaalityö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Ketola, Jari (2008a) Perhehoito ennen ja nyt. Teoksessa Jari Ketola (toim.) *Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 15–26.

Ketola, Jari (2008b) Lasten ja nuorten perhehoito. Teoksessa Jari Ketola (toim.) *Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 27–60.

Kumlin, Anita (2012) Alkutuen mallintaminen sijaisperheiden tueksi Satakunnan kuntien lastensuojelussa. Opinnäytetyö, sosionomi ylempi AMK. Terveiden edistämisen koulutusohjelma. Pori: Diak Länsi.

Kumpusalo, Esko (1991) *Sosiaalinen tuki, huolenpito ja terveys*. Helsinki: Sosiaali- ja terveyshallitus, Raportteja 8/1991.

Kuntalehti 10.3.2015. <http://kuntalehti.fi/kuntautiset/sote/yle-ennaltaehkaisy-sai-huostaanotot-vahenemaan-imatralla/> Viitattu 13.3.2017

Kuoppala, Tuula & Säkkinen, Salla (2015) Lastensuojelu 2014. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Sosiaaliturva 2015.

Kuoppala, Tuula & Säkkinen, Salla (2016) Lastensuojelu 2015. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Sosiaaliturva 2016.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

Laurila, Anja (2008) Nuoren itsenäistymisen tukeminen. Teoksessa Jari Ketola (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-kustannus, 99–122.

Maclay, Flora & Bunce, Maureen & Purves, David (2006) Surviving the system as a foster carer. *Adoption & Fostering* 30:1, 29-38.

MacGregor, Tracy E. & Rodger, Susan & Cummings, Anne L. & Leschied, Alan W. (2006) The Needs of Foster Parents. A Qualitative Study of Motivation, Support, and Retention. *Qualitative Social Work* 5(3), 351-368.

Marroquin, Brett (2011) Interpersonal emotion regulation as a mechanism of social support in depression. *Clinical Psychology Review*.
<http://www.sciencedirect.com/helios.uta.fi/science/journal/02727358> Viitattu 29.4.2017.

Martelin, Tuija & Hyyppä, Markku T. & Joutsenniemi, Kaisla & Nieminen, Tarja (2009) Hyvä kumppani ja kivat kaverit tuovat terveyttä arkeen. *Duodecim Terveyskirjasto*.
http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=onn00107 Viitattu 18.3.2017.

Mikkola, Leena (2006) Tuen merkitykset potilaan ja hoitajan vuorovaikutuksessa. Jyväskylä: Jyväskylä University. *Jyväskylä Studies of Humanities* 66.

Mikkonen, Irja (2009) Vertaistuki osana sosiaalista vahvistamista.
https://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:JWLN8NoVphAJ:scholar.google.com/+voimaantuminen+%2B+sosiaalinen+tuki&hl=fi&as_sdt=0,5 Viitattu 30.4.2017.

Mikkonen, Marjo (2015) Kestävän perhesijoituksen edellytyksiä. Helsinki: Helsingin kaupunki, Sosiaali- ja terveystieteiden keskus.

Mäntymaa, Mirjami & Puura, Kaija (2011) Varhainen vuorovaikutus ja aivojen kehitys. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro Oy, 17–27.

Perhehoitolaki 20.3.2015/263

Perhehoitoliitto ry (2016) https://www.perhehoitoliitto.fi/ajankohtaista/tiedotteet_ja_uutiset Viitattu 16.4.2017

Pinquart, Martin & Sörensen, Silvia (2000) Influences of Socioeconomic Status, Social Network, and Competence on Subjective Well-Being in Later Life: A Meta-Analysis. *Psychology and Aging* 15(2), 187–224.

Rabb, Harriet (2008) Mitkä ovat perhehoitajien ja sosiaalitoimen yhteistyön mahdollisuudet? Teoksessa Jari Ketola (toim.) Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona. Jyväskylä: PS-Kustannus, 145–166.

Rodger, Susan & Cummings, Anne & Leschied, Alan W. (2006) Who is caring for our most vulnerable children? The motivation to foster in child welfare. *Child Abuse and Neglect*. 30:10, 1129–1142.

Ronkainen, Suvi & Pehkonen, Leila & Lindblom-Ylänne, Sari & Paavilainen, Eija (2011) Tutkimuksen voimasanat. Helsinki: WSOYpro Oy.

Rosenfeld, Lawrence B. & Richman, Jack M. (2003) Social Support and Educational Outcomes for Students in Out-of-Home Care. *Children & Schools* 25, 69–86.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/> Viitattu 23.1.2017.

Salmela, Jaana (2006) Koetun sosiaalisen tuen, pätevyyden, itsearvostuksen ja liikunnan yhteyksiä nuoruusiän kasvuvuosina. Chydenius-instituutin tutkimuksia 1 / 2006. Kokkola: Jyväskylän yliopisto Chydenius-Instituutti – Kokkolan yliopistokeskus.

Satakunnan lastensuojelun kehittämissyyskikkö (2014) Perhehoidon ABC. Käsikirja perhehoitajille.

Siedlecki, Karen L. & Salthouse, Timothy A. & Oishi, Shigero & Jeswani, Sheena (2014) The Relationship Between Social Support and Subjective Well-Being Across Age. *Soc Indic Res* 117:2, 561–576.

Siitonen, Juha (1999) Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Väitöskirja. Kasvatustieteiden tiedekunta. Oulu: Oulun yliopisto.

Siitonen, Juha (2004) EMPOWERMENT-AS-ENABLEMENT - Opettajat oppimisen mahdollistajina sekä ihmisarvon, voimaantumisen, luovuuden ja humanimman yhteiskunnan edistäjinä. Power point -esitys. Kotka: Kieltenopettajien 6. neuvottelupäivät 7.-8.2004, vastuuopettajien koulutus. Viitattu 12.2.2017.

Sinkkonen Jari (2015a) Lapsen kiintymyssuhteet tavanomaisissa ja poikkeavissa olosuhteissa. Teoksessa Jari Sinkkonen & Kaisa Tervonen-Arnkill (toim.) Lapsi uusissa oloissa. Helsinki: Duodecim, 23–39.

Sinkkonen, Jari (2015b) Mitä tulisi ottaa huomioon lasta sijoitettaessa. Teoksessa Jari Sinkkonen & Kaisa Tervonen-Arnkill (toim.) Lapsi uusissa oloissa. Helsinki: Duodecim, 148–164.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2016) Tiedote 104/2016. http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/omais-ja-perhehoitajien-tukea-lisata-1 Viitattu 22.3.2017.

Suomen työnhajaajat ry. (2017) Yhdistyksen verkkosivut. <http://www.suomentyonhajaajat.fi/tyonohjaus> Viitattu 8.4.2017.

Terveydenhuoltolaki 30.12.2010/1326

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2017) Sosiaaliturvan menot ja rahoitus 2015.

<https://www.thl.fi/fi/tilastot/tilastot-aiheittain/sosiaali-ja-terveydenhuollon-talous/sosiaalihuollon-menot-ja-rahoitus> Viitattu 15.4.2017.

Tervonen-Arnkill, Kaisa (2008) Sijaisperheen intensiivinen tukeminen. Teoksessa Jari Ketola (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-kustannus, 147–160.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuovila, Pirjo (2008) Menetykset ja lapsen kehitys. Teoksessa Jari Ketola (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-kustannus, 29–76.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012-2014. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimat eettiset periaatteet. Ihmistieteisiin luettavien tutkimusalojen eettiset periaatteet.

<http://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakkoarviointi-ihmistieteiss%C3%A4/eettiset-periaatteet> Viitattu 23.4.2017.

Unicef (1989) YK:n yleissopimus lasten oikeuksista.

Valkonen, Leena (2008) Mitä perhehoidosta tiedetään tutkimusten perusteella? Teoksessa Jari Ketola (toim.) Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona. Jyväskylä: PS-Kustannus, 99–120.

Valkonen, Leena & Janhunen, Tarja (2016) Tutkimustietoa perhehoidon kehittämiseksi. Katsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010–2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Työpaperi 45/2016.

Valli, Raine (2010) Kyselylomaketutkimus. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikku-noita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 103–127.

Virtanen, Ira (2016) “Kohtaa minut yksilönä” Miten? Power point -esitys. Sukupuolisensitiivisen työn verkostopäivät/Setlementtiliike. Tampere: Tampereen yliopisto. Viitattu 13.2.2017.

Zayed, Yago & Harker, Rachel (2015) Children in Care in England: Statistics. Briefing Paper. London: House of Commons, Library.

<https://www.google.fi/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0ahUKEwjWxYvchdvQAhXBFZoKHR2sDw8QFggeMAE&url=http%3A%2F%2Fresearchbriefings.files.parliament.uk%2Fdocuments%2FSN04470%2FSN04470.pdf&usg=AFQjCNFyV-EjFU7PFzDxE4IZKyjAgjVpKQ&bvm=bv.139782543,d.bGs&cad=rja> Viitattu 4.12.2016.

LIITTEET

Liite 1: Kysely perhehoidon sijaisvanhemmille

1. Ikäsi _____ 2. Sukupuolesi nainen ( ) mies ( )

3. Montako vuotta olet toiminut perhehoitajana? _____

4. Oletko sukulaissijaisvanhempi?

en _____ kyllä _____ sukulaisuus? _____

5. Montako sijoitettua lasta perheessänne on ja minkä ikäisiä he ovat?

_____

6. Montako biologista lasta perheessänne on ja minkä ikäisiä he ovat?

_____

7. Oletko käynyt Pride-ennakkovalmennuksen?

- molemmat vanhemmat ovat käyneet
- toinen vanhemmista on käynyt
- olen käynyt
- en ole käynyt

8. Mitkä olisivat mielestäsi tärkeimmät tukimuodot perhehoitajille? Merkitse viisi tärkeintä ja alle-
viivaa ne, joita olet itse saanut tai saat tällä hetkellä.

- täydennyskoulutukset ja kurssit
- työnohjaus ryhmässä
- yksilötyönohjaus
- mentorointi toisen perhehoitajan kanssa
- perhehoitajien vertaistukiryhmät
- sijoitettujen lasten vertaistukiryhmät
- koko perheen vertaistukiryhmät
- vertaistuki muilta perhehoitajilta internetissä
- 24 h/vrk puhelinpäivystys
- sijoituksen alussa annettava alkutuki
- kakkosvaiheen tuki ("Pride II")
- kunnan sosiaalityöntekijän tuki
- perhehoitajien ja sosiaalityöntekijöiden yhteiset koulutus- ja keskustelutapahtumat
- omat läheiset, sukulaiset ja ystävät
- rahallinen korvaus
- lomat
- lasten hoitoapu
- siivousapu

- sijoitetun lapsen tukiperhe/tukihenkilö

Tuleeko mieleesi jokin muu tukimuoto, joka puuttuu listasta?

9. Minkälaisissa asioissa tai tilanteissa itse olet tarvinnut tukea tai haluaisit saada tukea sijoituksen onnistumisen turvaamiseksi?

10. Sijoituksen alkuvaiheeseen kuuluu tiivis alkutuki. Pitäisikö mielestäsi jossakin muussa sijoituksen vaiheessa tai elämäntilanteessa, joko sijaisperheen tai sijoitetun lapsen, olla jokin alkutuen kaltainen tiiviimpi tukijakso?

11. Kuvaile yhteistyötä kunnan sosiaalityöntekijän kanssa. Kerro esimerkiksi yhteydenpidon määräästä, aiheista, kumpi on aloitteellinen, mikä toimii ja mikä ei. Kerro myös, mitä toivoisit yhteistyöltä.

12. Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä? Valitse parhaiten mielipidettäsi vastaava vaihtoehto.

		Täysin eri mieltä	Lähes eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Lähes samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
1.	Saan riittävästi tukea sijaisvanhempana toimimiseen.					
2.	Minun on helppo ottaa yhteyttä sosiaalityöntekijään missä tahansa asiassa.					
3.	Yksilölliset tarpeet otetaan hyvin huomioon tukimuodoista päätettäessä.					
4.	Työnohjaus on tärkeä tuki minulle.					
5.	Toivon, että sosiaalityöntekijä olisi useammin yhteydessä minuun.					
6.	Pride-valmennus antoi hyviä valmiuksia sijaisvanhemmuuteen.					
7.	Jaksamistani auttaa, kun saan jakaa kokemuksia muiden sijaisvanhempien kanssa.					
8.	Mielestäni en saa tarpeeksi tukea ammattilaisilta.					
9.	Vertaistuki on tärkeä tuki minulle.					
10.	Sosiaalityöntekijällä on riittävästi aikaa kuunnella minua.					

13. Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä? Valitse parhaiten mielipidettäsi vastaava vaihtoehto.

		Täysin eri mieltä	Lähes eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Lähes samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
1.	Kaiken kaikkiaan olen tyytyväinen sijaisvanhempana toimimiseen.					
2.	Olen mielestäni onnistunut sijaisvanhempana.					
3.	Jaan perheeni kanssa kasvatukseen liittyvät ilot ja surut.					
4.	Perheeni auttaa minua kasvatukseen liittyvien päätösten tekemisessä.					
5.	Jaan ystäväni kanssa kasvatukseen liittyvät ilot ja surut.					
6.	Ystäväni auttavat minua kasvatukseen liittyvien päätösten tekemisessä.					
7.	Jaan muiden sijaisvanhempien kanssa kasvatukseen liittyvät ilot ja surut.					
8.	Muut sijaisvanhemmat auttavat minua kasvatukseen liittyvien päätösten tekemisessä.					
9.	Jaan sosiaalityöntekijän kanssa kasvatukseen liittyvät ilot ja surut.					
10.	Sosiaalityöntekijä auttaa minua kasvatukseen liittyvien päätösten tekemisessä.					

Haluatko kertoa vielä lopuksi jotakin muuta perhesijoituksen tukemiseen liittyvää?

Liite 2: Vastaajien mielipiteet perhehoidon tuesta I (n=41).

	Täysin eri mieltä	Lähes eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Lähes samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	Yhteensä
Saan riittävästi tukea sijaisvanhempana toimimiseen.	3	7	8	14	9	41
Minun on helppo ottaa yhteyttä sosiaalityöntekijään missä tahansa asiassa.	1	1	6	18	15	41
Yksilölliset tarpeet otetaan hyvin huomioon tukimuodoista päätettäessä.	4	5	13	16	3	41
Työnohjaus on tärkeä tuki minulle.	3	3	13	7	15	41
Pride-valmennus antoi hyviä valmiuksia sijaisvanhemmuuteen.	0	2	11	8	18	39
Toivon, että sosiaalityöntekijä olisi useammin yhteydessä minuun.	2	9	12	12	6	41
Jaksamistani auttaa, kun saan jakaa kokemuksia muiden sijaisvanhempien kanssa.	2	1	3	16	19	41
Mielestäni en saa tarpeeksi tukea ammattilaisilta.	5	10	12	11	3	41
Vertaistuki on tärkeä tuki minulle.	2	1	5	12	20	40
Sosiaalityöntekijällä on riittävästi aikaa kuunnella minua.	5	8	10	13	5	41

Liite 3: Vastaajien mielipiteet perhehoidon tuesta II (n=41).

	Täysin eri mieltä	Lähes eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Lähes samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	Yhteensä
Kaiken kaikkiaan olen tyytyväinen sijaisvanhempana toimimiseen.	0	3	3	21	14	41
Olen mielestäni onnistunut sijaisvanhempana.	0	1	5	24	11	41
Jaan perheeni kanssa kasvatukseen liittyvät ilot ja surut.	0	2	0	15	24	41
Ystäväni auttavat minua kasvatukseen liittyvien päätöksien tekemisessä.	6	5	12	12	6	41
Jaan muiden sijaisvanhempien kanssa kasvatukseen liittyvät ilot ja surut.	1	6	8	17	9	41
Sosiaalityöntekijä auttaa minua kasvatukseen liittyvien päätöksien tekemisessä.	8	8	11	11	2	40
Jaan ystäväni kanssa kasvatukseen liittyvät ilot ja surut.	3	7	11	11	8	40
Perheeni auttaa minua kasvatukseen liittyvien päätöksien tekemisessä.	2	0	4	16	19	41
Muut sijaisvanhemmat auttavat minua kasvatukseen liittyvien päätöksien tekemisessä.	4	5	17	11	4	41
Jaan sosiaalityöntekijän kanssa kasvatukseen liittyvät ilot ja surut.	4	9	10	13	5	41

